

תוכן הענינים

כרך א'

תנאים ואמוראים

75	רבי אבא	שמו ובחינתו
75	רבי אבא (שבזוהר)	שמו ובחינתו / לימוד התורה / השקפתו: מציאות העולם והאומות
79	רבי אבא, רבי חייא ורבי יוסי	שמותם, בחינתם ומעלתם
82	אבא חנן	שיטתו בלימוד: דרשת הכתובים
82	אבא יוסי בן קטונתא	בחינתו
83	אבא שאול	שמו / שמו, בחינתו ומעלתו / לימוד התורה ועבודתו
87	רבי אבהו	לימוד התורה / שיטתו בלימוד: "עצם" ו"תואר"
89	אבטי'יון	תלמידיו / תפקידו / יחוסו והשקפתו
90	אב'י	שמו והשקפתו / לימוד התורה / שיטתו בלימוד: שיעור מצטרף ושיעור עצמי / השקפתו: שביתת עצם או צורה
93	אב'י ורבא	לימוד התורה

- 95 רבי אבין
שמו
- 95 רב אדא בר אהבה ורבי זירא
הנהגתם
- 98 רבי אושעיא
שמו ותורתו / עבודת ה'
- 99 רבי אחא
בחינתו / לימוד התורה
- 100 רבי אחא ורבי יוסי
שורש נשמתם ושם רבי יוסי
- 101 אליהו ובי (הישיבה של) אליהו
לימוד התורה
- 102 רבי אליעזר
שמו ותוארו / שמו, בחינתו ולימוד התורה / לימוד התורה ותוארו / שיטתו בלימוד: (א): קולא וחומרא, והשקפתו / (ב): "כח" ו"פועל" / (ג): כללות הענין ופרטיו / (ד): עצם ותואר, ושמו ויחוסו / שיטתו בלימוד (ה): כמות ואיכות, וחומר וצורה, ותפקידו / (ו): "חפצא" ו"גברא" / (ז): הכנה לפעולה / (ח): גדר "אין למדין מקודם מ"ת" / השקפתו: (א): בריאת העולם / (ב): השפעת ה' לעולם / מאורעות חייו / יחוסו / עבודתו / הנהגתו / מדותיו
- 110 רבי אליעזר ורבי אליעזר בן ערך
בחינתם, שמותם ולימוד התורה / עבודתם
- 113 רבי אליעזר וחכמים
שיטתם בלימוד: (א): כללות הענין ופרטיו / (ב): הכנה לפעולה / עבודתו / עבודת ה'
- 117 רבי אליעזר, חכמים, רבן גמליאל ורבי שמעון בן יוחאי
שיטתם בלימוד: (א): קולא וחומרא, והשקפתם / (ב): "כח" ו"פועל" / מדותיהם
- 121 רבי אליעזר ורבי יהושע
שיטתם בלימוד: כללות הענין ופרטיו / השקפתם: (א): בריאת העולם / (ב): השפעת ה' לעולם / הנהגתם
- 125 רבי אליעזר, רבי יהושע, רבי אליעזר בן עזריה, רבי עקיבא ורבי טרפון
שמותם ומעלתם

רבי אליעזר, רבי יהושע, רבי עקיבא, רבי אלעזר בן עזריה, רבי חנינא בן דוסא, אבא יוסי בן קמונתא, בן עזאי, בן זומא, רבן שמעון בן גמליאל ורבי יהודה הנשיא 126

בחינתם ולימוד התורה

129 רבי אליעזר ורבי יעקב בר אחא
שיטתם בלימוד: גדר "אין למדין מקודם מ"ת"

131 רבי אליעזר ורבי ישמעאל
לימוד התורה דרבי אליעזר ויחוס רבי ישמעאל

133 רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי
מאורעות חייו, מדותיו, עבודתו והנהגתו / עבודת ה'

134 רבי אליעזר בן יעקב
בחינתו / שמו ועבודתו / עבודתו / מאורעות חייו, מדותיו, עבודתו והנהגתו / מדותיו

138 אלישע בן אבויה (המכונה "אחר")
לימוד התורה / לימוד התורה ומאורעות חייו

139 אלישע בן אבויה, רבי מאיר ורבי יוסי ברבי יהודה
לימוד התורה ומאורעות חייהם

141 רבי אלעאי
שמו ובחינתו

141 רבי אלעזר (אמורא)
שמו / שורש נשמתו, שמו ושיטתו בלימוד: (א): קולא וחומרא / (ב): "כח" ו"פועל" / (ג): יסוד ועיקר הדבר וההסכמה אליו / עבודת ה'

145 רבי אלעזר (תנא)
מאורעות חייו, מדותיו, עבודתו והנהגתו

146 רבי אלעזר, רבי יוסי ברבי חנינא, רבי יהושע בן לוי ורב נחמן בר יצחק
עבודת ה'

151 רבי אלעזר בן עזריה
בחינתו / גלגול נשמתו / שמו / תפקידו ומעלותיו / יחוסו ומעלתו / מעלותיו / שיטתו בלימוד:
(א): כמות ואיכות, וחומר וצורה ותפקידו / (ב): הידור ושלמות / (ג): סיוע למצוה, ותוכן ומטרת המצוה / השקפתו: (א): הטוב שבכל דבר / (ב): הווה ועתיד / (ג): הפיכת הרע לטוב / (ד) סיבת הכפרה דיום הכיפורים

- 161 רבי אלעזר בן עזריה, רבי יהושע, רב הונא (ריש גלותא) ורב הונא (אמורא) .. יחוסם ומעלתם
- 163 רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא .. השקפתם: סיבת הכפרה דיום הכיפורים
- 165 רבי אלעזר בן ערך .. בחינתו, שמו ולימוד התורה / עבודת ה'
- 169 רבי אלעזר ברבי שמעון .. בחינתו / שמו / לימוד התורה / עבודתו
- 174 רבי אלעזר ברבי שמעון ורבי אבא .. בחינתם ושם רבי אלעזר
- 175 רבי אלעזר המודעי .. תוארו, לימוד התורה ומעלתו / מאורעות חייו
- 177 רבי אלעזר חסמא .. שיטתו בלימוד: כללות הענין ופרטיו והשקפתו
- 178 אמוראים .. לימוד התורה והנהגתם
- 179 רבי אמי .. עבודת ה'
- 180 אנטיגנום .. עבודת ה' / מאורעות חייו
- 182 אנשי אלכסנדריא .. השקפתם: (א): אזלינן בתר המצב כפי שהוא בתחילתו / (ב): דבר קל ודבר חמור
- 185 אנשי כנסת הגדולה .. בחינתם / תוארם / תפקידם / עבודתם / תוארם, בחינתם ועבודתם
- 190 אפרים מקשאה .. תוארו ולימוד התורה / השקפתו
- 191 אפרים מקשאה ורבי מאיר .. השקפתם

193	רבי אשי מעלתו
193	בבא בן בוטא גלגולו
193	רבי בון בן חיייה שיטתו בלימוד: עצם ותואר
194	בית שמאי ובית הלל שורש נשמתם, עבודתם, שמותם ושיטתם בלימוד: (א): קולא וחומרא / (ב): גדרי נותן התורה וגדרי מקבלי התורה / (ג): "כח" ו"פועל" / (ד): מחשבה ומעשה / פסק הלכה / שיטתם בלימוד: (ה): חומר וצורה / (ו): כללות הענין ופרטיו / השקפתם: לימוד התורה, תפילה וגמ"ח (קיום המצוות)
239	בית שמאי, בית הלל ורבי עקיבא שיטתם בלימוד: "כח" ו"פועל"
240	בן בג בג. שמו ויחוסו / לימוד התורה
243	בן בוכרי שמו ועבודתו
243	בן בוכרי ורבי יוחנן בן זכאי שמותם / עבודתם
246	בן הא הא. שמו, יחוסו ועבודתו / לימוד התורה
249	בן זומא בחינתו / שמו ועבודתו / השקפתו / מעלותיו
255	בן עזאי שמו ועבודתו / עבודתו / עבודתו וגלגולו / שיטתו בלימוד: משמעות הכללית של פרשה
258	בן עזאי ורבי יהודה. שיטתם בלימוד: כללות הענין או דברים ככתבם / עבודת ה' ושם רבי יהודה
262	בני בתירא שיטתם בלימוד: יחיד וציבור
262	בני מערבא. תוארם / השקפתם

- 263 רבי ברכיה. שיטתו בלימוד: עצם ותואר
- 263 בר קפרא. שיטתו בלימוד: שבת - נקודה אחת או נקודות רבות
- 264 רבן גמליאל הזקן. מאורעות חייו
- 265 רבן גמליאל (דיבנה). שמו, תפקידו ומדותיו / תפקידו / מאורעות חייו / שיטתו בלימוד: (א): קולא וחומרא / (ב): "כח" ו"פועל" / (ג): כמות ואיכות, חומר וצורה ותפקידו / (ד): הידור ושלימות / השקפתו: (א): הטוב שבכל דבר / (ב): הווה ועתיד / (ג): הפיכת הרע לטוב / הנהגתו
- 269 רבן גמליאל וחביריו (רבי אלעזר בן עזריה, רבי יהושע, רבי עקיבא ורבי אליעזר). תפקידם ומעלתם / שיטתם בלימוד: כמות ואיכות, וחומר וצורה
- 275 רבן גמליאל ברבי (בן רבי יהודה הנשיא). מעלותיו
- 275 רב דימי. עבודת ה'
- 276 רב הונא (אמורא). שיטתו בלימוד: יסוד ועיקר הדבר וההסכמה אליו / השקפתו / יחוסו ומעלתו
- 277 רב הונא, רב חסדא ורבי יצחק. השקפתם
- 279 רב הונא (ריש גלותא). יחוסו ומעלתו
- 280 הלל הזקן. בחינתו / שמו / תפקידו / תוארו (הזקן) / מאורעות חייו, תוארו (הבבלי) ולימוד התורה / לימוד התורה / שורש נשמתו, שמו, עבודתו ושיטתו בלימוד (א): קולא וחומרא / (ב): גדרים נותן התורה וגדרים מקבלי התורה / (ג): "כח" ו"פועל" / (ד): כללות הענין ופרטיו / (ה): יחיד וציבור / תורת רבותיו / עבודתו / מדותיו
- 292 הלל ובני בתירא. שיטתם בלימוד: יחיד וציבור
- 294 הלל ורבי עקיבא. מעלותיהם והשקפתם

- 296 הלל, שמואל הקטן, רבי אליעזר ורבי יוסף
מדותיהם
- 302 רב המנונא סבא
עבודתו
- 303 מר זוטרא.
שמו, לימוד התורה ועבודתו
- 303 מר זוטרא, נהרדעי ורבי יעקב
שמותם ולימוד התורה / עבודתם
- 306 רבי זירא (הראשון).
שמו ולימוד התורה / לימוד התורה ועבודת ה' / עבודתו
- 309 רבי זירא (השני).
הנהגתו
- 309 רבי חוניא
עבודת ה'
- 310 חוני המעגל
תוארו
- 311 רבי חזקיה (שבזרה).
בחינתו
- 311 חזקיה (בנו של רבי חייא)
שורש נשמתו והשקפתו / שיטתו בלימוד: עצם ותואר / עבודתו
- 313 רבי חייא
בחינתו / שמו, תוארו ולימוד התורה / שמו, תוארו ועבודת ה' / לימוד התורה / שיטתו בלימוד:
שבת - נקודה אחת או נקודות רבות
- 318 רבי חייא ובניו - יהודה וחזקיה
בחינתם / השקפתם
- 320 רבי חייא, בר קפרא, רב נחמן בר יעקב ורבי יהודה בן בתירא.
שיטתם בלימוד: שבת - נקודה אחת או נקודות רבות
- 322 רבי חייא ורבי יוסי
בחינתם

- 323 רבי היא ורב שמותם, מעלתם והשקפתם
- 327 רבי היא בר אבא השקפתו: גלות וגאולה
- 327 רבי יהושע בר אבא, רבא, רבי אליעזר, רבי יהושע, רבן גמליאל, רבי אלעזר המודעי, רבי יהושע בן לוי, רבי ירמיה בר אבא ורב השקפתם: גלות וגאולה, עבודת רב ושם רבי ירמיה
- 330 רבי הלפתא בן דוסא מדותיו, שמו ומקום מגוריו
- 332 רבי חמא בר חנינא שמו / השקפתו
- 334 רבי חנין שיטתו בלימוד: עצם ותואר
- 334 רבי חנינא שורש נשמתו, שמו ושיטתו בלימוד: (א): קולא וחומרא / (ב): "כח" ו"פועל" / (ג): יסוד ועיקר הדבר וההסכמה אליו
- 335 רבי חנינא (רציפורין) עבודת ה'
- 336 רבי חנינא (רציפורין), רבי פינחס, רב דימי, רבי יצחק, רבי שמואל בר אבא, רבי אמי, רבי שמעון ורבי שמואל בר נחמן עבודת ה'
- 338 רבי חנינא בן דוסא בחינתו / עבודתו
- 343 רבי חנינא בן חנינאי לימוד התורה / מאורעות חייו, מדותיו, עבודתו והנהגתו
- 345 רבי חנינא בן תרדיון עבודת ה' ולימוד התורה / מאורעות חייו והשקפתו
- 347 רבי חנינא בר פפא מעלותיו
- 348 רבי חנינא סגן הכהנים עבודת ה' ומאורעות חייו / מאורעות חייו והשקפתו

- 349 רבי חנינא סגן הכהנים ורבי חנינא בן תרדיון
מאורעות חייהם והשקפתם
- 350 רבי חנינא בן עקשיא
השקפתו
- 351 רב חסדא
השקפתו
- 352 רבי טרפון
שמו ועבודת ה' / רבו
- 354 רבי יאשיה
שיטתו בלימוד: (א): יחיד וציבור / (ב): דרשת הכתובים
- 355 רבי יאשיה ואבא חנן
שיטתם בלימוד: דרשת הכתובים
- 357 רבי יאשיה ורבי יונתן
שיטתם בלימוד: יחיד וציבור
- 363 יהודה (בנו של רבי חייא)
שורש נשמתו והשקפתו / עבודתו
- 364 רב יהודה
שורש נשמתו, שמו ועבודתו / לימוד התורה
- 366 רבי יהודה
שמו, בחינתו ושורש נשמתו / שמו ולימוד התורה / שמו ועבודתו / שמו והנהגתו / מאורעות
חייו, מדותיו, עבודתו והנהגתו / שיטתו בלימוד: (א): כללות הענין ופרטיו / (ב): כללות הענין
או דברים ככתבם / (ג): כמות ואיכות, ולימוד התורה / (ד): הווה ועתיד / (ה): יחיד וציבור /
(ו): שביית עצם או צורה / (ז): גדרי איסור חמץ / השקפתו: (א): כללים ופרטים בתורה / (ב):
בריאת החושך / (ג): המשכה והעלאה
- 375 רבי יהודה, חכמים, רבי שמעון, רבי עקיבא, רבי נחמיה, רב קטינא, אבוי ושמואל
שיטתם בלימוד: שביית עצם או צורה
- 382 רבי יהודה ורבי יוסי
שמותם ובחינתם / שמותם ועבודתם
- 386 רבי יהודה ורבי יוסי בן דורמסקית
שמותם ועבודתם / שיטתם בלימוד: כללות הענין או דברים ככתבם

- 389 רבי יהודה ורבי יצחק (שבזוהר)
בחינתם ושורש נשמתם
- 393 רבי יהודה ורבי מאיר
שמותם ומעלתם / שיטתם בלימוד: (א): הווה ועתיד / (ב): יחיד וציבור / השקפתם (א): המשכה
והעלאה / (ב): כללים ופרטים בתורה
- 400 רבי יהודה, רבי מאיר וחכמים
שמותם, בחינתם ועבודת ה'
- 403 רבי יהודה ורבי נחמיה
הנהגתם ושיטתם בלימוד: כללות הענין או דברים ככתבם, וכבודן של ישראל / השקפתם:
בריאת החושך
- 409 רבי יהודה, רב שמואל בר רב יצחק ורבי זירא
עבודתם
- 412 רבי יהודה ורבי שמעון
שמותם ועבודתם / שיטתם בלימוד: "חפצא" ו"גברא"
- 414 רבי יהודה בן בבא
שיטתו בלימוד: הווה ועתיד
- 414 רבי יהודה בן בתירא
שיטתו בלימוד (א): הווה ועתיד / (ב): שבת – נקודה אחת או נקודות רבות
- 415 רבי יהודה בן שלום
שמו ולימוד התורה
- 416 רבי יהודה בן תימא
שמו, עבודת ה' ולימוד התורה / בחינתו
- 421 רבי יהודה הנשיא (המכונה "רבי")
בחינתו / תוארו / תפקידו / לימוד התורה / שיטתו בלימוד (א): פשט ולימוד כל פרט / (ב):
כוונת הכתוב / (ג): חיובי היום וה"גברא", והשקפתו / (ד): "חפצא" ו"גברא" / השקפתו /
עבודתו / עבודת ה' / הנהגתו / מדותיו
- 430 רבי יהודה הנשיא ורבי אלעזר ברבי שמעון
עבודת ה' / מעלתם
- 433 רבי יהודה הנשיא ובניו – רבן גמליאל ורבי שמעון
מעלותיהם

- 435 רבי יהודה הנשיא, רבי חייא ובני רבי חייא - יהודה וחזקיה
עבודתם
- 437 רבי יהודה הנשיא וחכמים (כולל רבי יוסי ברבי יהודה).
שיטתם בלימוד: (א) כללות הענין או דברים ככתבם, לימוד כל הענין או פרט אחד / (ב): חיובי
היום וה"גברא" והשקפתם / (ג): "חפצא" ו"גברא" / השקפתם
- 447 רבי יהודה הנשיא, רב, שמואל ורבי יוחנן - תקופתם.
לימוד התורה
- 448 רבי יהושע.
בחירתו ולימוד התורה / שמו ומעלתו / תורתו, עבודתו ויחוסו / מאורעות חייו / שיטתו בלימוד:
(א): כללות הענין ופרטיו / (ב): הידור ושלימות / (ג): "חפצא" ו"גברא" / השקפתו: (א):
בריאת העולם / (ב): השפעת ה' לעולם / (ג): הטוב שבכל דבר / (ד): הווה ועתיד / (ה): הפיכת
הרע לטוב / (ו): גלות וגאולה / עבודתו / הנהגתו
- 453 רבי יהושע, רבי אליעזר ורבי עקיבא.
שיטתם בלימוד: "חפצא" ו"גברא"
- 456 רבי יהושע בן לוי.
מאורעות חייו / השקפתו / עבודתו
- 461 רבי יהושע בן לוי ורבי שמעון בן הלפתא.
השקפתם
- 463 יהושע בן פרחיה.
תפקידו ורבו / מאורעות חייו, הנהגתו והשקפתו
- 466 רבי יהושע בן קרחה.
הנהגתו ומעלתו
- 467 רבי יודן.
שיטתו בלימוד: "חפצא" ו"גברא" / עבודת ה'
- 469 רבי יודן, רבי חוניא, רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי ורבי אליעזר בן יעקב.
עבודת ה'
- 470 רבי יוחנן.
שורש נשמתו, שמו ושיטתו בלימוד: (א): קולא וחומרא / שמו / שמו ועבודתו / לימוד התורה /
שיטתו בלימוד: (ב): שיעור מצטרף ושיעור עצמי / (ג): פעולה ותוצאותיה / (ד): דיבור ומעשה
/ יחוסו והשקפתו: (א): גדר מעלת האדם / (ב): מעשי האדם ולבושי הטבע / (ג): השגחה
פרטית / (ד): טומאת מצרים / (ה): מציאות אומות העולם לע"ל / עבודתו / הנהגתו

- 478 רבי יוחנן ובני מערבא
שמו ותוארם / השקפתם
- 480 רבי יוחנן וריש לקיש
לימוד התורה / שיטתם בלימוד: שיעור מצטרף ושיעור עצמי / השקפתם: מציאות אומות העולם לע"ל / עבודתם
- 488 רבי יוחנן בן ברוקה ורבי יהודה
שיטתם בלימוד: כמות ואיכות
- 490 רבי יוחנן בן זכאי
שמו ועבודתו / תפקידו / לימוד התורה / לימוד התורה, תורת רבותיו, מאורעות חייו והנהגתו / עבודת ה'
- 499 רבי יוחנן בן זכאי ותלמידיו: רבי אליעזר, רבי יהושע, רבי יוסי הכהן, רבי שמעון בן נתנאל ורבי אליעזר בן ערך
לימוד התורה ומעלתם / עבודת ה'
- 503 רבי יוחנן הסנדלר
מאורעות חייו, מדותיו, עבודתו והנהגתו
- 504 רבי יונתן
שמו / שיטתו בלימוד: יחיד וציבור
- 505 יונתן בן עוזיאל
לימוד התורה
- 506 יונתן בן עוזיאל ורבי יוחנן בן זכאי
לימוד התורה
- 507 רבי יוסי (אמורא)
שיטתו בלימוד: עצם ותואר / מעלתו ומדתו
- 508 רבי יוסי
שורש נשמתו ובחינתו / שמו ועבודתו / שמו והנהגתו / מאורעות חייו, מדותיו, עבודתו והנהגתו / לימוד התורה והנהגתו / שיטתו בלימוד: (א): הווה ועתיד / (ב): "כח" ו"פועל" / (ג): יסוד ועיקר הדבר וההסכמה אליו / השקפתו / מעלתו ומדותיו
- 518 רבי יוסי וחכמים
השקפתם
- 519 רבי יוסי ורבי שמעון
שורש נשמת רבי יוסי / לימוד התורה והנהגתם / עבודתם

- 522 רבי יוסי בן דורמסקית.
שמו ועבודתו / שיטתו בלימוד: כללות הענין או דברים ככתבם
- 523 רבי יוסי ברבי חנינא.
שמו ומעלתו
- 523 רבי יוסי ברבי יהודה.
לימוד התורה
- 524 יוסי בן יוחנן.
שמו, בחינתו ומקומו / תפקידו ותלמידו
- 525 יוסי בן יעזר.
שמו, בחינתו ומקומו / תפקידו ותלמידו
- 526 יוסי בן יעזר ויוסי בן יוחנן.
שמותם, בחינתם, מקומם ותורת רבותיהם
- 528 יוסי בן יעזר, יוסי בן יוחנן, יהושע בן פרחיה ונתאי הארבל.
רבותיהם ותפקידם
- 531 רבי יוסי בן פזי.
שמו / לימוד התורה
- 535 רבי יוסי בן קיסמא.
לימוד התורה
- 538 רבי יוסי בר אבין.
שיטתו בלימוד: "חפצא" ו"גברא"
- 538 רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא.
שיטתם בלימוד: "חפצא" ו"גברא"
- 539 רבי יוסי בר זבידא.
שיטתו בלימוד: "חפצא" ו"גברא"
- 540 רבי יוסי הגלילי.
שיטתו בלימוד (א): עצם ותואר / (ב): לימוד פרט אחד בלבד או כמה פרטים מהפסוק / (ג):
יחיד וצייבור

רבי יוסי הגלילי, רבי אליעזר ורבי עקיבא / רבי יהודה וחכמים (כולל רבי שמעון) / רבי שמעון וחכמים (כולל רבי יהושע בן לוי, ריש לקיש, רבי תנחום, רבי תנחומא, רבי מנחמא, רבי ברכיה, רבי חנין ורבי יוחנן) / רבי בון בן חייה, רבי יוסה, רבי ירמיה, חזקיה ורבי אבהו. 541

שיטתם בלימוד: עצם ותואר, ושמותם ויחוסם של רבי אליעזר ורבי עקיבא

550 רבי יוסי הכהן
שמו ושיטתו בלימוד: מדרגה האחרונה / לימוד התורה ותוארו / יחוסו ועבודתו / יחוסו ומדותיו

554 רב יוסף
בחינתו / שמו / לימוד התורה ותפקידו / עבודתו והשקפתו / מדותיו

568 רב יוסף ורב נחמן בר יצחק
לימוד התורה, שמו של רב נחמן בר יצחק ותפקידם / מדותיהם ולימוד התורה / השקפתם

575 רב יוסף ורבה
בחינתם ולימוד התורה

576 רבי יעקב (אמורא)
שמו ועבודתו

577 רבי יעקב (תנא)
שמו ומעלותיו / לימוד התורה

579 רבי יעקב בר אחא
שיטתו בלימוד: גדר "אין למדין מקודם מ"ת"

580 רבי יצחק (שבזרה)
שמו ושורש נשמתו / הנהגתו

581 רבי יצחק (בן אחא)
השקפתו

582 רבי יצחק (בן פנחס)
שמו ועבודתו / השקפתו: (א) פעולת ישראל בעולם ובאמות העולם והנהגתו / (ב) תומ"צ וגדרי הטבע

586 רבי יצחק בן אליעזר
עבודתו

587 רבי ירמיה
שמו והשקפתו / שיטתו בלימוד: גדר איסור חמץ

- 589 רבי ירמיה בר אבא
השקפתו: גלות וגאולה ושמר
- 589 רבי ישמעאל^א
שמר / יחוסו ולימוד התורה / יחוסו ועבודתו / יחוסו ומדותיו / שיטתו בלימוד: (א): גברי נותן
התורה וגדרי מקבלי התורה / (ב): אופן נתינת וחזרת התורה / השקפתו
- 595 רבי ישמעאל^א, רבי יהודה ורב יהודה
שורש נשמת רב יהודה, יחוס רבי ישמעאל ולימוד התורה

כרך ב'

- 599 תוכן הענינים
- 613 רב כהנא - רבי תנחומא
- 913 מקומות
- 921 מדור ר' לוי יצחק
חכמים ואנשים / מקומות
- 1013 נספח א: זהותם של התנאים ואמוראים
שמותיהם / כינויים
- 1018 נספח ב: מושגים בחסידות
- 1035 מפתח שמות אנשים
- 1074 מפתח ענינים
- 1121 מפתח פסוקים, מאמרי חז"ל וספרים

מבוא

ובו ו' פרקים

פרק א:

הקדמה

פרק ב:

חומת השני

בתורת הנגלה | בתורת הדרוש, הנסתר והחסידות | נגלה ונסתר יחדיו

פרק ג:

החיבור של תורת הנגלה עם תורת הנסתר

איחודם | אופן איחודם

פרק ד:

החיבור של "עולם המחשבה" עם "עולם המעשה"

פרק ה:

הדיוק בכל פרט ופרט

חשיבות הלשון | משמעות השפה | חשיבות סדר הדברים
שורש נשמתם | גלגול נשמתם | שמות התנאים ואמוראים
תארים וכינויים | מקום מגוריהם | תפקידם | מאורעות חייהם
לימוד התורה | שיטתם בלימוד | פסק הלכה | תלמיד ורבו | השקפתם
יחוסם | דרכם הייחודית בעבודת ה' | הנהגותיהם הקדושות
מעלותיהם | מדותיהם הנעלות

פרק ו:

מבנה הספר

הקדמה

ספר זה עוסק בתחום אחד מתוך תורת רבינו העניפה, שהיא גישתו המיוחדת בענין התנאים והאמוראים¹.

בתחילת הדברים נבאר מהי דרך הלימוד של הרבי, בביאור שיטתם של התנאים והאמוראים². האם זוהי דרך ישנה-נושנת מדורי-דורות או דרך לימוד חדשה? ואם אכן זוהי שיטה סלולה וקדומה, מהי?

הביאור בזה – לפי עניות דעתי: מחד גיסא, הרבי אינו טוען בשום מקום שבא לחדש ולסלול דרך חדשה; אלא אדרבה, (כפי שהעיד על עצמו בכמה וכמה מקומות) גישתו ודבריו מיוסדים על דרכי לימוד שקיימים מאז ומקדם. ולכאורה כן הוא גם בנדו"ד – שיטתו בביאור שיטות התנאים והאמוראים.

מצד שני, דרך הלימוד של הרבי – יש בה מן החידוש! כלומר, שיטת הרבי בנויה לא רק על שיטות הלימוד המפותחות והמקובלות מקדמת דנא, שיש להן מאות ואלפי דוגמאות בש"ס ובתורת הנסתר (כגון "דרך ההסברה וההגיון", שניבטת מכל פינה ופינה שבאוצרותיו העצומים; "דרך החקירה"³; וגם ע"ד "הפלפול והחילוק"⁴), אלא גם על השיטות הפחות ידועות, שאותן הוא מגלה ומרחיב, מפתח ו"מחדש".

ובפרטיות יותר: לעתים קרובות, הרבי משתמש בשיטות שבדורות הקודמים לא

(1) זהו אכן חלק חשוב בתורת הרבי, אך אולי אינו מפורסם במדה הראויה ב"עולם התורה", מפני חידושי הידועים יותר בתחומים אחרים של תורתו: ביאוריו הנפלאים בפירוש"י עה"ת, שסולל בהם דרך חדשה בלימודו, מדייק בכל פרט בדברי רש"י ומגלה עמקות מיוחדת ב"פשוטו של מקרא", ובר כבד מגלה ענינים נפלאים בהלכה ותורת הסוד הטמונים בפירוש"י; הסבריו העמוקים ברמב"ם שמסתיימים בהפקת לקח מדברי הרמב"ם – שלא נמצא כלל לפני דורנו; שיחות ו'הדרנים' מופלאים היורדים לעומק מגוון סוגיות בכל הש"ס; הדרכותיו בעבודת ה' המיוסדות על שלל תורותיו על הפרשיות; תשובותיו הנוקבות והמרעישות בעניני "אמונה ומדע"; ביאוריו המרובים והעמוקים בכל חלקי התורה: בחסידות, בפרקי אבות, במדרשים, בזהר, בהלכה, ועוד ועוד. כוונת ספר זה היא לעורר את שימת הלב הראויה והבהרת שיטתו המיוחדת של הרבי בתחום התנאים והאמוראים.

(2) ראה את דבריו הקדושים של הרבי: (שיחות קודש ער"ה תשל"ט, ס"ב): "אע"פ שמי הוא זה ואיזהו שמרשה לעצמו לברר מדריגות הנשיאים, לעשות חילוקים ביניהם, להציב גבולות וכיו"ב, אבל ידוע מכתב הרבי נ"ע (אביו של כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו [הרבי הרי"צ] [בסוף 'קונטרס עץ החיים']) שכשיצא מזה הוספה ביראת שמים או בלימוד התורה וקיום המצוות, או בשני הענינים ביחד, יש לנו היתר לעשות דבר זה".

כן היא התקווה והציפייה מקוראי מבוא זה, שהדבר יביא להם להתחזקות בענינים הנ"ל.

בהכנת המבוא, נעזרנו במבוא לספר צפנת פענח במשנת הרבי (להרה"ח וכו' ר' יהושע מנחם הלוי שי' ניהויוזר) ובמבוא ופתח דבר לילקוטי לוי יצחק' (שנכתב ע"י הרה"ח וכו' ר' יהושע מונדישין ז"ל), להבהרת כמה נקודות חשובות ומראי-מקומות מועילים.

הבהרה חשובה: בכמה מקומות הודגשו דבריו של הרבי, על-אף שבמקור אינו כן, והוא כדי להקל על הבנת הענין.

(3) ראה לדוגמא לקו"ש ח"י"ב ע' 219. ח"ל ע' 44 ואילך. ובכ"מ.

(4) ראה לדוגמא לקו"ש ח"י"ב ע' 57 ואילך.

היו ידועות כ"כ; או שהיקפן היה מצומצם מאד (לכמה נושאים בלבד); או שלא הוסר "הפרגוד", לפשטם ולהסבירם לרוב העם. לדוגמא: ההשתמשות בנקודת-יסוד כדי להסביר כו"כ סוגיות שנראות בשטחיות כבלתי קשורות זו לזו, והדיוק בכל מילה ופרט בסוגיא כדי לירד לעומק הסברה של כללות הסוגיא (שמשקפת בכל פרטיה); כמו"כ החיבור בין תורת הנגלה לתורת הנסתר, ובין "עולם המחשבה" ל"עולם המעשה" – שהרבי מרבה להשתמש (גם) בדרכים אלו, עד שבתורתו נעשו גם הן משנה סדורה וברורה.

יתירה מזו, והוא העיקר: הרבי משלב ומאחד את כל השיטות האלו יחדיו, עד שאפשר לומר ש"פנים חדשות באו לכאן" ויש לפנינו דרך חדשה בלימוד שלא נמצאה לפני כן!

ועוד, באספקלריא של תורת הרבי, אין "חלקים" מובדלים בתורה, כי "תורת חיים" תורה אחת היא, ואין להפריד בין הדברים, כי כל הדרכים והשיטות והחילוקים הינם ביטויים ורבדים שונים של אותה נקודת האמת, כל אחת לפי כלליה והגדרותיה, בדרך הנגלה או הנסתר, אגדה או הלכה, או בדרכי הפרד"ס. גישת הרבי אודות חכמי המשנה וגמרא, מדרש וזהר (שגם הם חוברו בתקופת המשנה והתלמוד, ומדובר באותם חכמים), היא שילוב של כל "חלקי" התורה, רובד אחר רובד, וכך מתקבלת אצלנו הבנה עמוקה יותר ותמונה שלימה יותר של מאות התנאים והאמוראים הַחֵל בשורש נשמתם בעולמות העליונים הנסתרים, וְהַמְשֵׁךְ בתכונות נפשם ושיטתם בלימוד, וכלה בהנהגתם בעולם המעשה⁵.

ויש לומר, שתורת רבינו היא (כלשונו אודות תורת החסידות): "נקודה עצמית המופשטת מענינים פרטים, אלא – מצד נקודתה העצמית נמצאות ומסתעפות ממנה (כו"כ) מעלות"⁶. והיא בדוגמת שְׁמֶן, שמצד מעלתו הוא מובדל מכל דבר ואינו מתערב בשאר משקין, אבל לאידך הוא מפעפע בכל דבר. וכן היא תורת הרבי, שבה מתבטא הענין העצמי שבתורה, שמאיר ומתגלה בכל חלקי התורה ובכל הדרכים והשיטות, ומאחד אותם יחדיו. הדבר משתקף גם בגישתו של הרבי בלימוד סוגיא, שבתחילה יורד לנקודת היסוד שלה ("עצם" הסוגיא) ומסביר אותה בכמה אופני לימוד, ולבסוף מקשר אותה לפרטי הסוגיא ("מפעפע בכל דבר").

כדי להקל על הקורא להבין שיטה חדשנית זו באופן יסודי, צריך להקדים כמה כללים מקיפים שתורת רבינו, ובפרט בתחומים המייחדים את גישתו, והם: א) "חוט השני" – זיהוי ה"קו היסודי" המשותף לכמה וכמה ענינים וסוגיות. ב) החיבור של תורת הנגלה עם תורת הנסתר. ג) החיבור של "עולם המחשבה" עם "עולם המעשה". ד) הדיוק בכל פרט ופרט (ובזה "נרחיב את היריעה", מכיון שאינו מפורסם כ"כ בגודל הקיפו, כבענינים האחרים).

5) ראה לדוגמא כללות ערך בית-שמאי ובית-הלל, ע' 229-194, ששורש נשמתם מתבטא בשמותם וגם בשיטתם בלימוד "להקל" או "להחמיר"; גם שיטתם בלימוד והשקפתם האם ה"בכח" של דבר הוא העיקר או מצבו ב"פועל", ועד לעבודתם הכללית והנהגתם – הכל מתאים לשורש נשמתם (ראה שם עוד דוגמאות). עיי"ש באריכות.
6) לשון 'קונטרס ענינה של תורת החסידות' ס"ב. וראה שם ס"ב ואילך, הסבר כללות ענין היחס בין "עצם" ל"פרטים".

"חוט השני"

הרבי מציין אודות הדינים והפלוגתות הרבות שבין ב"ש לב"ה (ומזה יש ללמוד "בנין אב" לשאר המחלוקות שבש"ס בין "ברי פלוגתא" מסויימים. המו"ל), שקיימות שתי גישות שונות והפוכות כיצד להתייחס אליהן: גישה אחת היא "לחפש טעם חדש בכל פלוגתא חדשה", והגישה השנייה היא להיפך לחפש שיטה מסויימת שעפ"ז יובנו כו"כ דינים בבת אחת. והרבי מסיים ומכריע, "וכמובן דרך השני יותר שכלי וקרוב אל האמת, כיון שהיא מתאמת בענינים אחדים"⁷.

ננסה להרחיב קצת יותר את הדברים (בדרך אפשר): נקודת יסוד בלימוד היא שיש עדיפות במציאת המשותף והמאחד בין הסוגיות השונות (כשזה מתאפשר), מאשר להפרידן ולחלקן זו מזו, וכאשר רואים שהביאור מיישב מספר סוגיות – הרי זה מוכיח על אמיתותו. וכן היא שיטת הרבי בענין התנאים והאמוראים, למצוא את הנקודה היסודית ("חוט השני") שמבארת כו"כ ענינים אודות תכונותיהם, מאמריהם ושיטותיהם בלימוד – הגם שבהשקפה ראשונה אינם נראים קשורים זה לזה – הן כנגלה דתורה, והן כנסתר, כמבואר למטה.

בתורת הנגלה

נודעת גישתם של גדולי הדורות כמו רבי יוסף רוזין, המכונה הגאון מרוגאטשוב, ורבי יוסף ענגיל, למצוא את הנקודה היסודית והכללית של כל דין וענין בתורה, כולל הנקודה המשותפת של המחלוקות של כל זוג או קבוצה של תנאים ואמוראים מסויימים. כמו"כ הם משתמשים בסברותיו של הרמב"ם ב'מורה נבוכים' ובספרו 'מילת ההגיון', ומבארים דברים רבים ע"פ דרכי המחקר⁸ וע"פ מושגים וגדרים כלליים, כגון "כמות או איכות", "כח או פועל", "צירוף או פירוד", "הווה או עתיד", ועוד ועוד.

באחת מיחותיו, הרבי מציין את הנקודה משותפת הנ"ל שבלטה אצל ב' גאוני עולם אלו (תרגום חופשי): "י"ש) נקודות משותפות ביניהם (בין ר' יוסף רוזין לר' יוסף ענגיל), ששניהם מחפשים את הענין הכללי והגדר הכללי שניתן למצוא בכמה ענינים בתורה, ואפי' ממונא לאיסורא, או מאגדה להלכה, שענין זה קיים אצל שניהם"⁹.

ובמקום אחר, הרבי מתאר את גדלותו היחודית של הגאון מרוגאטשוב (תרגום חופשי): "גדלותו האמיתית היתה לא רק בזה שהוא זכר 'ירושלמי' או ברייתא נידחת או שהוא היה "בור סוד שאינו מאבד טיפה"; אלא גדלותו היתה בכך שבכל ענין שלמד בתורה, אם זהו שינוי לשון או סברא ב"אורח חיים" וכו', הוא מיד מצא בזה ענין כללי ונקודה כללית

(7) רשימות חוברת קנא, ס"ג. ראה לקו"ש ח"ט ע' 57.

(8) שיחות קודש אחרון של פסח תשל"ו, ס"י.

(9) שיחות קודש, שם.

הקשורה עם ענינים נוספים בתורה¹⁰.

וכפי שכתב הרב מנחם מ. כשר¹¹ אודות הגאון מרוגאטשוב (מיוסד ע"פ ה'מורה נבוכים' ח"א פע"ג בסוף ההקדמה העשירית, בביאור כוחות השכל): שהוא מתעמק בענינים, עד שמפשיט את הלבושים החיצוניים של הענין ו"רואה את תוך תוכם של הדברים, מה שמאחדם וכוללם יחד"¹².

יתירה מזו: הרבי מבאר אודות הגאון מרוגאטשוב (תרגום חופשי): "בכל ענין, החל מחומש או אגדה, עאכו"כ בחלק ההלכה שבתורה, הוא מבאר כיצד זוהי נקודה כללית בכל התורה, ו"גדלותו האמיתית היתה בכך שבכל ענין שהוא למד, הוא קישר ועשה מזה ענין כללי בכל התורה"¹³.

וכן היא שיטתו הלימודית של הרבי, וכפי שמזכיר בפירוש באחד ממכתביו: "אולי נודע לו משיטתי בזה. להוסיף עוד נקודה – ע"ד שהבליט והדגיש הגאון הראגאצובי – למצוא המשותף שבענין פרטי זה שבתורה עם עוד פרטים, הכלל והגדר המאחדם. ומובנת העמקות ועאכו"כ הרחבות – הבאות ע"ז. וק"ל"¹⁴.

לפעמים כדי להדגיש את נקודת היסוד שעליה בנויה שיטתו של תנא או אמורא, הרבי מביא דוגמאות מכל חלקי הש"ס או מתחומים שונים לחלוטין. כמה דוגמאות לדבר: בשיטות בית-שמאי ובית-הלל – אם מסתכלים על כללות הדבר או על פרטיו, הרבי מביא (לכה"פ) דוגמא אחת מכל אחד מששה סדרי משנה¹⁵; וכן במחלוקת רבי יהודה הנשיא וחכמים, אם מפרשים את הפסוקים כפשוטם או לפי כללות התוכן, הרבי מביא לכה"פ דוגמא אחת מכל אחד מששת הסדרים¹⁶; הרבי מסביר שיש חילוק יסודי בין רבן גמליאל לחבריו (רבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע, רבי עקיבא ורבי אליעזר) לגבי "כמות" ו"איכות" – מי מביניהם עדיף, ומביא דוגמאות לכך משלושת הקווים תורה, תפילה וצדקה, וכמו"כ מדיני ממונות¹⁷; בפלוגתת רבי יאשיה ורבי יונתן, אם כח היחיד מכריע או כח הציבור – הרבי מביא דוגמאות למחלוקתם מתחומים שונים: בני אדם; קדשים; ממון וזמן¹⁸.

(10) שיחות קודש, יום שמח"ת תשל"ל, ס"ו.

(11) מחבר ספר "מפענח צפונות" המפרש ספרי ה"צפנת פענח" (להגאון מרוגאטשוב).

(12) מפענח צפונות מבוא פ"ד. וש"נ.

(13) שיחות קודש, יום שמח"ת תשל"ו, ס"ו. ועד"ז בכ"מ. ראה תוספתא (סנהדרין פ"ז ה"ה) ש"כל התורה ענין אחד". ובשו"ת פורת יוסף להגרי" ענגיל (ח"א סי' ח, ד"ה מכתב) "דכל התורה גם כן אחדות אחד, וכל מצוה כלולה מכל התרי"ג כמבואר בספרי החכמה".

(14) מכתב הנדפס בלקו"ש חט"ז ע' 572.

(15) לקו"ש חט"ז ע' 309 ואילך. ראה ערך ב"ש וב"ה, ע' 231-238.

(16) לקו"ש חט"ז ע' 26-33. ראה ערך רבי יהודה הנשיא וחכמים, ע' 437-442.

(17) לקו"ש חט"ז ע' 95 ואילך. ראה ערך רבן גמליאל וחביריו, ע' 269-274.

(18) לקו"ש חט"ז ע' 104 ואילך. ראה ערך רבי יאשיה ורבי יונתן, ע' 357-362.

החידוש של הרבי בתחום זה, הוא בכמה דברים. בראש ובראשונה – ריבוי ה"כמות": המעיין בתורת הרבי, ימצא שמביא סימוכין לחקירות הגאונים הנ"ל, ומרבה להביא דוגמאות נוספות מתלמוד, מדרשי הלכה, מדרשי אגדה וזהר, ולפעמים התוספת של הרבי מרובה על העיקר – דברי מחדש החקירה. לדוגמא, הגר"י ענגיל מגדיר שישנה מחלוקת יסודית בין בית-שמאי לבית-הלל מה עדיף, ה"כח" (ה"פוטנציאל") או המצב "בפועל" (אמנם לא באותה לשון ממש אלא בלשון "מחשבה" ו"מעשה"), ומביא שתי דוגמאות לדבר מ"כפרת קרבן" (זבחים לו, ב) ו"שליחות יד בפקדון" (ב"מ מג, ב)¹⁹. הרבי מבאר חקירה זו בהרבה מקומות, בכתב ובעל-פה, ומוסיף עוד עשר דוגמאות למחלוקתם אם ה"כח" עדיף או ה"בפועל"²⁰.

ועוד והוא העיקר, ריבוי ה"איכות": הרבי יורד לעומקם של דברים, ומרחיב בהסברת והבהרת החקירות עצמן בפרטי פרטיות, במהותן וגדריהן, ומציין איזה מחלוקות בנויות על חקירה זו, ואלו לא²¹. כמו"כ לפעמים רבינו עושה גם "צריכותא" ומבאר החידוש שבכל דוגמא המובאת בש"ס²², שלא מצינו גישה זו בין שאר מפרשי הש"ס הראשונים והאחרונים. (ובזה ישנו חידוש נוסף: שבנוסף להתכללות שבכל התורה – שכלל מסויים בא לידי ביטוי בשלל תחומים, הנה כל פרט מוסיף בכלל).

בתורת הדרוש, הנסתר והחסידות

ישנה גישה נוספת בלימוד משנתם של התנאים והאמוראים, שנמצאת בעיקר בספרי הדרוש, החסידות והנסתר, והיא – מציאת הקשר ("חוט השני") בין אמריהם ושיטותיהם של התנאים והאמוראים לתכונות נפשם – הרמוזות בשמותיהם, וכמו"כ לבחינתם בספירות העליונות, יחוסם, מקום מגוריהם, תפקידם (כגון נשיא או אב"ד), קבלתם מרבם, אופן עבודת ה' היחודית שלהם, הנהגותיהם הקדושות, מדותיהם הנעלות, מאורעות חיייהם, ואפי' גלגול נשמתם.

בפרטיות יותר: גישה זו מאפיינת במיוחד את ספרי ה"דרוש", שעוסקים רבות בקישור מאמריהם של בעלי המאמר זל"ז, ובקישור מאמריהם להנהגתם, למדותיהם ומאורעות חיייהם; בנוסף לכך, בספרים אלו מקשרים ענינים הנ"ל עם מעשה בפועל – הפקת הוראות בעבודת ה' (וכפי שיתבאר להלן אודות החיבור של "עולם המחשבה" עם "עולם המעשה").

(19) בית האוצר מע' א כלל כז, ד"ה ודע דמה. מערכת ב כלל ב.

(20) ראה ערך ב"ש ובי"ה ע' 208-229. ושם נסמן. הרבי אינו מבאר ראיית הר"י ענגיל מ"כפרת קרבן", ועוד, שדוחה ביאורו בפלוגתת שליחות יד בפקדון (סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 648 הע' 21).

(21) ראה לדוגמא ערך בית-שמאי ובית-הלל, ע' 208-229. ושם נסמן.

(22) ראה לדוגמא ערך ב"ש ובי"ה – שיטתם בלימוד: "כח" ו"פועל", ע' 208-229, ושיטתם בלימוד: כללות הענין ופרטיו, ע' 231-238. ר"ג וחביריו – שיטתם בלימוד: כמות ואיכות, חומר וצורה, ע' 269-274. רבי יאשיה ורבי יונתן – שיטתם בלימוד: יחיד וציבור, ע' 357-362. רבי יהודה ורבי מאיר – שיטתם בלימוד: הווה ועתיד, ע' 393-396. ושם נסמן.

גם בספרי הקבלה, מצינו כו"כ ביאורים על מאמרי והנהגות התנאים והאמוראים המוזכרים בזהר ובש"ס, וכמו שמצינו בכתבי אביו של הרבי, הרה"ג הרה"ח המקובל הרב לוי יצחק זצ"ל, שמרבה להסביר ולבאר באופן מופלא מאמרי וסוגיות הגמרא, מדרשים וזהר – ע"פ שורש נשמתם של בעלי המאמר, גימטריאות שמותיהם, ראשי-תיבות, סופי-תיבות, חילופי אותיות בדרך אתב"ש, ה"שמות הקדושים" ומספרם ומילואם, ובדרכים נוספות – ע"פ תורת הסוד, והוא עמוד עיקרי בתורתו. אמנם אעפ"כ אין זה עיקר עיסוקה של תורת הקבלה.

גם בספרי חסידות אנו מוצאים – כל אחד בסגנונו ודרכו – ביאורים על הקשר בין תנא או אמורא לתורתו²³, אמנם כל זה הוא בבחינת "זעיר שם, זעיר שם", כי אין זה עיקר תחום עיסוקה של תורת החסידות.

אף בתחומים אלו, השייכים לדרוש, קבלה וחסידות, דרכו של הרבי היא למצוא את ה"חוט השני" המסביר ומקשר כמה ענינים בבת אחת. גישה לימודית זו, מופיעה בתורתו בריבוי מקומות. לדוגמא: בתחום הדרוש – הרבי מביא ארבע-עשרה דוגמאות על גודל ה"אהבת ישראל" של רבי עקיבא, מתוך מאמריו והנהגותיו, גם ממקומות שבדרך ה"פשט" לא ניכרת שייכותם לענין זה²⁴; בתחום ה"סוד" – הרבי מביא שמונה מקורות שמהם משתקף שורש נשמת רבי יוסי הוא בספירת המלכות²⁵; ובתחום החסידות ישנם כו"כ הסברים על מדת הביטול של רב יוסף²⁶.

יתירה מזו, דרך זו – למצוא את הקשר הפנימי שבין בעלי המאמרים למאמריהם – הינה שיטה קבועה בתורתו, וניתן למוצאה כמעט על כל "מאן דאמר" שמוזכר בשיחותיו ואגרותיו וכו', בשונה מתורת הדרוש שלמרות ריבוי הביאורים בתחום זה, בכל זאת אינה שיטה קבועה שניתן למוצאה בכל אתר ואתר, ובתורת הקבלה והחסידות – במת-מעט מקומות. בספר זה נראה כיצד הרבי מיישם שיטה זו ומבאר על-פיה תכונותיהם של כמאתיים תנאים ואמוראים !! אכן דרך זו היא גם דרכו של אביו – והיא ענין עיקרי בתורתו.

ועוד, לעומת ספרי הדרוש והחסידות שע"פ רוב מבארים הקשר בין מאמריו של בעל המאמר למאפיין אחד בלבד מאישיותו, הנה הרבי – כדרכו של אביו – מקשר מאמריו לכמה וכמה ענינים מתכונותיו וכו', ועי"ז מוכיח שתורתו, בחי' נשמתו, תפקידו, ועוד ועוד, של תנא או אמורא – כולם נובעים מאותה נקודת יסוד²⁷.

(23) ראה לדוגמא 'כתר שם טוב' אות שכ. 'פרי חיים' (לאבות) בכיאר המשנה "שבחר בהם ובמשנתם", בשם הרה"ק ר' פנחס מפפד"מ. לקו"ת שה"ש מח, ג. אוה"ת בראשית ע' תרצג. סה"מ התש"ח ע' 124 הע' עב. ועוד.

(24) ראה ערך רבי עקיבא, ע' 709-704, ושם נסמן.

(25) ראה ערך רבי יוסי, ע' 512-508, ושם נסמן.

(26) ראה ערך רב יוסף, ע' 567-564, ושם נסמן.

(27) ראה לדוגמא כללות ערך בית-שמאי ובית-הלל, ע' 194 ואילך.

נגלה ונסתר יחדיו

נדבך נוסף בתורת הרבי הוא להסביר כמה ענינים בנגלה דתורה ובתורת הנסתר על-פי נקודת יסוד אחת. דוגמא לדבר היא שיטת רשב"י שהשבתת דבר או ענין, היא ביטול צורתו ותכונותיו החיצוניים של הדבר ולא עצם מציאותו, שע"פ יסוד זה מבאר הרבי כמה ענינים הלכתיים בהלכות שבת ובהלכות פסח, ואף מתבהר מדרש המתאר את מצב העולם לעת"ל²⁸.

החיבור של תורת הנגלה עם תורת הנסתר

איחודם

רובם ככולם של מפרשי התורה עוסקים בתחום אחד של התורה – בפירוש נגלה דתורה או בגילוי פנימיות התורה; בביאור נבכי ים התלמוד או בגילוי צפונות חלק האגדה; בפלפולה של תורה או בפסקי הלכה למעשה; בפשוטו של מקרא או בדרשת הפסוקים, בפירוש רמזיו או בגילוי סודותיו.

עם זאת מצינו בדורות הקודמים כמה וכמה מגדולי ישראל שמקשרים ומחברים תחומים שונים בתורה, כגון הגאון מרוגאטשוב שבפירושו על התורה מבאר פשוטו של מקרא ע"פ הגמרא וההלכה; הגר"י ענגיל מבאר יסודות הלכתיים בגמרא ע"פ האגדה והמחקר; האריז"ל וההולכים בעקבותיו, כולל אביו של הרבי, מבארים את סוגיות הש"ס ע"פ תורת הקבלה; וישנם עוד גדולי ישראל שחידשו דרכים חדשות בלימוד התורה ומקשרים מילתא למילתא ותחום לתחום.

גם אדמו"ר ה"צמח צדק" קבע דרך חדשה ויחודית (ביחס לנשיאי חב"ד שקדמוהו), כפי שמבאר הרבי: "חידושו של ה'צמח צדק' הוא האיחוד של נגלה דתורה ופנימיות התורה: ישנם דרושים בחסידות מה'צמח צדק' שמלאים בענינים מנגלה דתורה, עד שקלא-וטריא בנגלה דתורה; וישנם כו"כ ענינים נעלים בפנימיות התורה שכדי להבינם דרושה הבנה והשגה בשקו"ט בנגלה דתורה"²⁹.

(28) ראה ערך רבי יהודה, חכמים, רבי שמעון (ועוד), ע' 375-381. ושם נסמן.

(29) שיחות קודש ער"ה, תשל"ט ס"ה.

ועד"ז במקום אחר: "אצל היצמח צדק" מצינו הרחבה גדולה בתורת החסידות, אבל עיקר חידושו הוא (בספירת הדעת -) החיבור דנגלה וחסידות, ההשוואה והתיווך של עניני חסידות בדרושי אדה"ז וכו' עם תורת הנגלה כו"ל³⁰.

וכך היא דרכו של הרבי - לאחד, לשלב ולתווך את תורת הנגלה עם תורת הנסתר, ובאופן תדיר ביותר.

לאמיתתו של דבר, חלקי התורה השונים אינם חלקים נפרדים, שתואמים זה לזה ומשתלבים יחדיו, אלא הם ענין אחד ממש, וכפי שנראה בשיחה דלהלן (תרגום חופשי): "כל ענין שבתורה ישנו בפשט, רמז, דרוש וסוד - פשוטו של מקרא, לימוד המקרא ע"ד הרמז, ע"ד הדרוש וע"ד הסוד. ומובן בפשטות שד' אופנים אלו אינם ד' ענינים בפני עצמם - היפך השכל לגמרי - שהרי כולם פירוש דמקרא אחד! אלא מקרא זה משתלשל מעולם לעולם ומדרגה לדרגה, ובכל עולם מתלבש בלבוש המתאים לעולם זה - עולם הסוד, עולם הדרוש, עולם הרמז, עד לעולם הפשט".

דוגמא לזה - מביא הרבי: "מבואר בלקו"ת (תזריע כב, ג ואילך) בענין "קא מיפלגי במתיבתא דרקייעא וכו"ל"³¹, שישנו אופן לימוד התורה כפי שהוא למעלה, ב"מתיבתא דרקייעא", ששם הלימוד הוא אמנם באופן אחר מאופן הלימוד שבעוה"ז - אבל החילוק אינו אלא בנוגע ללבוש שבו נתלבש ענין זה. ומכיון שכן, נמצא, שגם למטה וגם למעלה לומדים אותה ההלכה עצמה, ללא כל נפק"מ אם ההלכה נתלבשה בלבוש השייך לעולם העשייה - פשט, או בלבוש השייך לעולם שלמעלה ממנו. ולכן: כאשר בישיבה של מטה נפסקה הלכה כרבה בר נחמני - הרי פס"ד זה הוא בתקפו גם ביחס לאופן הלימוד ב"מתיבתא דרקייעא" - "מאן נוכח, נוכח רבה בר נחמני, דאמר רבה בר נחמני אני יחיד באהלות כו"ל" - אף שלימודו של רבה בר נחמני היה כפי שהענין נתלבש בלבוש דעוה"ז התחתון"³².

אופן איחודם

בתורת רבינו, בולט האיחוד בין תורת הנגלה ("גופא דאורייתא") לתורת הנסתר ("נשמתא דאורייתא") - בכמה אופנים:

בהרבה מקומות, הרבי מסביר ענין בנגלה דתורה, שבהשקפה ראשונה נראה שכל כולו הוא ענין של הלכה ודין - ע"פ שורשו בפנימיות הענינים, בנסתר³³.

(30) סה"ש תשנ"ב ע' 149 הע' 142.

(31) ב"מ פו, א.

(32) משיחת ליל ט"ו בשבט, תשמ"ד. נדפס בתו"מ התוועדויות תשמ"מ ח"ב ע' 923-922.

(33) ראה לדוגמא, אגרות קודש ח"ט ע' תכה. 'רשימות' חוברת יב, סי"ב. ראה ערך רב שמעיה ורבי אבא, ע' 898-900.

יתירה מזו, לפעמים ענין בנגלה דתורה מוכן רק ע"פ הבנת מקור הענין בנסתר דתורה, וכפי שמתבאר בשיחה דלהלן³⁴: "כמדובר כמה פעמים, כל הענינים שבנגלה דתורה, ישנם גם בעבודה רוחנית, ואדרבה – מכיון שמתחילה התורה היתה "חמדה גנוזה"³⁵ למעלה, ומשם נסעה וירדה כו' עד שנתלבשה כו' בעניני עוה"ז – הענינים כפי שהם ברוחניות ובפנימיות הם המקור שממנו נשתלשל הענין ב"נגלה". יתירה מזו, כמה ענינים ב"נגלה" מובנים לתכאיתם רק ע"פ ביאורם ברוחניות הענינים"³⁶.

לאידך גיסא, הרבי מסביר שבפ"א הענינים שבחסידות, נמצאים גם בנגלה דתורה, כי נגלה דתורה הוא "גופא" ל"נשמתא דאורייתא" (זח"ג קנב, א), אלא שהענין נתגלה ונתפרש בתחילה ע"י תורת החסידות ... ולאחרי הגילוי ע"י תורת החסידות אפשר למצוא ענין זה גם בנגלה דתורה³⁷. ואכן, הרבי מרבה להביא מקורות וסימוכין מנגלה דתורה לענינים שבתורת הנסתר.

ונמצא, שנגלה דתורה ופנימיות התורה מתאימים הם זל"ז – ומשלימים זה את זה.

החיבור של "עולם המחשבה" עם "עולם המעשה"

תחומים נוספים שמשולבים יחדיו בתורת הרבי, הם "עולם המחשבה" ו"עולם המעשה", ובסגנון החסידות "עולם ההשכלה" ו"עולם העבודה". הרבי מזכיר אין-ספור פעמים שהתורה היא מלשון "הוראה"³⁸, וכך היא דרכו של הרבי לסיים כמעט כל ביאור על פרשת השבוע, סוגיא בש"ס, רש"י, רמב"ם, הערות אביו על הזוהר, ועוד – בהוראה בעבודת ה', אף בענינים הנראים בהשקפה ראשונה כרחוקים מללמד הוראה בחיי היום-יום.

על-אף שבהשקפה ראשונה נראה שזוהי דרך חדשה – ללמוד הוראה מכל ענין בתורה, הרבי סובר שזוהי דרך סלולה מאז ומקדם, ואין בזה כ"אם החזרת העטרה ליושנה. מעין מקור לדרך זו, יש למצוא ברמב"ם (האמור לקמן מתייחס לדיני התורה ולא לכללות

(34) לקו"ש חט"ז ע' 269.

(35) שבת פח, סע"ב.

(36) ראה לדוגמא כללות "ענינה של תורת החסידות" בביאור "מורה אני".

(37) לקו"ש חכ"ה ע' 351 הע' 37 ובשוה"ג.

(38) ראה רד"ק תהלים יט, ח. זח"ג נג, ב. ועוד.

התורה), וכפי שנראה בדברי הרבי דלהלן³⁹: "פס"ד הרמב"ם (בספרו "הלכות הלכות") ש"ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף ענינם כפי כחו" (סוף הל' מעילה) ו"אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הם כו' ראוי להתבונן בהן, וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם, תן לו טעם כו' ורוב דיני התורה אינן אלא כו' לתקן הדעות וליישר כל המעשים" (סוף הל' תמורה), כלומר שדיני התורה ... לא ניתנו אלא ללמוד הוראה בעבודת ה', "לתקן הדעות וליישר כל המעשים".

בקונטרס "שנים אוחזין בטלית" שיצא באביב שנת תש"ב⁴⁰, הרבי מתאר את המנהג הנהוג מימי קדם, ש"לפרקים ידועים, ובפרט בתחילת וסוף ה"זמן", מתקבצים תלמידי הישיבה, ועמהם התלמידים מלפנים, או מכריהם וחבריהם תלמידי ישיבות אחרות, ומזמינים אחד המשפיעים והר"מ, או מי שראוי לכך, לדבר לפנייהם (לפני התלמידים) בעניני המסכת אשר עוסקים בה, אם ע"ד ההגיון או הפלפול, או ע"ד הרמז ודרוש, או בעניני עבודת ד', ע"פ יסודות לקוחים מפי ספרים ומפי סופרים".

העולה מהאמור הוא, שהלימוד "בעניני עבודת ד'" השייכים למסכת הנלמדת, היא "מנהג הנהוג מימי קדם" ולא ענין שנתחדש בדורות אלו.

נמשיך בדבריו הבאים של הרבי (שם): "ביאור סוגיא שלמה ואופן לימודה בחיי הנפש, כיון שדרך זה עדיין חדש הוא בעיני רוב התלמידים, אף שישן נושן הוא דרך פי' ענין דתורה בחיי הנפש, וכאשר מלאים מזה מדרשי רז"ל וספרי גדולי ישראל. ועייג"כ ביד החזקה הל' תשובה פ"ג ה"ד⁴¹ וסוף הל' מקואות"⁴².

גם כאן בולטת העובדה שדרך זו – ללמוד הוראה מהתורה – היא דרך ישנה. ענין נוסף שמודגש כאן הוא, השימוש הנרחב בדרך זו ברז"ל ובספרי גדולי ישראל, ובלשון הרבי: "אשר מלאים מזה".

דרך לימוד זו שייכת ומתאימה, לא רק בלימוד דעות ושיטות שנתקבלו להלכה, אלא גם בדעות ושיטות שלא נפסקו להלכה, כי מאחר ש"אלו ואלו דברי אלקים חיים"⁴³, מובן שיש ללמוד מכל דיעה ודיעה הוראות ולקחים בחיי הנפש⁴⁴. כמו"כ יש לקחת "מוסר השכל" מכל פרט ופרט שבתורה, מכיון שתורת ה' היא בתכלית הדיוק.

(39) לקר"ש חכ"ה ע' 351 הע' 37.

(40) נדפס באג"ק חכ"א ע' יב-יג. והיא מה"פתח דבר" לרשימת "שנים אוחזים בטלית".

(41) ושם: "אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו. כלומר, עורו ישינים משינתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם", עיי"ש ההמשך.

(42) ושם: "דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן כו' ואעפ"כ רמז יש בדבר כו'".

(43) עירובין יג, ב.

(44) ראה לדוגמא "רשימת המנורה" ע' קכ ואילך.

הדיוק בכל פרט ופרט

אמרו רז"ל: "כל מה שברא הקב"ה בעולמו – לא ברא דבר אחד לבטלה"⁴⁵. ואם הדברים אמורים בעניני הבריאה – על-אחת-כמה-וכמה שכן הוא בתורתו ושעשועיו של הקב"ה, שכל פרט וענין שבה הוא בתכלית הדיוק ויש בו תועלת והוראת דבר.

על כן יש להבחין ולדייק בכל פרט וענין שבתורה: הלשון, סדר הדברים, סמיכות הסוגיות; לערוך השוואה בין ענינים דומים שמופיעים בשני מקומות, ולהבחין בחילוקים "הדקים" שביניהם; למצוא הקשר בין בעל המאמר למאמרו; הכרת סגנון הספרים ועוד, וכפי שיתבאר לקמן. דרך זו שנקרא לה "דרך הדיוק" (שזהו "כבודה של תורה", שמייחסים חשיבות ומדייקים בכל פרט שבה)⁴⁶, נחלקת להרבה נתיבים שונים בשטח התלמוד הבבלי ותלמוד ירושלמי, מדרש וזהר, וכפטיש יפוצץ סלע – לריבוי ניצוצות של אור.

יתירה מזו, כל פרט ופרט שבסוגיא, מגלה ומבטא את הנקודה הכללית של הסוגיא. לדוגמא, הדיוק בשם התנא או אמורא, תוארו, כינויו או מקומו (שמוזכרים בסוגיא, כגון בכ"מ בפרקי אבות) כולם שייכים למאמרו.

אף פרטים שלא נזכרו בהסוגיא אלא במקומות אחרים, אך שייכים לאותו תנא או אמורא, יכולים להועיל בלימוד הסוגיא ולהוסיף הבנה ובהירות, ולדוגמא, מדותיו, הנהגותיו או תפקידו. אפילו מאורעות חייהם שנודעו לנו בהשגחה פרטית, בודאי יש בהם לימוד והוראה, ולפעמים מוסיפות הם אור חדש בהסוגיא.

בתורת הנסתר נגלו לנו במקצת, מסתוריהם של התנאים ואמוראים: שורש נשמתם, גלגולם ובחינתם – שלהם השפעה עיקרית ומכרעת על תורתם והנהגתם של התנאים ואמוראים, ומוכן גודל החשיבות בידיעת ענינים אלו והדיוק בהם.

להלן נביא נושאים רבים ושונים שהרבי דייק בהם, ובכך התווה לנו דרך בלימוד התורה.

בשל אורכו הגדול של נושא זה, חילקנוהו לריבוי תת-נושאים, ע"פ המבואר בתורת רבינו, וסדר הדברים הוא:

בתחילה הביאור על גודל החשיבות בדיוק הלשון (משמעותם של התיבות והאותיות), ואופני דיוק נוספים – השפה בה נאמרו הדברים וסדר הדברים;

אח"כ מובאים הענינים השייכים לתנאים ואמוראים בעלי המימרות, החל ממקור חוצבם

(45) שבת עז, ב.

(46) פי' רע"ב למשנה כל המכבד את התורה (אבות פ"ג מ"ו). ראה פירש"י סוטה מט, א ד"ה בטל כבוד תורה: שהיה נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות, וכ"ש תיבות יתירות ואותיות יתירות, כגון "בת' ובת' אני דורש" (סנהדרין דף נא:), וזהו כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה.

וגלגול נשמתם, אשר להם השפעה שורשית ועיקרית על תורתם והנהגתם; ענין השמות של התנאים ואמוראים ותוארם וכינויים, שהם הפרט הראשון שמזדקר מול עינינו בפתחת הסוגיא; נתיבות חייהם שהם תפקידים ומאורעות חייהם; הענינים השייכים לתורתם, שהם לימוד התורה, שיטתם בלימוד, פסק הלכה, תלמיד ורבו, והשקפתם; ולסיום: "פירותיהם של צדיקים – מעשים טובים", שהם העבודת ה' שלהם, הנהגתם, מעלתם ומדותיהם.

חשיבות הלשון

את יחסו המיוחד של הרבי לדרך לימוד זו, ניתן לראות כבר מראשית נשיאותו, וכפי שנראה בשיחה דלהלן: "בדרכי הלימוד בכלל, ישנם כמה אופנים: דרך ההגיון והסברה – הנקרא "דער ליטווישער לערנען" [דרך הלימוד ה"ליטאי"], ולימוד בדרך של חידוד ופפול, שבאופן כללי מיוחס לפולין; אבל הדיוק ב"לשון ופגנון – אינו מקובל.

מפני מה דרך זו לא נתקבלה? – מסתבר שהוא מצד מיעוט הזמן; הדבר נבע גם בגלל החילוק שבין התורה שבכתב לתורה שבעל-פה, שבתושב"כ העיקר הוא האותיות, שהרי מצינו שמאות אחת בתורה ישנו פרק שלם בש"ס⁴⁷, ובתושב"כ העיקר הוא הענין, וכמבואר בלקו"ת⁴⁸.

אך מ"מ, הרי פשיטא שגם בתושב"כ הלשון מדוייק ביותר, ועד שמדיוק הלשון יכולים להוציא תילי תלים של ענינים.

אחד מגדולי החסידים של אדמו"ר הזקן, ר' נחמיה מדובראָוונא, מדייק אפילו בלשונו של הט"ז או ה'מגן אברהם', ולומד מזה ענין להלכה, ומכל-שכן שצריכים לדייק בלשון הש"ס⁴⁹.

ב'הדרן' על מס' ע"ז⁵⁰ הרבי מדגיש את גודל הדיוק שבכל פרט שבגמרא, הן בחלק ההלכה שבגמרא והן בחלק האגדה שבה, ועד כמה נוגע הוא להלכה (תרגום חופשי מאידיש): "יש) דרך בלימוד התורה, שלצערנו הרב אינה מצויה בלימוד הישיבות, או מצד קושי הדבר או מצד אריכות הדבר, והיא שכל פרט שבתורה הוא בדיוק, וכל פרט ופרט הוא ענין של הוראה. עאכו"כ כשמדובר בגמרא שהוא חלק ההלכה שבתורה, שכל פרט הוא הלכה, ואפי' האגדה שבגמרא נוגעת היא להלכה".

בהמשך השיחה, הרבי אומר שאפילו הסיפורים שבתורה הם ענין של הלכה ויש בהם

47) פרק השואל (מס' ב"מ), שנלמד מהוא"ו ד"וכי ישאל".

48) ויקרא, ביאור "ולא תשביח" (ה, א ואילך).

49) שיחת כ' מג"א, תשי". נדפסה בלקו"ש חט"ז ע' 533. ראה עד"ז בקונטרס עין החיים (לרבי מוהרש"ב) סעיף כט. ראה לדוגמא, ערך הלל, שמואל הקטן, רבי אליעזר ורב יוסף, ע' 296-299, משמעות ההבדל בין "הי חסיד, הי עניו", "הי עניו, הי חסיד", ו"הי עניו חסיד", וכן ההבדל בין השראת "שכינה" ל"רוח הקודש".

50) נאמר בהתוועדות י"ט כסלו, תשל"א. ונדפס בלקו"ש חט"ט ע' 30 ואילך.

הוראה. וע"ז מוסיף: "בפרט כשמביאים ראייה להלכה ממעשה שהיה, בוודאי שכל פרט של המעשה מדויק הוא, ויש ללמוד ממנו הלכות חדשות. (וסברא היא): אם כאשר הגמרא אומרת דין ואינה מביאה ראייה מסיפור שהיה – "כי הא וכו'" – הרי זו ההלכה וכך אנו פוסקים ללא כל ספק; עאכו"כ במקום שהגמרא אינה מסתפקת בהבאת הדין לבד אלא מביאה ראייה לכך ממעשה שהיה – "כי הא וכו'" – שהסיפור הוא בתכלית הדיוק ויש ללמוד הלכות מכל פרט שבו".

אם דרכו של הרבי היא לדייק בכל פרט ופרט בתושבע"פ, עאכו"כ שכן הוא דרכו ב"הדרנים", שהוא מדייק בפתיחת וסיום המסכת ביתר שאת וביתר עוז, כמבואר בהמשך השיחה שם:

"ובפרט ענין שכתוב בתחילת או בסיום וחותם המסכתא, מפני שהתחלה והסוף של כל ענין "נושאים" בתוכם חשיבות מיוחדת. ענין זה כתוב לא רק ב"קבלה" – ש"נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן"⁵¹, אלא גם ב"נגלה דתורה":

מבואר בפוסקים, אודות הדין שאין לשנות "ממטבע שטבעו חכמים בברכות"⁵² – שאסור להוסיף או לגרוע מאומה מנוסח הברכה, שבמה דברים אמורים: בתחילת וסוף הברכה, אבל באמצע הברכה – אינו נוגע כל-כך⁵³, כי תחילת וסוף הברכה הוא יותר מדויק מאמצע הברכה. אמנם, אמצע הברכה הוא ג"כ מדויק, כמבואר ב'טור' ש"חסידי אשכנז היו שוקלין וסופרין מספר מנין תיבות התפילות והברכות, וכנגד מה נתקנו"⁵⁴, אבל אינו מדויק כ"כ כמו תחילת וסוף הברכה.

מזה מובן, ש"ענין" הכתוב בתחילת או סיום וחותם המסכת, הוא מדויק יותר מ"ענין" הכתוב באמצע המסכת, על-אף שגם הוא מדויק".

בהמשך דבריו, הרבי מוסיף ומחדש, שיש לדייק וללמוד הוראות מפרטי הענין בסיום המסכת, אפי' יותר מתחילת המסכת, וזה לשונו (בתרגום חופשי מאידיש): "בזה גופא יש חילוק: התחלת המסכת היא במשנה, שבה כל הענינים הם בקיצור, ועד שהגמ' אומרת שאסור לפסוק הלכה מתוך המשנה, והפוסקים הלכה מתוך המשנה נקראים "מבלי עולם"⁵⁵. אך סיום רוב המסכתות הוא בגמרא ... שהיא שייכת יותר להלכה, ומזה מובן שיש ללמוד הלכות מכל מילה ומילה המופיעה בסיום המסכת".

וי"ל בדרך אפשר, שהרבי הולך בעקבות אביו המקובל המפורסם הרה"ג הרה"ח ר' לוי יצחק (ואף מרחיב את שיטתו), שמדייק בכל פרט ופרט בזהר, גמרא או מאמרז"ל⁵⁶,

51) ספר יצירה פ"א מ"ז.

52) ברכות מ, רע"ב.

53) מ"א סי' ס"ד סק"ג (בשם הכס"מ). ראה שו"ע אדה"ז סי' ס"ו סי"ב.

54) טור או"ח סי' קיג.

55) סוטה כב, א.

56) ראה לדוגמא, ביאורו בריש ספר תורת לוי"צ על תענית ה, ב שמסביר כל פרט ופרט ע"ד הקבלה באופן של

ומבאר הקשר בין מאמרי הש"ס, מדרש וזהר למשמעות שמו של בעל המאמר, גימטריא שמו, אותיות שמו, בחינת נשמתו, ועוד⁵⁷.

לפנינו סקירה כללית על תחומים וענינים שונים שבהם מדייק הרבי, ואופני הדיוק. בהערות דלהלן מובאות דוגמאות להמחשה מתוך הערכים שבספר זה, בכדי להקל על הקורא ולחסוך ממנו את הטירחה בחיפוש הדוגמאות ביים תורתו של הרבי.

משמעות השפה

הרבי מדייק גם בשפה שבה נאמרו דברי התנא או האמורא, אם בלשון הקודש או בלשון תרגום.

בפשטות, טעם שינוי הלשון מלשון הקודש ללשון אחרת הוא, מפני נסיבות חיו של התנא או האמורא – שבמקומו וזמנו דיברו לועזית ולא לשון הקודש; אך בתורת הרבי אנו מוצאים שיש בזה גם משמעות פנימית, ושינוי הלשון מורה גם על שינוי המצב ברוחניות הענינים, כי לשון הקודש היא כשמה – שפה קדושה ומבוררת, והיא נעלית יותר מלשון תרגום, שהיא לשון המורה על מצב רוחני ירוד – ההעלם וההסתר של חשכת הגלות.

הרבי מבאר בשני אופנים את משמעות השימוש בלשון תרגום ע"י התנא או האמורא (שעל דרך הרגיל מאמריהם היו בלשון הקודש):

(א) תוכן המאמר קשור לזמן הגלות שהוא מצב של חושך, העלם וירידת הדורות⁵⁸.

(ב) השימוש בלשון תרגום (שהוא לשון המורה על המצב דחשכת הגלות) ללימוד ענין בתורה או לקריאת שמו של תנא או אמורא (כגון השם רבי חמא בר חנינא), מורה על החדרת הקדושה גם למעמד ומצב נמוך, ויתירה מזו, הפיכתו ועלייתו של ה"לעומת-זה" לענין של קדושה⁵⁹.

חשיבות סדר הדברים

ישנו ענין נוסף שהרבי מדייק בו רבות – והוא, סדר הדברים בדברי רז"ל, ובזה גופא מדייק הוא בכמה וכמה ענינים (ולפעמים עומד הוא על שינויים דקים, שהמפרשים אינם

פלאי פלאים. ראה הדרן רבינו על מס' ע"ז הנ"ל.

57) ראה לדוגמא, ביאורו על זח"א קנה, ב (נדפס בלקוטי לוי"צ ח"א ע' קיח) שבמשך כמה שורות מקשר דרשת רבי יוסי שם לבחינתו, לגימטריא שמו, לאותיות הראשונות של שמו – י"ו, ולאותיות האחרונות של שמו – ס"י, למקום מגורו, למלאכתו ולשיטת לימודו.

58) משמעות לקו"ש ח"ב ע' 395-393. ראה ערך נחום איש גם זו ורבי עקיבא, ע' 666-659.

59) ראה לדוגמא, שיחות קודש ש"פ עקב תשל"ז, ס"ג, אודות מאמרי רז"ל בלשון תרגום. ראה ערך בן הא הא, ע' 248-246. סה"ש תש"ג ח"א ע' 113, הע' 42 והע' 44, אודות שם בלשון תרגום. ראה ערך רבי חמא בר חנינא, ע' 333-332.

מתעכבים עליהם – בדרך-כלל), וע"י דיוקים אלו באים לידי הבנה יסודית בסוגיא או מתגלה בה עומק חדש:

סדר הענינים – כגון: בסיום מסכת יומא, המשנה מקדימה את הפסוק "וזרקתי" 60 לפני הפסוק "מקוה ישראל" 61, לעומת זאת בתלמוד ירושלמי שם מובא להיפך, בתחילה הפסוק "מקוה ישראל" ואח"כ הפסוק "וזרקתי" 62; דוגמא נוספת: בסיום מסכת קידושין – הירושלמי מקדים "ארי סבל" ל"צבי קייץ", משא"כ בבבלי הסדר הוא הפוך, "צבי קייץ" ו"ארי סבל" 63.

סדר השמות בכלל, ובפרט כשיש שינוי מהסדר הרגיל בש"ס – הוא בדיוק ומתאים לתוכן הסוגיא 64. כמו"כ, יש ללמוד מכך ענינים בתורת הנסתר 65.

סדר הפרקים – כגון: סדר הפרקים ג' וד' במסכת מגילה, שיש בזה שינוי בין הבבלי לירושלמי, שבבבלי פרק "הקורא עומד" מופיע לפני פרק "בני העיר", ובירושלמי הוא להיפך 66.

הרבי מסביר את גודל הדיוק של המקום שבו נכתב מארז"ל, ולדוגמא – מאמרי רבי יעקב בפרק שלישי או פרק רביעי באבות מתאימים למספר הפרק (ג' או ד') 67.

וכן יש חשיבות למקום הופעתה של סוגיא בש"ס, כגון: בתחילת, באמצע או בסוף הש"ס 68.

שורש נשמתם

השפעת שורש הנשמה

העיסוק בשורש נשמתם של התנאים והאמוראים בספירות העליונות אינו דרך לימוד חדש, כי-אם יסודתו בהררי קודש, בספרי הקבלה ובראשם ספר הזהר. להלן דברי הזהר

(60) יחזקאל לו, כה.

(61) ירמיה יז, יג.

(62) לקו"ש חכ"ד ע' 240 ואילך.

(63) לקו"ש חט"ו ע' 448 ואילך.

(64) ראה לדוגמא לקו"ש ח"ז ע' 114 הע' 37. ראה ערך ב"ש וכו', ע' 203, מקור מס' 10, ובהע' 53 שם. לקו"ש

ח"ב ע' 126 הע' 30. ראה ערך רבי מאיר, סומכוס (ועוד), ע' 640-637. מקור מס' 6.

(65) ראה לדוגמא, תו"מ התוועדויות חט"ז ע' 296-293. ראה ערך רבי אליעזר, רבי יהושע, רבי עקיבא (עוד),

ע' 126-128. לקו"ש ע' 198 ואילך. תו"מ התוועדויות חל"ט ע' 440 ואילך. ראה ערך רבי יהודה ורבי מאיר,

ע' 397-398.

(66) תו"מ התוועדויות תשמ"ג ח"ג ע' 1353 ואילך.

(67) ראה לדוגמא, שיחות קודש ש"פ עקב תשמ"א, סמ"ח ואילך. ראה ערך רבי יעקב, ע' 594-593. וכן נמצא ע"ד

שיטה זו בספר 'מעשה רוקח' למשניות עט, ב. ראה ע"ד לקוטי לוי"צ לזהר ח"ב ע' קל.

(68) ראה לדוגמא, תו"מ התוועדויות חל"ה ע' 279 ואילך. ראה ערך ריש לקיש ורב נחמן בר יצחק, ע' 786-788.

אודות שורש נשמת הלל ושמאי: "אמר רעיא מהימנא: הלל ושמאי, דְאָתוֹן, חד מסטרא דרחמי, וחד מסטרא דדינא, דאינון חסד וגבורה (הלל ושמאי, שאתם, אחד מצד הרחמים, ואחד מצד הדין, שהם חסד וגבורה)"⁶⁹. בספרי קבלה אחרים, נתפרסמו שורש נשמתם של תנאים ואמוראים נוספים, ובמיוחד בכתבי האריז"ל (וע"י תלמידיו ומפרשיו) ובתורת אביו של הרבי, ר' לוי יצחק, וכן בכמה מקומות בחסידות ובתורת הרבי.

שורש נשמתם של התנאים ואמוראים משפיעה על תכונתם הכללית, וידיעת שורש נשמתם שופכת לנו אור על כמה וכמה תחומים, ומהם: על שמותיהם (ולדוגמא, רבי "יוסי", שהוא בגימטריא "אלקים" – שורש נשמתו הוא בספירת המלכות שהיא בדוגמת שם זה)⁷⁰; אופן ודרך לימודם (ולדוגמא, דרך לימודו של רב יוסף שהיה באופן של "סיני" (בקיאות) – נבע משורש נשמתו בכחי' הבינה)⁷¹, מאמריהם (ולדוגמא, רבי אלעזר ברבי שמעון – שהוא בחי' חכמה, פתח בתורה לרבי אבא – שהוא בחי' בינה, אודות אמירת אברהם – שהוא בחי' חכמה, לשרה – שהיא בחי' בינה)⁷²; הנהגתם (ולדוגמא, סדר ישיבתם של רבי חייא ובניו – יהודה וחזקיה – היה ע"פ בחינתם)⁷³; תכונותיהם (כגון הלל שהיה "איש החסד" מפני שורש נשמתו)⁷⁴; ואפי' פסקי הדין שלהם מושפעים משורש נשמתם (כגון בית-הלל שבדרך כלל מקילים, ובית-שמאי שבדרך כלל מחמירים – שהוא בהתאם לשורש נשמתם)⁷⁵.

ולהעיר שלפעמים בקבלה וחסידות מדובר על "בחינתו" של התנא ואמורא ולא על "שורש נשמתו", אך מאחר שבחינתו מסתעפת "משורש נשמתו" – מסתבר לומר שהיא בדוגמתה.

תורה – לא בשמים היא

כפי שנתבאר לעיל, ישנו קשר בין שורש נשמתו של התנא או אמורא, לאופן לימודו ולפסיקתו בהלכה, והיינו שלשורש נשמתו יש השפעה על אופן לימודו ופסקיו.

בזוה גופא, יש אשר הקשר בין שורש נשמת התנא או האמורא לתורתו בולט ביותר, אך לפעמים כולו מוסתר עד שבאו המפרשים והאירו את עינינו⁷⁶.

ולכאורה נשאלת השאלה: איך אפשר ללמוד תורה ולפסוק עפ"י דין – לפי שורש

(69) זח"ג רמה, א.

(70) ראה ערך רבי יהודה ורבי יוסי, ע' 382-383, ושם נסמן.

(71) לקו"ש ח"ה ע' 137. שם ח"ג ע' 38 הע' 53. וש"נ. ראה ערך רב יוסף ורבה, ע' 575.

(72) לקו"ש ח"כ ע' 42-43. ראה ערך רבי אלעזר ברבי שמעון ורבי אבא, 174.

(73) לקו"ת ראה כז, ד. מובא ברשימות חוברת י' ע' 284. ראה ערך רבי חייא ובניו, ע' 318.

(74) ראה ערך בית-שמאי ובית-הלל, ע' 194-208, ושם נסמן.

(75) ראה ערך בית-שמאי ובית-הלל, שם.

(76) ראה שיחות קודש ש"פ בחוקתי תשמ"א, סצ"ג-סצ"ד. ראה ערך אליעזר בן יעקב, ע' 134.

הנשמה, שהוא כמוס וגנוז בעולמות העליונים, והלא "תורה – לא בשמים היא"⁷⁷ ? ועוד, הרי פסק הדין צריך להיות כפי הבנת שכלם ושיקול דעתם הטהורה, ולא לפי נטיית מדותיהם – שמותאמת לשורש נשמתם בספירות העליונות?

הרבי רש"ב מבאר, שבשכל עצמו ישנן נטיות לחסד וישנן נטיות לגבורה, ולכן מצינו חילוקי דעות בסברא – יש ששכלם נוטה להחמיר ויש הנוטים להקל (כגון בית-שמאי ובית-הלל), ומקור חילוקים אלה בטבע השכל הוא החילוק בשורש נשמתם בספירות העליונות⁷⁸.

והיינו שבספירות העליונות עצמן (במדות שבשכל) ישנן נטיות: מדת החסד של הקב"ה "אומרת" להקל, לטהר, להכשיר ולפטור; ומדת גבורתו "אומרת" להחמיר, לטמא, לפסול ולחייב, וכמו שמצינו⁷⁹ שבכל ענין שבתורה ישנם מ"ט פנים – טהור, ומ"ט פנים – טמא.

העולה מהנ"ל הוא, שלימודם ופסקיהם של התנאים והאמוראים, הם אכן ע"פ נטיית שכלם ולא ע"פ מדותיהם, ובוזה מתורצת הקושיא השניה. אך עדיין לא תירצנו את הקושיא הראשונה, כי סוף-כל-סוף מאחר ששכלם מושפע משורש נשמתם, א"כ לימודם ופסקיהם הוא באופן של "תורה מן השמים" ?

הרבי מתייחס לקושיא זו ומתרץ, ש"הפסק-דין שלהם היה לאחרי ההתבוננות והיגיעה בשכלם כפי שהם למטה, נשמות בגופים דוקא, היינו, שלא הסתפקו במה שהתקבל אצלם מצד שורש נשמתם, אלא התייגעו בהבנת והשגת הענין עד שהבינו כך בשכלם למטה בגוף"⁸⁰.

כלומר, מאחר שהתנאים והאמוראים התייגעו בזה בשכלם כפי שהוא למטה – אין נחשבת תורתם כ"תורה מן השמים".

פרטי הספירות

כל ספירה וספירה מהעשר ספירות, כלולה משאר הספירות, כגון חסד שבחסד, גבורה שבחסד וכו', ובסך-הכל ישנן מאה בחינות. בדרך כלל, הרבי (מיוסד על ספרי הקבלה והחסידות) מבאר קשר התנאים והאמוראים לכללות הספירה. ולדוגמא, הקשר של בית-הלל לכללות ספירת ומדת החסד, ובית-שמאי – לכללות ספירת ומדת הגבורה⁸¹.

אמנם לפעמים מצינו שהרבי מפרט יותר, ומבאר את הקשר בין התנאים והאמוראים לבחינה פרטית שבספירה או מדה. ולדוגמא, "אבא שאול" הוא "חכמה שבז"א" (כלומר

(77) ע"פ דברים ל, יב.

(78) סה"מ עת"ר ד"ה ויגש יהודה, ובמאמרים שלאחריו.

(79) ראה מדרש תהלים יב. וראה 'ירושלמי' סנהדרין פ"ד ה"ב.

(80) לקו"ש חל"ו ע' 183. ראה לקוטי לוי"צ אגרות קודש (ע' רסג ואילך).

(81) ראה לדוגמא, ערך בית-שמאי ובית-הלל, ע' 194-208, ושם נסמן.

החכמה שבמדות)⁸² או רבי יהודה הוא בחי' חסד שבמלכות⁸³, וכן היתה דרכו של אביו המקובל ר' לוי יצחק.

נושאי שם אחד

מבואר בחסידות, שכל התנאים ואמוראים נושאי שם משותף, יש להם שורש נשמה דומה בעולמות העליונים, ולדוגמא, רבי יהודה התנא ורב יהודה האמורא – הם מאותו שורש⁸⁴.

חידושו של הרבי

אודות שורש נשמתם בספירות העליונות של התנאים ואמוראים – שהיא קבלה המסורה מדור לדור – אין הרבי מביא משלו, כי-אם כל דבריו מיוסדים על ספרי הקבלה והחסידות של קודמיו, ובפרט ספריו של אביו, המבאר בדרך הסוד והקבלה אלפי מאמרי וסיפורי התלמוד, מדרש וזהר ע"פ ענינם ושורש נשמתם של התנאים ואמוראים בספירות העליונות, ומבאר עפ"ז לא רק את כללות המאמר אלא אפילו את פרטיו השונים.

אמנם חידושו של הרבי בתחום זה הוא לבאר, לחזק ולעשות סימוכין – לקשר בין התנא והאמורא ובחינתו, לצדדים נוספים באישיותו, ולדוגמא לקשר בין שורש נשמתו לשמו, למאמריו, להנהגתו ועוד (וכן מצינו בתורת אביו).

כמו"כ רבינו מתוך ומיישב "סתירות" בספרי הקבלה והחסידות אודות בחינתם של תנאים ואמוראים⁸⁵.

ועוד, כדרכו בקודש היחודית, הרבי מקשר את העליון ביותר עם התחתון ביותר. פירוש, הרבי מרבה להביא הוראות בעבודת ה' במעשה בפועל לאנשים כערכינו, משורשם בעולמות העליונים והנהגותיהם הנעלות של התנאים והאמוראים.

גלגול נשמתם

ספרי הקבלה, ובפרט כתבי האריז"ל, מבארים באריכות ענין גלגול הנשמות, סיבתו, אופניו והשפעתו על נסיבות החיים, תפקידם ומעשיהם של אנשים פרטיים, מתקופת התנ"ך ועד חיי הבעש"ט.

מבואר בכ"מ בחסידות חב"ד ענין גלגול הנשמות⁸⁶ ופרטי אופניו, אך באופן כללי,

(82) לקר"ש חכ"ד ע' 25. תו"מ התועדויות תשמ"ב ח"ד ע' 1959. ראה ערך אבא שאול, ע' 84-85.

(83) לקר"ש חכ"א ע' 247 בשוה"ג. ראה ערך רבי יהודה, ע' 366.

(84) סה"מ ה'תש"ח ע' 124 בהע' עב. ראה ערך רב יהודה, ע' 364.

(85) ראה ערך רבי יהודה הנ"ל, ושם נסמן.

(86) ראה דברי אדמו"ר הוקן בעל התניא בקונטרס אחרון ד"ה ולהבין פרטי ההלכות – אודות הצורך "להתגלגל" כדי להשלים התורה בארבעת חלקיה שהן פשט ורמז, דרוש וסוד.

חסידות חב"ד אינה עוסקת (ככתבי האריז"ל וספרי הקבלה) בזהותם של הנשמות שנתגלגלו ובמי נתגלגלו.

אמנם מצינו בכמה מקומות, שהרבי - מיוסד על ספרי הקבלה - מבאר גלגול נשמתם של כו"כ תנאים, אך כ"ז מובא רק כהקדמה, כדי לבאר שורשם ומקורם של תכונות מסוימות שהתאפיינו בהם התנא או האמורא או מסיבות אחרות, ולא כענין בפני עצמו.

להלן גלגול נשמתם של כו"כ תנאים ואמוראים - שמוזכרים בתורתו של הרבי: רבי אלעזר בן עזריה הוא גלגול של שמואל הנביא⁸⁷; בן עזאי - גלגול של שמאי הזקן⁸⁸; רבי מתיא בן חרש - גלגול של יוסף הצדיק⁸⁹; רבי עקיבא - גלגול של יעקב אבינו⁹⁰; רשב"י - גלגול של אחיה השילוני וניצוץ של משה רבינו ומשיח⁹¹; ורב ששת - גלגול של בבא בן בוטא⁹².

לפעמים הגלגול מרומז בשם התנא או האמורא. ולדוגמא, השם (רבי) "עקיבא" כולל את האותיות "יעקב"⁹³.

בתורתו של רבינו, אנו מוצאים שגלגול נשמתם השפיע על תכונת נפשם (כגון רבי אלעזר בן עזריה שאמר "הרי אני כבן שבעים שנה", הגם שהיה בן י"ח - כי בצירוף נ"ב שנות שמואל הנביא, שהוא גלגולו הקודם, אכן היה "כבן שבעים שנה")⁹⁴, ועל נסיבות חייהם (כרבי מתיא בן חרש שקבע ישיבתו ברומי - מקום ירוד, ולא בארץ ישראל, שהוא

ענין זה מובא באריכות כפסק הלכה למעשה בשולחנו, הלכות תלמוד-תורה (פרק א' סו"ס ד') וז"ל: "וכן אמרו חכמי האמת שכל נפש מישראל צריכה לבוא בגלגולים רבים עד שתקיים כל תרי"ג מצוות במעשה, דיבור ומחשבה; ודיבור ומחשבה הוא לימוד הלכותיהן ... ועוד אמרו חכמי האמת, שכל נפש צריכה לתיקונה לעסוק בפרד"ס כפי מה שהיא יכולה להשיג ולידע. וכל מי שיכול להשיג ולידע הרבה ונתעצל ולא השיג וידע, אלא מעט, צריך לבוא בגלגול, עד שישגי וידע כל מה שאפשר לנשמתו להשיג מידיעת התורה, הן בפשטי ההלכות, הן ברמזין ודרשות וסודות, כי כל מה שנשמתו יכולה להשיג מידיעת התורה זהו תיקון שלימותה ואי-אפשר לה להתקן להשתלם בצרור החיים את ה' במקורה אשר חוצבה משם בלתי ידיעה זו. ולכן אמרו חכמים (פסחים נ, א. וש"נ) אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, כדי שלא יצטרך לבא בגלגול לעולם-הזה".

87) לקו"ש ח"א ע' 246. ח"ג ע' ב-1016. ובכ"מ, והוא ע"פ האריז"ל העגש"פ. ראה ערך רבי אלעזר בן עזריה - גלגול נשמתו, ע' 151-152.

88) תו"מ התועדויות ח"י ע' 203, ע"פ שער הגלגולים הקדמה לד. ראה ערך בן עזאי, ע' 257-256.

89) לקו"ש ח"ז ע' 120 הע' 54 ע"פ סה"ד בערכו. ראה ערך רבי מתיא בן חרש, ע' 649-648.

90) לקו"ש ח"ז ע' 342 הע' אנשי אמת, ובכ"מ משער הפסוקים לאריז"ל סי' ל'. ראה ערך רבי עקיבא, ע' 689. ערך רבי עקיבא ורבי ישמעאל, ע' 738.

91) ערך רבי שמעון (בן יוחאי), ע' 810-809, ושם נסמן. התלבשות ניצוץ נשמה בתנא או אמורא, איננה רק ענין של משפיע ומקבל (שהנשמה יונקת ומושפעת מנשמה זו), אלא מדובר כאן בענין עצמי (שהנשמה היא בעצמה יורדת ומתלבשת בתנא ואמורא), אבל מצד שני אי"ז כל מהות הנשמה המתגלגלת בתוכה אלא "חלק" (ענין) אחד בלבד.

92) אגרות קודש ח"ב ע' מח. ע' פד, ע"פ כתבי האריז"ל, ושם נסמן. ראה ערך רב ששת, ע' 905-904.

93) לקו"ש ח"ז ע' 342 הע' אנשי אמת, ע"פ כתבי האריז"ל. ראה ערך רבי עקיבא ורבי ישמעאל, ע' 738, וש"נ.

94) ראה לדוגמא, לקו"ש ח"א ע' 246. ח"ג ע' ב-1016, על תכונת חכמת רבי אלעזר בן עזריה. ראה ערכו, ע' 151-152. לקו"ש ח"ז ע' 342, על תכונות האמת והתפארת של רבי עקיבא. ראה ערכו, ע' 689.

מקום קדוש, כי היה גלגולו של יוסף הצדיק שמקום "עבודת הביורורים" שלו היה במצרים – מקום ירוד⁹⁵; וכמו"כ על תפקידם (כגון בן עזאי ש"היה בורא נפשות גרים ע"י עסקו בתורה"⁹⁶, כי היה גלגולו של שמאי, ותיקן את מעשהו של שמאי שלא קיבל גרים)⁹⁷, יכולתם (כגון רשב"י, שאמר שהוא ואחיה השילוני יכולים לפטור את העולם ממדת הדין, ובחר באחיה השילוני מכיון שהיה גלגולו)⁹⁸, והנהגתם (כגון רב ששת שהקפיד שיאמרו תורה משמו, וזה קשור לזה שהיה גלגול של בבא בן בוטא)⁹⁹.

שמות התנאים והאמוראים

חשיבות השמות

כידוע, שמו של כל אדם מורה על מהותו וטבעו. באג"ק (ח"א ע' רפח – רפט) הרבי מביא כו"כ ראיות לזה מתושב"כ ותושבע"פ: אמרו רז"ל שגדולה חכמתו של אדם מחכמת המלאכים, כיון שקרא שמות לכל מין מהבהמות, חיות ועופות¹⁰⁰. ומסביר הרמב"ן¹⁰¹ שאדם הכיר את טבעם, ועפ"ז קרא להם שמות הראויים להם. במארו"ל זה מדובר אודות שמות כלליים – שמות המין. כמו"כ מצינו בתושב"כ קריאת שמות פרטיים ע"ש המהות, והראשון הוא מקרא מפורש "ויקרא גו' חוה, כי היא היתה אם כל חי"¹⁰².

בתושבע"פ מצינו שרבי מאיר דייק בשמות האנשים שחיו בימיו, ויתירה מזו, הוא התנהג ע"פ דרשתו¹⁰³.

יתירה מזו, השם לא רק מורה על המהות, אלא גם גורם למעשיו ולמאורעות חייו, כמרז"ל "לעולם יכדוק אדם בשמות לקרוא לבנו ... כי לפעמים השם גורם טוב או גורם רע"¹⁰⁴.

ביאור הדבר הוא, השם שקוראים לאדם אביו ואמו "אינו באקראי ובהזדמן, כי-אם הקב"ה משים בפיו השם ההוא המוכרח אל הנשמה ההיא כו', והשם הזה נרשם למעלה

95) לקו"ש חט"ז ע' 120 הע' 54. ראה ערך מתיא בן חרש, ע' 649-648. ראה גם לקו"ש ח"ז ע' 342 הע' אנשי אמת, אודות העושר של רבי עקיבא. ראה ערכו, ע' 695-689.

96) הקדמה לד. ושם: "ולכן נרמז בו ב' אותיות ש"מ מן שמאי, ושלשה אותיות עו"ן לרמוז כי שמעון בן עזאי תיקן עוון שמאי שהיה דוחה את הגרים".

97) תו"מ התוועדיות ח"י ע' 203. ראה ערך בן עזאי, ע' 257-256.

98) לקו"ש ח"ב ע' 512 הע' 62. ראה ערך רבי שמעון (בן יוחאי), ע' 809.

99) אגרות קודש ח"ב ע' מח. פד. ראה ערך רב ששת, ע' 905-904.

100) ב"ר פי"ז.

101) בראשית ב, יט.

102) בראשית ג, כ.

103) יומא פג, ב.

104) תנחומא האזינו ס"ז. ראה ברכות ז, ב. ראה יומא לח, ב.

בכסא הכבוד כנודע, ולכן אמרו רז"ל¹⁰⁵ "שמא גרים"¹⁰⁶.

והנה התנאים והאמוראים היו בנם של קדושים, ואבותיהם של רובם ככולם היו בעצמם ענקים בתורה, גדולי הדורות, ומן הסתם גם נשותיהם היו בדרגת "אשת חבר כחבר". ומסתבר לומר שההורים דייקו בנתינת השם והתאימהו לתכונות הוולד (כמבואר אודות הורי אדמו"ר הזקן שנתכוונו לתכונותיו, וי"ל שכן היה גם אצל הורי התנאים והאמוראים). ואפי' במקרים שהקשר בין מהותו לשמו של התנא או אמורא הוא בהעלם מצד-עצמו או שענין זה היה בהעלם להורי התנא או אמורא, ולא כיוונו ההורים למהות בנם בנתינת שמו, אעפ"כ הרבי (ושאר גדולי הדורות שביארו ענינים אלו) שמאיר באור תורתו כל ענין – מגלה הקשר בין בעל השם למאמריו¹⁰⁷.

*

הסברנו שיש קשר בין התנאים והאמוראים לשמם, אך האם ידיעת שמו של בעל המאמר תורמת גם להבנת הסוגיא? התשובה היא חיובית. ראשית כל, השם מוסיף הבנה עמוקה יותר בענין המדובר, כי יש קשר בין משמעות שמו במובנו הרחב (כדלקמן) לתוכן המאמר הנידון¹⁰⁸; כמו"כ, לעיתים השם מהווה ציון למאמריו האחרים שבהם הוא הולך באותה שיטה¹⁰⁹ או שעל-פיהם יכולים ליישב שאלה או קושי המתעורר במאמרו כאן¹¹⁰; במקרים מסויימים – המאמר הוא תוצאה ("מסובב") ממאורעות חייו של נושא שם זה¹¹¹.

*

לעיל עסקנו בשייכות בין שמו של התנא או האמורא למהותו, אך באופן כללי יותר, השם יכול להורות על אופן לימוד התורה של תנא או אמורא (כגון רבי שמעון, מלשון "שמיעה", שמורה על התאחדותו עם התורה שלומד שנעשית "אומנותו")¹¹², עבודתו (כגון רב יוסף, ששמו הוא מלשון "הוספה", והוא פעל הוספה בכמה תחומים בעבודת ה')¹¹³, הנהגתו (כגון רבי מאיר, ששמו הוא מלשון "אור", היה מדייק בשם, גם כאשר תכונת נושא השם היתה בהעלם)¹¹⁴, מדותיו (כגון רבי זירא שהיה מקטין את עצמו,

(105) ברכות ז, ב.

(106) שער הגלגולים הקדמה כג. שער מרז"ל בסופו. עמה"מ ש"א ספ"ד. וראה ג"כ חפ"ח ה" לברכות יג, א. ספר חסידים סרמ"ד. ועוד.

(107) ע"פ לקו"ש ח"ו ע' 36, ובהע' 13 ובשוה"ג.

(108) לקו"ש ח"ז ע' 349. ראה לדוגמא ערך בית-שמאי ובית-הלל, ע' 204-203, מקור מס' 11.

(109) ראה לדוגמא, סה"מ תש"ח, ע' 124 הע' עב. ראה ערך רב יהודה, ע' 365.

(110) ראה לדוגמא, לקו"ש ח"ח ע' 179-180. ראה ערך רבי שמעון (בן יוחאי), ע' 842, מקור מס' 2.

(111) ראה לדוגמא, תו"מ התוועדיות חנ"ג ע' 332-334. ועוד. ראה ערך יהושע בן פרחיה, ע' 463-465.

(112) ראה לדוגמא, תו"מ התוועדיות חנ"ג ע' 283-284. ראה ערך רבי שמעון בן יהודה, רבי שמעון (בן יוחאי), ורבי שמעון בן מנסיא, ע' 885-886.

(113) ראה כמה דוגמאות בערך רב יוסף, ע' 554-562. ושם נסמן.

(114) ראה לדוגמא, לקו"ש ח"ו ע' 36 הע' 13 ובשוה"ג. ראה ערך רבי מאיר, רבי יהודה ורבי יוסי, ע' 632.

בהתאם למשמעות שמו "זירא" שהוא מלשון "זעירא" (קטנות)¹¹⁵, תפקידו¹¹⁶, שורש נשמתו בספירות העליונות (כגון "הלל", שהוא מלשון "בְּהִלּוֹ" (כשהאיר זורח) נרו", השייך לבחי' החסד, שהוא שורש נשמתו)¹¹⁷, גלגול נשמתו (כגון עקביא בן מהללאל שהיה גלגול נשמת מהללאל בן קינן)¹¹⁸, ותכונות נוספות.

*

מצינו בתורת הרבי, שיש משמעות אפי' לשם של אינו יהודי, והשקפתו ומאורעות חייו קשורות גם הן לשמו¹¹⁹.

*

באשר ללימוד משמות התנאים והאמוראים, הרבי משתמש באופני לימוד שונים, מהם בדרך ה"פשט" ומהם בדרך ה"רמז", ה"דרוש" וה"סוד".

חידושו של הרבי כאן הוא בכמה דברים:

בראש ובראשונה, הלימוד מהשמות אינו נפוץ, ואפילו המפרשים שמתמשים בלימוד זה, אעפ"כ אינו בדרך הרגיל, ואף כשמביאים זאת הוא רק בדרך אגב ובתורת חידוש; לעומת זאת, בתורת רבינו – לימוד זה הוא דבר הרגיל ותדיר, ואינו בדרך של חידוש כי-אם כדבר הפשוט, ומהווה חלק בלתי נפרד מעצם הלימוד.

יתירה מזו, אין זה רק באופן של "אם קבלה – נקבלם" – שהדברים נשארים מופשטים ושמימיים, אלא הרבי מסביר משמעות שמות אלו באופן המתקבל בשכל הפשוט ומלבישם באותיות ההסברה.

ועוד, הרבי משתמש במיגוון עצום של אופני לימוד, שלא מצינו כדוגמתו בספרים ומפרשים אחרים, וכפי שנפרט להלן.

משמעות השמות

(א) לפעמים משמעות השם מפורשת בתורה: ולדוגמא, יהודה – מלשון "הודאה", יצחק – "צחוק" ושמחה, שמעון – מלשון "שמיעה" (שהו"ע ההבנה); ולעיתים היא מיוסדת על פסוקי תנ"ך: ולדוגמא, הלל – מלשון "בְּהִלּוֹ נרו"¹²⁰, טרפון – "בנימין זאב יטרף"¹²¹,

(115) שיחות קודש ח"י אלול ס"א, תשל"ג. ראה ערך רבי זירא, ע' 306.

(116) ראה לדוגמא, תר"מ התועדויות ח"מ ע' 14-15. ראה ערך רב יוסף ורב נחמן בר יצחק, ע' 569-568.

(117) ראה לדוגמא, לקו"ש ח"א ע' 147. חכ"ט ע' 342. ראה ערך ב"ש וב"ה, ע' 195-194. כלל 2, וש"נ.

(118) ראה לדוגמא אגרות קודש ח"א רצ. ע"פ כתבי האריז"ל. ראה ערך עקביא בן מהללאל, ע' 685.

(119) ראה לקו"ש חל"ד ע' 15 הע' 43, אודות "אריס". ראה ערך רבי יוסי, ע' 516 הע' 41.

(120) איוב כט, ג.

(121) בראשית מט, כז.

שמאי – מלשון "השם אורחותיו"¹²²; ישנם שמות שמשמעותם נלמדת מתיבות השם עצמו: ולדוגמא, אבא שאול – ה"אב" ה"ש"אול", בן בוכרי – מלשון "בכור", רבי חנינא – "חננן", (רבי יוחנן) "בן זכאי" על-שם שיוצא זכאי בדין, רבי עקיבא מלשון "עקב", ועוד. (ב) כשמוזכר שם תנא או אמורא בשמו הפרטי בצירוף שם אביו – ר' פלוני בן ר' פלוני – יש משמעות לשני השמות, כי "כשמוזכרין שם האבות על הבנים – הרי זה בא להורות על תכונות הבנים, וכמרוז"¹²³ "קרח" כו' בן יצהר" – "בן" שהרתיח עליו כל העולם כ"צהרים" כו"¹²⁴.

הרבי דורש את משמעות תוכן השם הפרטי ושם האב בשלוש דרכים:

(1) הגם שב' השמות מורים על תכונותיו, עם-כל-זאת, שמו הפרטי של התנא או האמורא הוא שמו העיקרי, ושם אביו טפל אליו. טעם הדבר הוא, מכיון ש"יפה כח הבן מכח האב"¹²⁵, לכן שמו הפרטי הוא העיקר ושם אביו טפל אליו.

(2) שמו הפרטי הוא העיקר, ושם אביו – "בן פלוני" – הוא תיאור של מצבו ומציאותו, ע"ד הכינוי "בן חורין" שהוא תיאור מצבו בענין החירות.

(3) שם האב הוא העיקר, כי הבן הוא מקבל, ובא בהמשך והוא טפל ("בן") לאב, ושמו הפרטי של הבן הוא תולדה ותוצאה של שם אביו¹²⁶.

(ג) כשמוזכר בשמו הפרטי בלבד ללא הוספת שם אביו, כגון "רבי שמעון", ללא הוספת שם אביו ("בן יוחאי") – הרי זה מורה על ענינו העצמי, וכשנקרא בצירוף שם אביו הרי זה מורה על הענינים שהתווספו אצלו בדוגמת אביו¹²⁷.

(ד) כשנקרא על דרך הרגיל רק בשם אביו ללא שמו הפרטי, כגון "בן זומא" ו"בן עזאי" (ששם הפרטי הוא שמעון, אבל לא נקראו כן) – הרי זה מורה על מדת הביטול שבו, ושתכונתו העיקרית היא שהוא "מקבל" (דוגמת בן שמקבל מאביו)¹²⁸.

(ה) במקום אחד מצינו שנשתנה שמו הפרטי של תנא, כדי לבלול בו את שם אביו (כמבואר בספרים), והוא רבי נתן, שנקרא רבי יונתן, כי הוספת ה"יו" ל"נתן" מרמזת לשם "יוסף", אביו של רבי נתן¹²⁹.

(ו) כש"פעמים מוזכר בשמו הפרטי בצירוף כינוי המראה על תכונותיו, ולפעמים רק

(122) מ"ק ה, סע"א על תהלים נ, כג "ושם דרך".

(123) סנהדרין קט, ב.

(124) אג"ק ח"א ע' רצ.

(125) שבועות מח, סע"א.

(126) סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 251. ראה שלושה אופנים אלו בערך רבי אלעזר בן עזריה, ע' 152. ראה ערך רבי

חמא בר חנינא, ע' 332.

(127) תו"מ התוועדיות תשמ"ט ח"ג ע' 163. ראה ערך רבי שמעון (בן יוחאי), ע' 834.

(128) ראה לדוגמא, תו"מ התוועדיות תשמ"ז ח"ג ע' 293. ראה ערך בן זומא, ע' 250.

(129) לקו"ש חל"ט ע' 41 ובהע' 36. ראה ערך רבי יונתן, ע' 504.

בכינויו, כגון "בן בג בג" ששמו המלא הוא רבי יוחנן בן בג בג, ש"בן בג בג" הוא כינוי ל"בן גר בן גיורת", או שהתיבות "בג בג" הן בגימטריא ה' ה', שרומז על אותיות הה"א שנתוספו בשמם של אברהם אבינו ושרה, שהיו "תחילה לגרים"¹³⁰ "וכל"¹³¹ הגרים בניהם נקראו – כשנקרא בכינוי "בן בג בג" (המדגיש שהוא גר או בן גרים) ללא שמו הפרטי יוחנן, יש שייכות בין היותו גר או בן גרים למאמרו; אבל כשנקרא גם בשמו הפרטי "יוחנן בן בג בג" לא מודגשת השייכות של המאמר לעובדת היותו גר או בן גרים¹³².

(ז) כל התנאים והאמוראים נושאי אותו שם, כגון אלו ששמם הוא רבי יהודה או רבי שמעון – יש להם שייכות זה לזה בתכונותיהם, בבחינתם, שורש נשמתם, עבודתם וכיו"ב¹³³.

(ח) ניתן לפרש שם בדרך ה"דרוש", ולדוגמא, השם "אבא שאול" מרמז למצב הגלות שה"אבא" – שרומז על הקב"ה – נמצא (כביכול) במקום אחר מבניו, וצריכים "להשאל" אותו (כביכול) משם¹³⁴.

(ט) יש אשר השם הוא כינוי לתכונה מסוימת שקיימת בו. ולדוגמא, רבי "אבא" הוא כינוי לספירת החכמה (המכונה "אבא")¹³⁵.

(י) מצינו שהשם הוא בדוגמת שם של אישיות קדומה ורומז על תכונותיו. ולדוגמא, רבי אבא הוא ע"ד אברהם ש"אב המון וגו'", והיו בו תכונות שדומות לתכונות אברהם אבינו¹³⁶.

(יא) לפעמים השם מרמז לשם קודמו ורומז על תכונותיו. ולדוגמא, רבי חייא – מלשון חיים, שמשמעו הוא ע"ד האמור ביעקב אבינו ש"לא מת"¹³⁷, ומעלתו היא בדוגמת מעלת יעקב אבינו¹³⁸.

(יב) שם שמופיעות בו אותיות שם ה' באופן מפורש, וכגון אותיות הוי' בשם יהודה – הרי זה מורה על גודל מעלתו (שבנוסף לזה שנזכר בשמו שם ה', הנה השם הוא בגלוי)¹³⁹.

(יג) שם שהוא ע"ש שמותיו של הקב"ה, מראה שמציאותו של נושא שם זה קשורה

(130) סוכה מט, ב. חגיגה ג, א.

(131) רשב"ם אבות ה, כא.

(132) לקו"ש ח"י"ז ע' 398 הע' 79. ראה ערך בן בג בג, ע' 241.

(133) סה"מ תש"ח ע' 124 הע' עב. לקו"ש ח"ה ע' 211 בשוה"ג. ח"י"ז ע' 359. ראה ערך רב יהודה, ע' 364. ערך

רבי שמעון בן יהודה, רבי שמעון בן יוחאי ורבי שמעון בן מנסיא, ע' 885.

(134) סה"ש תשנ"ב ע' 419. ראה ערך אבא שאול, ע' 84-83.

(135) ראה לדוגמא, תו"מ התועדויות תשמ"ה ח"ד, ע' 2424. ראה ערך רבי אבא (שבוהר), ע' 76.

(136) תו"מ התועדויות תשמ"ג ח"א, ע' 540. ראה ערך רבי אבא, רבי חייא ורבי יוסי, ע' 81-79.

(137) תענית ה, ב.

(138) תו"מ התועדויות תשמ"ג ח"א, ע' 540. ראה ערך רבי אבא, רבי חייא ורבי יוסי, ע' 81-79.

(139) ראה לדוגמא, לקו"ש ח"ז ע' 28. ראה ערך רבי יהודה ורבי יוסי, ע' 382.

ומסורה כל-כולה להקב"ה, כגון א-ליעזר, א-לעזר, י-הושע ועזרי-ה¹⁴⁰.

(יד) שם שמשולבים בו השמות הקדושים "א-ף" או "י-ה", כגון רבי א-לעזר בן עזרי-ה, הרי זה מורה על מדריגה שלמעלה מסדר השתלשלות¹⁴¹.

(טו) כאשר השם מורכב מענינים שונים, כגון "יעקב" שמורכב מאותיות "יו"ד" "עקב" (שהיו"ד מרמזת לספירת החכמה, ו"עקב" – לחלק הכי תחתון של הגוף) – ענינים אלו מתחברים יחדיו למשמעות אחת (ולדוגמא, "יעקב" מורה על ההמשכה של המדריגה הגבוהה ביותר (יו"ד) למדריגה התחתונה ביותר ("עקב"))¹⁴².

(טז) יש שקיים תוכן זהה בשני שמות שונים של תנאים או אמוראים, אלא שחלוקים הם באופן הגילוי של תוכן זה, כגון "בן בג בג" וכן "הא הא"¹⁴³.

(יז) יש ששם או שמם עם תוארם – מורים על תוכן מסויים, אך בשינוי סדר האותיות, כגון "רבי עקיבא" שהוא אותיות "אביר יעקב"¹⁴⁴.

(יח) מצינו שהרבי דורש את משמעות הצירוף של שם בעל המאמר עם שם האומרו בשמו, והוא לגבי "רבי מנחם בשם רבי אבין", שהשם "מנחם" מורה על ענין מסויים, והשם "אבין" על ענין אחר, ומצירופם ביחד נוצרת משמעות שלישית שכוללת את שניהם ומתאימה לתוכן מאמרם¹⁴⁵.

(יט) לפעמים הרבי מפרש את משמעות שמו של תנא או אמורא בכמה אופנים¹⁴⁶.

(כ) במקרים מסויימים אי הוכרת שם בעל המאמר (כגון, "סתם מתניתין – רבי מאיר"¹⁴⁷) מורה, שהמאמר קשור לדרגת התנא או אמורא כפי שהיא למעלה ממגבלות השם¹⁴⁸.

(כא) כמו"כ כשהוא בלשון נסתר, כגון "הוא היה אומר", המאמר קשור לפנימיותו של בעל המאמר¹⁴⁹.

(כב) על הרוב, הרבי מבאר ומדגיש את הקשר הפנימי של שם התנא או האמורא למהותו ועבודתו; אך בכמה וכמה מקומות אנו מוצאים שהרבי שם דגש דוקא על ההוראה אלינו בעבודת ה' שנלמדת ממשמעות שמו, ומציין שבוודאי כן היתה עבודתו של התנא או

(140) רשימות חוברת לח, ס"ח. ראה ערך רבי אליעזר, רבי יהושע, ראב"ע (ועוד), ע' 125.

(141) סה"ש תשנ"ב, ע' 251-252. ראה ערך רבי אלעזר בן עזריה, ע' 152.

(142) שיחות קודש, ש"פ בחוקותי, סצ"ד, תשמ"א. ראה ערך רבי אליעזר בן יעקב, ע' 134-135. אגרות קודש ח"ג

ע' קיא. ראה ערך מר זוטרא, נהרדעי ורבי יעקב, ע' 303-305.

(143) לקו"ש ח"י"ז ע' 399 ובהע' 85. וש"נ. ראה ערך בן בג בג, ע' 241, כלל ז.

(144) לקו"ש ח"י"ז ע' 342 הע' אנשי אמת. ראה ערך רבי עקיבא, ע' 686.

(145) לקו"ש ח"ה, ע' 246 ואילך. ראה ערך רבי מנחם ורבי אבין, ע' 645-646.

(146) ראה לדוגמא, ערך רבי יהודה בן תימא, ע' 416-419, ושם נסמן.

(147) עירובין צו, ב.

(148) סה"ש תנש"א ח"א ע' 13. ראה ערך רבי מאיר, ע' 629.

(149) תר"מ התועדויות תשמ"ה ח"ג, ע' 1980-1981. ראה ערך רבי עקיבא, ע' 692-693.

האמורא¹⁵⁰.

ונראה לומר, שיש ללמוד סתום מן המפורש ולשני הצדדים, שבמקומות שמוזכרת רק משמעות השם ללא ההוראה לגבינו, בוודאי שישנה הוראה עבורנו בעבודת ה'; ולאידך, במקומות שהרבי מבאר את ההוראה ללא הזכרת הקשר לאותו תנא או אמורא, בוודאי כן היתה עבודתו.

אופן כתיבת השמות

בערך זה נתמקד על הדיוק באופן כתיבת השם. מהגמרא דלהלן (ברכות נו, א) רואים את גודל ערכה של כל אות מאותיות השם, ועד כמה יש לדייק בכל אות משם האדם: "הרואה הונא בחלום – נס נעשה לו (רש"י: נו"ן כנגד נו"ן. וכגון שראה השם כתוב). חנינא חנניא יוחנן – נסי-נסיים נעשו לו (רש"י: נוני"ן הרבה, נסים רבים)". וכן הוא דרכם של המפרשים ובמיוחד בתורת רבינו.

(א) ייתכנו אופנים שונים בכתיבת שמו של אותו תנא או אמורא, שתלויים בלשון שבה נכתב השם או מקום כתיבתו, ולדוגמא: שם בלשון הקודש מסתיים בדרך-כלל באות ה"א, ושם בלשון תרגום מסתיים בדרך הרגיל באל"ף, "וסימנך: רב אדא בר אהבה", ששם "רב אדא" שאינו בלשון הקודש מסתיים באל"ף, ושם אביו "אהבה" שהוא בלשון הקודש מסתיים בה"א¹⁵¹.

(ב) הרבי מוסיף שלפעמים השינויים באופן כתיבת שם האדם, מורים על ענינים שונים הקיימים בו. ולדוגמא, אם מדובר על ענין שבדוגמת ארץ ישראל (נושא ששייך לקדושה) – כתיבת השם היא בה"א, ואם הענין הוא מעין חוץ-לארץ וכבל (שהוא מחוץ לתחום הקדושה), שצריכים להפכו לקדושה – כתיבת השם היא באל"ף¹⁵².

(ג) עד"ז שינוי באופן כתיבת השם, יכול לרמוז על שינוי מצבו של נשוא שם זה, כגון רבי שמעון בן יוחי (ללא אל"ף) – רומז על מצב גלותי, ורבי שמעון בן יוחאי (באל"ף) – רומז על מצב גאולתי, ש"אלופו של עולם" נמשך ב"גולה"¹⁵³.

(ד) ה"כתיב" של השם (כתיב מלא או חסר) מורה על בחינתו, אופן לימודו והנהגתו, כגון רבי אליעזר (כיו"ד) – מורה על בחי' חכמה, כי אופן לימודו, הנהגתו ובחינתו – היו בבחי' חכמה; לעומת זאת, רבי אלעזר (ללא אות יו"ד) – מורה על בחי' בינה, כי אופן לימודו, הנהגתו ובחינתו – היו בבחי' בינה¹⁵⁴.

(150) ראה לדוגמא, ערך רבי יהודה בן תימא, ע' 419. ושם נסמן.

(151) בית שמואל, ערך שמות אנשים ונשים, שמות אנשים אות א.

(152) ראה לדוגמא, שיחות קודש ש"פ בלק תשל"ז סי"ז ואילך. ראה ערך רבי עקיבא, ע' 688-686.

(153) ראה לדוגמא, תו"מ התועדויות תנש"א ח"ג, ע' 214. ראה ערך רבי שמעון (בן יוחאי), ע' 843, כלל יד.

(154) תו"מ התועדויות תשמ"ו ח"ד, ע' 191. ראה ערך רבי אליעזר ורבי אלעזר בן ערך, ע' 111-110.

ה) יש משמעות לַמבנה השם, כלומר לחלקי השם, שהם האותיות השורשיות והאותיות הנוספות שאינן משורש השם, כגון רבי יעקב שהוא אותיות "י-עקב"¹⁵⁵ או רבי עקיבא שהוא אותיות "עקב" בתוספת האותיות יו"ד ואל"ף¹⁵⁶.

ו) מצינו שם שבנוי מצירוף אותיות, הרומזות על ענין כלשהו, כגון השם "בן הא הא" רומז על עובדת היותו גר, כי "ה"א ה"א" רומז לה"א שנוספה בשמו של אברהם, ולה"א שנוספה בשמה של שרה¹⁵⁷; זוהי גם משמעות השם "בן בג בג", ש"בג בג" הוא בגימטריא "ה"א ה"א", ורומז על היותו גר¹⁵⁸.

ז) יש הבדל אם השם כתוב במילה אחת או בשתי מילים, כגון "בן בג בג" או "בן בגבג", כי היחס בין שני חלקי השם הדוק יותר כשמופיעים במילה אחת, מאשר בשתי מילים¹⁵⁹.

ח) כפ"ל אותיות בשם בא לפעמים להדגשת הענין¹⁶⁰.

ט) שם שמפתיים בנו"ן ארוכה (היורדת למטה יותר מאות רגילה) מורה על המשכת האור האלוקי למטה מטה¹⁶¹.

מקום מגורים כחלק מהשם

כשמקומם הוא חלק משם, כגון רבי אלעזר המודעי ורבי יוסי בן דורמסקית (ע"ש שהיה מדמשק) – הרי זה מורה שתכונות מקומות אלו או משמעות שם המקום – הוא חלק מענינו¹⁶².

לשון השמות

יש הבדל משמעותי, אם השם הוא בלשון הקודש או בלשון אחרת, וכביאורו של הרבי (בתרגום חופשי מאידיש)¹⁶³: "שמו של תנא (וכיו"ב) בלשון הקודש, מצביע על

155) שיחות קודש ש"פ בחוקותי, תשמ"א, סצ"ד. ראה ערך רבי אליעזר בן יעקב, ע' 134-135. אגרות קודש ח"ג ע' קיא. ראה ערך מר זוטרא, נהרדעי ורבי יעקב, ע' 303-305.

156) תו"מ התועדויות תשמ"ו ח"א, ע' 566. ראה ערך רבי עקיבא וחבריו, ע' 719.

157) לקו"ש ח"י"ז ע' 399. וש"נ. ראה ערך בן הא הא, ע' 246-248.

158) ראה ערך בן בג בג, ע' 240, כלל ה. וראה שם כללים ב' וג' פירוש נוסף, ולפירוש זה לא היה גר אלא בן גרים. ושם נסמן.

159) לקו"ש ח"י"ז ע' 397 הע' 76. ראה ערך בן בג בג, שם.

160) ע"פ גמ' ברכות נו, א. ראה לדוגמא, ערך בן בוכרי ורבי יוחנן בן זכאי, ע' 243-245.

161) ראה לדוגמא, לקו"ת ראה כ, סע"ב. תו"מ התועדויות תשמ"ב ח"ד, ע' 1457. ראה ערך רבי יוחנן, ע' 470.

162) תו"מ התועדויות תשמ"ז ח"ד, ע' 183-184. ראה ערך רבי אלעזר המודעי, ע' 175. לקו"ש ח"ה ע' 211

הע' 43. ערך רבי יהודה ורבי יוסי בן דורמסקית, ע' 386-388.

163) סה"ש תש"נ ח"ב ע' 514.

סדר העבודה ע"ד הרגיל [זאת אומרת, עבודה בדברים שבתחום הקדושה]; שם של תנא (וכיו"ב) בלע"ז, בלשון האומות, מצביע על סדר עבודה שלא ע"ד הרגיל – ע"ד עבודת התשובה, שמהפכים ענין של לע"ז לקדושה, שהשם בלע"ז נעשה שם של תנא שאומר דברי תורה והם נכתבים במשנה¹⁶⁴.

ראשי-תיבות וסופי-תיבות

אופן לימוד נוסף משמות התנאים והאמוראים, הוא הלימוד מראשי-תיבות של שמם. הלימוד מראשי-תיבות מופיע כבר בגמרא (שבת קה, א.): אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא: מנין ללשון נוטריקון מן התורה – שנאמר "כי א"ב המו"ן גוים נתתיך"¹⁶⁵, אב נתתיך לאומות, בחזר נתתיך באומות, המון חביב נתתיך באומות, מלך נתתיך לאומות, ותיק נתתיך באומות, נאמן נתתיך לאומות. וראה בהמשך הגמרא דוגמאות נוספות.

בשיחה דלהלן, הרבי מבאר את ענין הראשי-תיבות שבתורה (בתרגום חופשי מאידיש)¹⁶⁶: "לכאורה, היתכן שב"תורת אמת" יש ענין של ראשי-תיבות, שאע"פ שכתובה רק אות אחת, הרי הכוונה היא לכל המילה? אך הענין יובן ע"פ מה שכתב אדמו"ר הזקן ב"שער היחוד והאמונה" (פי"ב) שהאות הראשונה של כל מילה, היא עיקרה של המילה וכוללת כל המילה".

להלן כמה אופני לימוד בדרך של "ראשי-תיבות וסופי-תיבות" – בענין השמות:

(א) ישנם תנאים ואמוראים ששמם הוא ראשי-תיבות של (חלק מ)פסוק בתנ"ך¹⁶⁷, ולפעמים בשינוי מסדר הפסוק¹⁶⁸.

(ב) ישנם תנאים ואמוראים ששמם הוא ראשי-תיבות שמבטאות את מצבם, כגון "בן בג בג" (בן גר, בן גיורת)¹⁶⁹.

(ג) קיים גם להיפך, שמי"ח המופיעה בתורה (ב"תרגום"), היא ר"ת של שמו הפרטי ושם אביו של התנא, והוא לגבי רשב"י, שהר"ת של שמו רמוז בתיבת "פְּרִיֵשׁ" (אותיות רשב"י) גְּלִי¹⁷⁰, שהיא התרגום של "ביד רמה"¹⁷¹.

164) ראה לדוגמא, בה"ש תש"נ ח"ב ע' 512. ראה ערך רבי טרפון, ע' 352-353.

165) בראשית יז, ה.

166) שיחות קודש ש"פ משפטים תשכ"ט, ס"ב. ראה עוד בענין ראשי תיבות, בתו"מ התועודיות תשד"מ ח"ד ע' 2480.

167) ראה לדוגמא, ערך אביי, ע' 90-91, וש"נ. ערך הלל הזקן, ע' 280 – שמו כלל א, וש"נ.

168) ראה לדוגמא, קהלת יעקב (לר' יעקב צבי יאליש), ערך רבי מאיר. ראה ערך רבי מאיר ור"ע, ע' 642.

169) סה"ד ערך בן בג בג. ראה ערך בן בג בג, ע' 240, כלל ב. וראה שם כלל ה פירוש נוסף.

170) שמות יד, ח.

171) לקו"ש ח"ג ע' 872. ובכ"מ. ראה ערך רבי שמעון (בן יוחאי), ע' 834, כלל ד.

ד) מצינו שם שהוא ר"ת של ענינים מיוחדים שלימד או עשה אותו תנא¹⁷².

ה) הרבי מפרש שם ע"ש סופי-תיבות של פסוק¹⁷³, ומביא סימוכין לחשיבות סוף הענין, מהדין המובא בגמ' ונפסק להלכה, ששטר שבחלקו העליון כתוב דבר אחד ובחלקו התחתון דבר אחר, וכגון שלמעלה כתוב שהלוה חייב מנה, ולמטה כתוב שהוא חייב מאתים, או להיפך – הולכים אחר התחתון¹⁷⁴, "כי¹⁷⁵ הכל הולך אחר החיתום"¹⁷⁶.

נימטריית השמות

א) יש שחשבון אותיות שמם שוה לענין מסויים, ובין שני הדברים קיים קשר תוכני ופנימי, כגון רבי "יוסי" – בגימטריות "אלקים", "כנוי" ו"הטבע"¹⁷⁷, רבי "יצחק" – בגימטריא ח' פעמים הוי¹⁷⁸, רב "נחמן" – בגימטריא "קמח"¹⁷⁹. וכפי שהרבי מתבטא באחת משיחותיו: "ידוע דהגימטריאות המובאות בתורה, מורות על קישור (דמיון) תוכני ופנימי בין שני דברים – המתבטא בזה שהם עולים בגימטריא אחת"¹⁸⁰.

ב) לפעמים ישנה בחי' או תכונה של התנא והאמורא שמונדה בגימטריית השם, כגון רבי "יוסי" שהוא בגימטריא "אלקים" שהוא אותיות "מי לאה", כי רבי יוסי שייך לתכונות לאה אמנו¹⁸¹.

תארים וכינויים

תארים

על הרוב, התנאים והאמוראים אינם מוזכרים בתאריהם אלא רק בשמותיהם, ולעתים קרובות – בצירוף שמות אבותיהם. ובמקומות שנזכר תוארם (כגון רבי אליעזר הגדול, אפרים מקשאה, הלל הזקן, וכיו"ב) – הרבי מסביר שזה בא להורות לנו על תכונה מיוחדת שהיתה להם:

התואר יכול להורות על תחומים רבים: על מעלת חכמתם (כגון רבי אלעזר המודעי,

(172) ראה ערך רבי מאיר, ע' 622-621, כלל ב, וש"נ.

(173) ראה ערך רבי עקיבא, ע' 686, כלל ב.

(174) משנה ב"ב קסה, ב.

(175) ברכות יב, א.

(176) שיחות קודש פורים תשל"א, ס"ב.

(177) ראה ערך רבי יוסי, ע' 513-512, ושם נסמן.

(178) ראה ערך רבי יצחק (בזהר), ע' 580, ושם נסמן.

(179) תו"מ התועדויות ח"מ, ע' 15-14. ראה ערך רב יוסף ורב נחמן בר יצחק, ע' 569-568.

(180) לקו"ש ח"י ע' 8.

(181) ראה ערך רבי אבא, רבי חייא ורבי יוסי, ע' 81-79, כלל ג', ושם נסמן.

שלפירוש אחד הוא על שם ידיעתו המיוחדת בתורה ובעניני הטבע)¹⁸² או אופן לימודם בתורה (כגון אפרים מקשאה – שלפירוש אחד הוא ע"ש שהקשה קושיות)¹⁸³, תכונותיהם (כגון חוני המעגל המורה על ענין הבל-גבול)¹⁸⁴ או מדותיהם (כגון שמואל הקטן – ע"ש ענוותנותו)¹⁸⁵, תפקידם (כגון רבי יהודה הנשיא המכונה "רבי")¹⁸⁶, מקום מגורם או מקום מוצאם (כגון רבי נתן הבבלי)¹⁸⁷. הרבי מלמד בהרבה שיחות, כיצד תארי התנאים והאמוראים נובעים מתורתם או הנהגתם או עכ"פ מבטאים אותם.

בחלק מהביאורים, הרבי מגלה ענינים חדשים הטמונים באותם תארים¹⁸⁸, או נותן הסתכלות חדשה ועמוקה יותר על משמעות התואר¹⁸⁹.

במקום אחד ויחיד מצאנו קשר בין שמו הפרטי של התנא לתוארו, ששניהם מבטאים אותה תכונה¹⁹⁰.

בינויים

כן מצינו בתורת רבינו שיש משמעות מכוונת בכינויים של התנאים ואמוראים. כגון רבי מאיר, המכונה "אחרים", שהוא תיאור מעלתו המיוחדת בלימוד התורה עד שהוא בסוג אחר מחביריו; או רבי נתן, המכונה "יש אומרים", שגם כינוי זה מראה על מעלתו, המייחדתו משאר חביריו (אלא שאינה כמעלת רב מאיר)¹⁹¹.

מקום מגוריהם

כשמקום מגוריהם של התנא או האמורא נקבע בשמם (שאו נעשה הוא חלק מהשם), כגון רבי אלעזר המודעי (מהעיר "מודיעין"), או רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניא – הרי זה מורה שתכונות מקומות אלו או משמעות שם המקום שייכים לתכ.....ונתם.....

182) תו"מ התוועדויות תשמ"ז ח"ד, ע' 183-184. ראה ערך רבי אלעזר המודעי, ע' 175. ראה גם ערך רב ורבי (תוארים), ע' 770-771.

183) ערך אפרים מקשאה, ע' 190, ע"פ פרש"י לב"ר פמ"ח, יד. שם פפ"ה, י. ראה גם ערך רבי יוסי בן פזי, ע' 531-534.

184) תו"מ התוועדויות תשמ"ז ח"ד, ע' 245. ראה ערך חוני המעגל, ע' 310.

185) לקו"ש חיי"ט, ע' 45, ע"פ ירושלמי' סוטה פ"ט הי"ג. ראה ערך שמואל הקטן, ע' 795.

186) סה"ש תשנ"ג ע' 423. ראה ערך רבי יהודה הנשיא, ע' 422.

187) רשימות חוברת כו (רשימה ב'), ס"ב. ראה ערך נתן הבבלי, - שמו ותוארו, ע' 678. ועבודתו, 680-681.

188) ראה לדוגמא לקו"ש ח"ג ע' 912 הע' 7. ראה ערך רבי אליעזר (שנקרא "אליעזר הגדול"), ע' 102.

189) ראה לדוגמא ערך הלל הזקן (שנקרא "הלל הבבלי"), ע' 283-284. ערך רבי יוסי בן פזי, ע' 534.

190) לקו"ש חיי"ט ע' 912 הע' 7. ראה ערך רבי אליעזר, ע' 102.

191) לקו"ש חיי"ט ע' 123 ואילך. ראה ערך רבי מאיר, סומכוס, רבי עקיבא (ועוד), ע' 636-641.

וענינם¹⁹² (וכפי שנת"ל בארוכה אודות משמעות השמות. וכגון רבי אלעזר המודעי, ששמו מורה על גודל ידיעתו בתורה, בתכונות הנפש ובמה שנעשה במרומים¹⁹³), ולפעמים ישנו קשר בין מאמרו לשם מקומו¹⁹⁴.

וי"ל שהיסוד לשיטת רבינו הנ"ל הוא מאביו, המקובל ר' לוי יצחק, שדרכו היתה לפרש את משמעות מקום בעל המאמר ולמצוא את הקשר למאמרו – בדרך הקבלה¹⁹⁵, אלא שאצל הרבי הוא יותר בדרך החסידות.

בכללות יותר, למקומות מגוריהם של כל התנאים ואמוראים (גם אלו שלא נקראו ע"ש מקום מגוריהם) היתה השפעה מרובה על אופן לימודם ועבודתם, שכן עבודתם היתה בהתאם לדרגתו הרוחנית של מקומם, ואופן העבודה הנדרש שם; ובמיוחד היה הבדל בין התנאים והאמוראים תושבי ארץ הקודש לאלו שגרו בחוץ לארץ (כולל בבל), שעבודתם ב"כרם ה'" ותלמודם של בני ארץ-ישראל (שדרגת האור האלקי נעלית ביותר, והאור מאיר בה בגילוי) היתה שונה לגמרי מעבודתם ותלמודם של בני חו"ל (ששם האור האלקי בדרגה נמוכה יותר, והאור נעלם ונסתר)¹⁹⁶.

תפקידם

הרבי עומד על תפקידם של כמה וכמה תנאים ואמוראים, להלן מספר דוגמאות מתנאים: רבי אלעזר בן עזריה, רבן גמליאל, הלל הזקן, רבי יהודה הנשיא, רבי יוחנן בן זכאי, רבי יוסי בן יעזר, רבי יהושע בן פרחיה ושמעיה – שכל אחד מהם שימש כנשיא בזמנו, והצטיינו במעלות הבאות: ידיעת התורה בשלימות (שלכן נתמנו להיות נשיאים), מדת החסד (לדאוג לצרכיו של כל אחד מבני ישראל כולל צרכיו הרוחניים)¹⁹⁷, תכונת הביטול כלפי הזולת, ומצד שני גם מדת ההתנשאות דקדושה¹⁹⁸; אבטליון, רבי יוסי בן יוחנן ונתאי הארבלי שימשו כאב"ד בזמנם, ותפקידם היה להדריך את בני-ישראל וללמדם הנהגות טובות¹⁹⁹, ולהנהיג את התלמידים בדרך הישרה²⁰⁰; רבי ישמעאל היה כהן ולכמה

192) לקו"ש ח"ה ע' 211 הע' 43.

193) תו"מ התועדויות תשמ"ז ח"ד, ע' 183-184. ראה ערך רבי אלעזר המודעי, ע' 175.

194) ראה שם.

195) ראה לקוטי לוי"צ לזהר ח"א ע' קיח, ש"יוסי" בגימטריא "אלקים", שהוא אותיות "מי לאה", והיה גר בציפורי השייך ללאה. ראה ערך רבי יוסי, ע' 512-513. וש"ג.

196) ראה תו"א קיז, ד על הבדל בגילוי האור האלקי בין ארץ ישראל לבבל. ראה כאן לדוגמא, ערך רב ורבי (תוארים), ע' 771-770. ערך נתן הבבלי – שמו ותוארו, ע' 678. ועבודתו, ע' 684-680. ובכ"מ.

197) ראה לדוגמא, שיחות קודש ש"פ דברים תשל"ה, סמ"ג. ערך רבי יהודה הנשיא, ע' 423-422.

198) ראה לדוגמא, תו"מ התועדויות חכ"ט ע' 86. ערך הלל הזקן, ע' 282-280.

199) ראה לדוגמא, לקו"ש ח"ד ע' 1186. ראה ערך נתאי הארבלי, ע' 677-676.

200) ראה לדוגמא, תו"מ התועדויות חנ"ב, ע' 352-353. ראה ערך שמעיה ואבטליון, ע' 901.

דעות כהן גדול, ותמך באחיו הכהנים²⁰¹; "אנשי כנסת הגדולה" היו מורי הוראה שתפקידם הוא להורות הוראות ולפסוק הלכות²⁰²; וחבריו של רבן גמליאל שימשו כחברי הסנהדרין, שתפקידם הוא לפסוק הלכות.

כגישתו הכללית של הרבי, על גודל הדיוק והחשיבות בכל פרט בתורה ובכל עניני התנאים ואמוראים, כך הדבר לגבי תפקידם, שאינו ענין חיצוני בלבד, כי-אם הוא מבטא את מהותם הפנימית ושייך הוא לבחינתם ותכונות נפשם. כמו"כ לתפקידם היתה השפעה מרובה על מאמריהם ואפי' על שיטתם הלימודית.

בחיבורנו נראה תחומים נוספים שהרבי מרחיב בהם, ששייכים ומוסיפים נופך מיוחד לתפקידם של התנאים והאמוראים, וכן לאידך, הבנת תפקידם שופכת לנו אור על תחומים נוספים באישיותם המיוחדת.

להלן רשימה מפורטת של התחומים ששייכים לתפקידם, בצירוף דוגמאות:

שם, בחינתם ומדותיהם (ולדוגמא, רבן גמליאל ששמו הוא מלשון "גמל" שמורה על מדת החסד, הנה בתפקידו כנשיא ורועה נאמן, דאג למצוא זכות ולהציל כל אחד ואחד מבני²⁰³, מאמריהם (כגון הלל הזקן, שנתמנה לנשיא שהיא בחי' המלכות - ע"י מאמרו בענין השייך לספירת המלכות - קרבן פסח)²⁰⁴, הוראתם לבני דורם ולדורות עולם (ולדוגמא אזהרת נתאי הארבלי להתרחק מדברים שליליים, נבעה מתפקידו - אב"ד, שמוטל עליו להדריך את בני²⁰⁵, שיטתם בלימוד (ולדוגמא, רבן גמליאל הנשיא שהוא המיוחד שבעם, הדגיש את מעלת ה"איכות"; לעומת זאת חביריו, חברי הסנהדרין, שענינו (וענינם) הוא ריבוי ה"כמות", שמורכב משבעים ואחד חברים (ובהעדר כמות זו - אינו סנהדרין) - מדגישים את מעלת הכמות)²⁰⁶, הנהגתם (ולדוגמא, רבי ישמעאל שהיה כהן - זיכה את אחיו הכהנים)²⁰⁷ ומעשיהם (כרבי יוחנן בן זכאי - שהיה נשיא - שדאג לקיום התורה בישראל ("תן לי יבנה וחכמיה"))²⁰⁸.

201) ראה ערך רבי ישמעאל, ע' 591-590, ושם נסמן.

202) שיחות קודש י"ג סיון, תשל"ח, ס"ו, כפשוט. ראה ערך אנשי כנסת הגדולה, ע' 186-185.

203) שיחות קודש ליל שמח"ת, תשל"ו, סל"ב. ראה ערך רבן גמליאל, ע' 266-265.

204) ד"ה החדוש הזה לכם (הב') קטע המתחיל וביאור הענין (הג'), תשמ"ג. ראה ערכו, ע' 281, מקור מס' 2.

205) לקו"ש ח"ד ע' 1186. ראה ערך נתאי הארבלי, ע' 677-676. ראה גם ערך אנשי כנסת הגדולה, ע' 186-185,

וש"נ. ערך רבי יהודה הנשיא, ע' 422-423, וש"נ.

206) לקו"ש חכ"ד, ע' 95 ואילך. ראה ערך רבן גמליאל וחביריו, ע' 274-269. ראה גם תו"מ התועודיות תשמ"ב

ח"ד, ע' 1976. ערך רבי יוחנן בן זכאי, ע' 491, מקור מס' 2.

207) לקו"ש חכ"ז ע' 17, ובכ"מ. ראה ערך רבי ישמעאל, ע' 591-590. ערך רבי אליעזר ורבי ישמעאל,

ע' 131-132. ראה גם תו"מ התועודיות תשמ"ב ח"ג, ע' 1925-1924. ראה ערך יוסי בן יעזר, יוסי בן יוחנן (ועוד),

ע' 530-528, אודות הנהגת יוסי בן יעזר.

208) שיחות קודש ו' תשרי תשמ"מ, סל"ג. ועוד. ראה ערך רבי יוחנן בן זכאי, ע' 491-490. ראה גם שיחות קודש

ליל שמח"ת, תשל"ו, סל"ב. ראה ערך רבן גמליאל, ע' 266-265.

כאשר מתבוננים בריבוי התחומים ששייכים ומסתעפים מתפקידם, מקבלים משמעות עמוקה ורחבה יותר בגדר ואופן מלאכתם בכרם ישראל.

מאורעות חייהם

הרבי (בכו"כ מקומות) מקשר בין מאורעות חייהם של התנאים ואמוראים לתכונותיהם או למאמריהם ושיטתם. הכוונה כאן ב"מאורעות חייהם" היא למובנו הרחב של הענין, כלומר הן מאורעות כלליים, כגון מאורעות התקופה (ולדוגמא, הסבל הרב שהסבה מלכות רומי לעם ישראל²⁰⁹); והן מאורעות פרטיים שאירעו בחייהם האישיים של התנא או האמורא²¹⁰, או אצל תלמידיהם²¹¹ או רבותיהם²¹² וכיו"ב.

אירועים אלו השפיעו עמוקות על השקפת עולמם של התנא או האמורא, ועל מאמריהם ושיטתם, והלימוד והלקח שהפיקו מהמאורעות היה באחד משני האופנים הבאים, ב"דרך החיוב" (ולדוגמא, הלימוד של רבי עקיבא מכך שהמים שחקו את האבנים²¹³) או ב"דרך השלילה" (ולדוגמא, מאמרו של שמעון בן שטח "הוי מרבה לחקור את העדים", שבא בעקבות מאורע בלתי רצוי²¹⁴).

גורם זה מצטרף לגורמים נוספים שהשפיעו על השקפת עולמם ושיטתם של התנאים ואמוראים, אך המאפיין המיוחד בגורם זה הוא, שבשונה מרוב-רובם של הגורמים (כגון "שורש נשמתם" ו"גלגול נשמתם", "יחוסם", "בחינתם" ו"שם"), שהן תכונות עצמיות שמשפיעות מלכתחילה על התנאים ואמוראים – הנה השינוי בהשקפתם וכו' שבעקבות "מאורעות חייהם", נגרם לאחר זמן (ובדומה להשפעת הרב על תלמידו, שבאה לאחר זמן) ואינו שייך לתכונותיהם העצמיות. וכן אנו מוצאים בחכמי ישראל מזמן התלמוד ועד דורנו, שמצביעים על סוגי גורמים אלו כיסוד להשקפתם וכו' של התנאים והאמוראים, כל אחד בסגנונו.

אמנם הרבי – בעקבות אביו הרה"ג הרה"ח המקובל הרב לוי יצחק – מחדש, שאצל כו"כ תנאים ואמוראים תכונותיהם ושם השפיעו על קורות ונסיבות חייהם, שיהיו באופן מסויים (כגון רבי ירמיה בר אבא, שחי בתקופה שנוגש בה מרירות הגלות – כתכונתו,

(209) ראה לדוגמא, תו"מ התוועדויות תשמ"ח ח"ג ע' 2049. ראה ערך רבי חנינא סגן הכהנים ורבי חנינא בן תרדיון, ע' 349-350.

(210) ראה לדוגמא, תו"מ התוועדויות תנ"ד ע' 69. ראה ערך רבי יהודה ורבי נחמיה, ע' 404-403, מקורות מס' 1 ו-2.

(211) ראה לדוגמא, תו"מ התוועדויות תשמ"ב ח"ג ע' 1645-1649. ראה ערך אנטונינוס, ע' 180-181. ראה גם ערך יהושע בן פרחיה, ע' 463-465, ושם נסמן.

(212) ראה לדוגמא, תו"מ התוועדויות תשמ"ב ח"ג ע' 1446. ע' 1455-1457. ראה ערך אלישע בן אבויה, רבי מאיר (ועוד), ע' 139-140, אודות רבי מאיר ורבו – "אחר".

(213) תו"מ התוועדויות ח"ח ע' 153, ע"פ אדר"ג פ"ו, ב. ראה ערך רבי עקיבא, ע' 692, מקור מס' 6.

(214) שיחות קודש ש"פ קדושים תשמ"א, ספ"ד ואילך, ע"פ אבות פ"א מ"ט. ראה ערך שמעון בן שטח, ע' 892.

וכתוכן שמו "ירמיה" שהוא מלשון "מרירות" ומלשון "אירמיה" (חורבה)²¹⁵, ונמצא שהשינוי שנפעל ע"י קורות חייהם, שייך גם הוא לתכונותיהם העצמיות.

לימוד התורה

הרבי מצביע על כו"כ תכונות בלימוד התורה שבהם התאפיינו התנאים והאמוראים, תכונות השייכות גם לאופי נפשם.

אופן הלימוד

בש"ס מבואר שיש כמה אופנים בלימוד התורה. ולדוגמא, דרך הלימוד של "חריף ומקשה" (רש"י: מתוך פלפול יתירא דהוה ליה – הוה מקשה ומתרץ), ולעומתה דרך הלימוד של "מתון ומסיק" (רש"י: מתוך שהוא שוהה ומעיין יפה יפה – מסיק אליבא דהלכתא)²¹⁶, שהם אופן הלימוד של "עוקר הרים" (רש"י: [שהוא] מחודד יותר בפלפול)²¹⁷, ואופן הלימוד של "סיני" (רש"י: משניות וברייתות סדורות לו כנתינתן מסיני)²¹⁸.

גדולי האחרונים הגדירו אופנים אלו, כלימוד באופן של "איכות" ("חריף ומקשה" ו"עוקר הרים") ולימוד באופן של "כמות" ("מתון ומסיק" ו"סיני"). גם הרבי בשיחותיו מגדיר את דרך לימודם של כו"כ תנאים ואמוראים בגדרי ה"כמות" או ה"איכות"²¹⁹.

תחום הלימוד

מדברי הגמרא ניתן ללמוד על תחום הלימוד העיקרי של כו"כ תנאים ואמוראים, ובאופן כללי, האם עסקו ב"אגדתא" או ב"שמעתא"²²⁰. הרבי בכו"כ משיחותיו מתייחס לתחום הלימודי, שהיה במודגש אצל התנא או האמורא, כגון העיסוק בלימוד פסוקי התורה ופירושים, ולימוד באופן של "אגדתא" (כגון רבי אבהו)²²¹ או לימוד המביא לידי פסק הלכה (כגון אליהו ובית מדרשו)²²².

(215) לקו"ש ח"ה ע' 168. ראה ערך רב חייא בר אבא, רבא (ועוד), ע' 329-327.

(216) סוף הוריות.

(217) ברכות סד, ב. ראה שו"ת צפנת פענח סי' ה-ו (מובא ומבואר במבוא לספר מפענח צפונות פ"ג), שעל יסודות אלו מתאר אופני הלימוד של רשימה ארוכה של תנאים ואמוראים על פני הש"ס.

(218) שם. ראה שה"מ תש"ח ע' 123 הערה סח, ש"סיני" ו"מתון ומסיק" היינו הך, וכמו"כ "חריף ומקשה" הוא "עוקר הרים". עיי"ש בארוכה.

(219) ראה לדוגמא, לקו"ש ח"ב ע' 120 ואילך. ראה ערך רבי מאיר, סומכוס (ועוד), ע' 641-636. סוטה מ, א.

(221) תו"מ התועדויות ח"ד, ע' 60-59. ראה ערך רבי אבהו, ע' 88-87.

(222) שיחות קודש י"ט כסלו תש"מ, ס"ד. ראה ערך אליהו ובי (השיבה של) אליהו, ע' 101.

תנועת נפש הלומד

הרבי מציין פעמים רבות, את תנועת נפשם של התנא או האמורא בלימודם בתורה: ולדוגמא, לימוד מתוך ביטול לה' וב"קבלת עול"²²³, או כתנועה של "לכתחילה אריבער" [=לכתחילה מלמעלה]²²⁴, וכיו"ב.

מטרת הלימוד

גם מצינו שהרבי מסביר את כוונת הלימוד של התנא או האמורא: לימוד כתכלית בפני עצמו (שהיא דעת בן בג בג – ולא כדי לידע את המעשה אשר יעשון)²²⁵, או בכדי לעשות דירה לה' (גישת רבי יוסי בן פזי)²²⁶ ועוד ועוד.

מעלת הלימוד

לפעמים, הרבי מציין את מעלת לימוד התורה של התנא או האמורא, אחד לגבי רעהו או ביחס לקבוצת אנשים, כגון מעלת אבא שאול על בני דורו²²⁷. כמו"כ הרבי מדגיש את מעלת לימוד התורה המשותפת של כמה וכמה תנאים ואמוראים, ולדוגמא: הלימוד ד"תורתו אומנותו" (ומאידך – הרבי מחלק ביניהם ומעיר, שמדת "תורתו אומנותו" לא היתה אצלם בשה אלא זו למעלה מזו)²²⁸.

*

הרבה פעמים, דבריו הקדושים הם קרובים לפשטות הדברים, אלא שהרבי מסביר את הדברים לעומקם, ומביא דוגמאות לדבר (כגון שאופן לימוד התורה של אביי היה בלי פלפול, ושל רבא בפלפול והתרחבות)²²⁹; והרבה פעמים, לאחר שהרבי מביא מקורות, מציין, מדמה מילתא למילתא ומגלה לנו גישתם של התנא או האמורא ללימוד התורה, נראה לנו שאכן כל הזמן כן הוא פשטות הדברים (לדוגמא רבי אלעזר המודעי, שנקרא כן ע"ש ידיעתו בתורה ובטבע העולם)²³⁰.

-
- (223) ראה לדוגמא לקו"ש ח"ט ע' 45 הע' 68. ראה ערך רבי נחוניא, ע' 663-662.
- (224) ע"פ פתגם כ"ק אדמו"ר המהר"ש (מתורגם מאידיש): "העולם סובר שכאשר אי אפשר ללכת מלמטה הולכים מלמעלה, ואני סבור שלכתחילה צריך ללכת מלמעלה", היינו באופן שמדלג מעל כל הדרגות הנמוכות, ומיד מגיע לדרגה היותר נעלית. תוי"מ התוועדויות תשמ"ו ח"ג ע' 263. ראה ערך רבי אלעזר בן ערך, ע' 165.
- (225) לקו"ש ח"ז ע' 398. ראה ערך בן בג בג, ע' 242-241.
- (226) תו"מ התוועדויות תשמ"ה ח"א, ע' 582 ואילך. ראה ערך רבי יוסי בן פזי, ע' 534, הסבר השני.
- (227) רשימת המנורה סעי' עז. שיחות קודש ש"פ דברים תשל"ו, ס"ה. ראה ערך אבא שאול, ע' 86, כלל ג.
- (228) שיחות קודש ש"פ ואתחנן תשמ"א, סמ"ו. ראה ערך רבי חנינא בן חכניאי, ע' 344-343.
- (229) ראה ערך אביי ורבא, ע' 94-93. ושם נסמן. תו"מ התוועדויות תשמ"ו ח"ד, ע' 192. ראה ערך רבי אליעזר ורבי אלעזר בן ערך, ע' 111-110, אם הלימוד הוא בשמירת דברי רבם או הרחבתם.
- (230) תו"מ התוועדויות תשמ"ז ח"ד, ע' 184-183. ראה ערך רבי אלעזר המודעי, ע' 754.

אופן לימוד התורה של תנא או אמורא או תוכן דבריו, הם בהתאם לכללות עבודת ה' שלו (כגון רבי יוחנן שחיבר את התלמוד הירושלמי, שלפני"ע התלמוד הבבלי אין בו כ"כ הרבה קושיות, אלא דרך לימודו הוא "אור ישר", וכן עבודתו היתה עבודת הצדיקים בעילוי אחר עילוי בלי עיכובים, משא"כ ריש לקיש שהיה "בעל תשובה" שעבודתו היתה בירור ההעלם וההסתור, דרך לימודו היה בקושיות, שעל-ידן מגיעים להבנת הסוגיא)²³¹ או למעלותיו (כגון רבי יוסי שהצטיין במדת הבינה – ומתאר יתרון ה"נבון" על ה"חכם")²³², ולפעמים גם מרומז בשמו (כגון רבי יהודה, ששמו הוא מלשון "הודאה", שהיא בתחילת העבודה, והוא מדבר על הזהירות הנדרשת בתחילת העבודה)²³³.

שיטתם בלימוד

כפי שנתבאר לעיל בארוכה, שיטת הלימוד של התנאים ואמוראים, שהיא שיטתם השכלית בסוגיות שונות ובענינים מגוונים, שמבטאת קו חשיבה מסויים – נובעת מתכונת נשמתם (כגון בית-הלל, שבדרך כלל מקילים מפני ששורש נשמתם הוא מקו החסד; וכגון בית-שמאי, שבדרך כלל מחמירים מפני ששורש נשמתם הוא מצד הגבורה)²³⁴, או מייחוסם (כגון ר"ע שסובר שעדיף לקיים מצוה בהידור (הידור בכללות המצוה) הגם שיחסר בפרטיה (שאינם לעיכובא)), כי בהיותו בן גרים (חש על בשרו את התוצאה הטובה שבגירות – היציאה מחושך לאור, ולכן) הסתכל בעיקר על התוצאה הטובה שבדבר (שהוא ההידור שיתווסף בכללות המצוה); משא"כ חבריו סוברים שעדיף לקיים מצוה בכל פרטיה, הגם שיחסר בהידורה)²³⁵, או מהשקפת עולמם של התנא או האמורא, ומעוד כמה ענינים (שנתבארו לעיל).

מצינו שאופן לימוד התורה של תנא או אמורא, מתאים לשיטת לימודו. ולדוגמא, אלו הלומדים באופן של "עוקר הרים" (שמודגש אצלם ענין העמקות ואיכות הלימוד) מדגישים את ענין ה"איכות", ואלו הלומדים באופן של "סיני" (שמודגש אצלם ענין הבקאות וכמות הלימוד) מדגישים את ענין ה"כמות"²³⁶.

ליתר פרטים על גישת רבינו בשיטתם של התנאים ואמוראים, ראה באריכות בפרק "חוט השני" (לעיל, קרוב לתחילת המבוא).

231) רשימות חוברת יב, סי"א. ראה ערך רבי יוחנן וריש לקיש, ע' 480.

232) לקו"ש חל"ד ע' 14-11. ראה ערך רבי יוסי, ע' 517-516.

233) לקו"ש חיי"ז ע' 310 הע' 67. ראה ערך רבי יהודה, ע' 368.

234) ראה כללות ערך בית-שמאי ובית-הלל, ע' 194-208.

235) לקו"ש חיי"ט ע' 67 טאילך. ראה ערך רבי עקיבא וחביריו, ע' 731-732.

236) לקו"ש חיי"ב ע' 120 ואילך. ראה ערך רבי מאיר, סומכוס, רבי עקיבא (ועוד), ע' 641-636, מקור מס' 6.

פסק הלכה

בדרך כלל, הרבי אינו קובע כללים בהלכה, וכמו"כ גם בענינינו – מחלוקות התנאים ואמוראים. חידושו של הרבי בתחום זה הוא במציאת והסברת הקשר בין פסק ההלכה של התנא או האמורא לשיטתו הכללית בתורה (וכגון רבן גמליאל, שפסיקתו להלכה ששליח-ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן, נובעת משיטתו הכללית ש"איכות" (ובענינו שליח הציבור) עדיפה מ"כמות" (ובנדוד"ד ריבוי המתפללים))²³⁷.

תלמיד ורבו

השפעת הרב על תלמידו

דבר פשוט הוא, שכל תלמיד שבש"ס הולך בעקבות רבו בהנהגתו, בהשקפת עולמו, בדרשת הפסוקים, בשיטת לימודו ובפסיקתו בהלכה (כשאין סיבה והכרח לחלוק עליו).

הקשר הלימודי בין תלמיד לרבו הוא כל-כך עמוק, עד שגם בענינים אלו שנתחדשו על-ידי התלמיד, הנה פעמים רבות הם בנויים על כללי ודרכי הלימוד של רבו, ומצינו תלמידים שבפ"ת תורתם היתה מיוסדת על כללי ויסודות תורת רבם²³⁸; כמו"כ לפעמים דרך הלימוד של הרב עוברת בירושה מדור לדור, מתלמידו לתלמיד תלמידו (וכפי שמצינו בדרך הלימוד ד"עוקר הרים" שעברה מרב לתלמידו ולתלמיד תלמידו)²³⁹.

ועוד זאת, בכמה מקומות הרבי מבאר כיצד הנהגת התלמיד (ולא רק אופן לימודו) היתה בהתאם למאמר רבו²⁴⁰.

סוגי תלמידים

הרבי מחלק את התלמידים לב' סוגים כלליים: היו תלמידים שכל כוונת לימודם היתה לקלוט לעצמם את דברי רבם, ובאופן הנעלה ביותר, אך לאידך תורתם לא היתה נחלת הכלל, מפני גודל עמקותה; לעומת זאת היו תלמידים אחרים שנועדו מלמעלה להיות "מעבירי השמועה", להנחיל את התורה בקרב תלמידיהם ועד לדורות שלאח"ז, ומפני כך לימודם והשגתם את תורת רבם היה מלכתחילה בהתאם להשגת תלמידיהם העתידיים, ולא היה בתכלית העילוי והעמקות כבתלמידים הראשונים²⁴¹.

237) לקו"ש חכ"ד ע' 95 ואילך. ראה ערך רבן גמליאל וחביריו, ע' 271-272.

238) ראה לדוגמא, תו"מ התוועדויות תשמ"ב ח"ד, ע' 1539. ראה ערך רבי אליעזר, ע' 103, כלל ג - 3.

239) לקו"ש ח"ב ע' 120 ואילך. ראה ערך רבי מאיר, סומכוס, רבי עקיבא (ועוד), ע' 641-636.

240) ראה לדוגמא, לקו"ש ח"א ע' 96. תו"מ התוועדויות תשמ"ב ח"ג, ע' 1401 ואילך. ראה ערך רבי יוחנן בן

זכאי, ע' 492-493, כללים א-ג, ומקור מס' 5.

241) ראה לדוגמא, שיחות קודש ש"פ שלח תשמ"א, סמ"ב-סמ"ג. ערך יונתן בן עוזיאל ורבי יוחנן בן זכאי,

שינויים בתורת הרב

לפעמים מצינו, שתלמידים של רב אחד הם "ברי פלוגתא" זה לזה, ודעותיהם שונות ואף מנוגדות זו מזו בתכלית, הגם ששניהם קיבלו תורתם מאותו רב. ההסבר לכך הוא, אצל רבם – תורתו היתה במדריגה גבוהה יותר ומופשטת יותר, ולכן היא כללה את ב' הקווים המנוגדים, אך כשתורתו ירדה להיות לפי ערך תלמידיו, הנה כל תלמיד קיבל אותה לפי כלי השגתו (ולדוגמא, מחלוקות הלל ושמאי, ששניהם קיבלו תורתם משמעיה ואבטליון, ובכ"ז הלל קיבלם באופן של "חסד", ושמאי – באופן של "גבורה")²⁴².

ירידת ועליית הדורות

לפעמים ניתן להבחין בשינויים מסויימים בין הרב לתלמידו (ומתלמידו לתלמיד תלמידו), והם באים בסיבת "ירידת הדורות", כגון התעלמות אור החכמה מתורתם של התנאים והאמוראים – החל מתקופה מסויימת²⁴³; מיעוט מדת הענוה מדור לדור²⁴⁴; שינוי אופן העבודה מדור לדור (ולדוגמא, העבודה מתוך שמחה (שהוא האופן הנעלה) או מתוך יראה גדולה (יראת בושת))²⁴⁵.

כמו"כ יתכנו שינויים במאמריהם והשקפותיהם של התנאים והאמוראים – בין התלמידים לרבותיהם, בעקבות שינויי הדורות. לדוגמא, בדור מוקדם יותר היו רואים את ההשגחה העליונה בגלוי, לעומת זאת, בדור מאוחר יותר יד ה' לא היתה בגילוי באותה מדה – וזה השפיע על מאמריהם והשקפותיהם²⁴⁶.

לאידך גיסא, מצינו שיפה כח התלמיד מכח הרב. ולדוגמא, דרך הלימוד של רבי עקיבא היתה "עוקר הרים", אך מדה זו היתה מצויה במדה גדולה יותר אצל תלמידו רבי מאיר, ש"כל הרואה רבי מאיר בבית המדרש, כאילו עוקר הרי הרים וטוחנן זה בזה"²⁴⁷.

מקבלי התורה

דובר לעיל אודות הקשר שבין התלמיד לרבו ולתורתו – וכאן חשוב להעיר, שהדבר מקבל "משנה תוקף" כאשר המשנה עצמה מתייחסת לעובדת היותו ה"מקבל" של תורת

ע' 506-507.

242) ראה שיחות קודש ליל שמח"ת תשל"ו, סכ"ז, אודות לימוד התורה. ראה ערך שמעיה ואבטליון, ע' 901-902. ראה גם המשך תער"ב ח"א עמ' כ ואילך, ושיחות קודש ש"פ מט"ו"מ תשל"ה, ס"ו. ראה שיחות קודש ש"פ מט"ו"מ תשל"ז, סל"ח, אודות עבודת ה'. ראה ערך רבי יוחנן בן זכאי ותלמידיו, ע' 501-502.

243) ראה ערך רבי יהודה הנשיא, רב, שמואל ורבי יוחנן, ע' 447, ושם נסמן.

244) ראה לקו"ש חל"ח ע' 41 ואילך. ראה ערך הלל, שמואל הקטן, רבי אליעזר ורב יוסף, ע' 296-301.

245) ראה ד"ה באתי לגני, תשל"ה. ראה ערך רבי יהודה, רב שמואל בר רב יצחק ורבי זירא, ע' 409-411.

246) ראה לקו"ש ח"ב ע' 393 ואילך. ח"ט ע' 75. ראה ערך נחום איש גס זו ורבי עקיבא, ע' 659-661.

247) סנהדרין כד, א. ראה לקו"ש ח"ב ע' 120 ואילך. ראה ערך רבי מאיר, סומכוס, ר"ע (ועוד), ע' 636-641.

רבו, ומביאה זאת כהקדמה למאמרו. וכפי שנראה בשיחה דלהלן (על "פרקי אבות". מופיעה ב'התוועדויות' ש"פ שמיני, תשמ"ב, בתרגום מאידיש):

"ידוע גדול הדיוק בדברי המשנה (בכל תיבה, ועאכו"כ בכמה תיבות ובענין שלם) ... ועל-פי-זה - כאשר לומדים במשנה ב' פרטים, לכל לראש - שתנא זה היה המקבל של תנא זה, ולאח"ז - מאמרו של התנא, בהכרח לומר שיש קשר בין מאמרו של התנא (חלק הב' המבואר במשנה) ובין התנא שממנו קיבל (חלק הא' המבואר במשנה [ש"פלוני קיבל מפלוני]). כי אם נאמר שאין כל קשר בין ב' פרטים אלו - הרי זה נוגד את הרעיון של תכ"ית הדיוק בדברי המשנה.

ויתירה מזו: לא זו בלבד שיש קשר בין מאמרו של התנא ה"מקבל" לתנא ה"רב", אלא ישנו גם קשר בין מאמרו של התנא ה"מקבל" למאמרו של התנא ה"רב" (המובא במשנה שלפנ"ז).

דהנה, ה"רב" התנא אמר כמה וכמה מאמרים, ומאחר שהמשנה בחרה במאמר מסויים, מובן, שבמאמר זה מתבטא כללות ענינו של התנא ה"רב". ולכן, נוסף על הקשר שבין מאמרו של התנא ה"מקבל" עם התנא ה"רב", בהכרח לומר שישנו גם קשר בין מאמרו של התנא ה"מקבל" עם מאמרו של התנא ה"רב".

בהתוועדות שנערכה בשבת שלאח"ז (ש"פ תז"מ) הרבי הבהיר שקשר מיוחד זה - בין מאמר התלמיד למאמר רבו ולרבו - הוא רק בתלמידים שהיו "מקבלי התורה" (שהיו חלק משלשלת קבלת התורה מדור לדור), ולא בתלמיד סתם.

השקפתם

מתוך מאמריהם של התנאים והאמוראים, ניתן ללמוד על השקפתם, כלומר גישתם ומבטם התורנית במגוון נושאים כלליים, שהן השקפות-עולם הנוגעות לריבוי תחומים בחיים, בחיי הכלל ובחיי הפרט, בעם ישראל, באומות העולם ובכללות הבריאה, בזמנים עברו, בהווה, ובגאולה העתידית.

חלק גדול מהשקפות אלו תלויות ב"חקירות", כלומר, ישנן שתי גישות סותרות ומנוגדות, והתנא או האמורא נוקט כאחת מהן. ולדוגמא, האם הולכים אחר מצבו ההתחלתי של הדבר או הנוכחי²⁴⁸; אם הערבות של ישראל ("כל ישראל ערבים זה לזה") היא בעניינים רוחניים בלבד או גם בעניינים גשמיים²⁴⁹; מציאותם ותפקידם של אומות העולם לעתיד-לבוא²⁵⁰; אופן ביאת הגאולה העתידה²⁵¹; שייכות התורה ומצוות לגדרי

248) ראה לקו"ש ח"ח ע' 251-250. ראה ערך אנשי אלכסנדריא, ע' 183-182.

249) ראה לקו"ש ע' 218-215. ראה ערך רב הונא, רב חסדא ורבי יצחק, ע' 278-277.

250) ראה לקו"ש חכ"ג ע' 172 ואילך. ראה ערך רבי יוחנן וריש לקיש, ע' 484-483.

251) לקו"ת ראה כו, ד, וביתר ביאור בלקו"ש ח"ד ע' 1073. ראה ערך רבי חייא ובניו, ע' 319-318.

ומגבלות העולם²⁵², וכהנה וכהנה.

לעומת זאת, בחלק מהמקרים, השקפתם מדגישה נקודה מסויימת, שהיא ברורה ומוחלטת ואינה תלויה ב"חקירות". ולדוגמא, החשיבות של כל פרט ופרט בתורה ובבריאה²⁵³, או העדר השינויים בעצם הדבר, הגם שנשתנו הזמנים וחל שינוי במצבו החיצוני²⁵⁴.

ישנם כמה וכמה גורמים שהשפיעו על השקפותיהם של התנאים ואמוראים, והם: יחוסם (ולדוגמא, רבי עקיבא בהיותו בן גרים) (שענין הגירות הוא בירור ועליית ניצוצות הקדושה שבאומות העולם), ראה בירידה הגדולה ביותר את העילוי הגדול שיצמח על-ידה; משא"כ חביריו לא היה בכחם לראות עילוי זה²⁵⁵, שורש נשמתם (ולדוגמא, דעת יהודה בן רבי חייא, שהגאולה העתידה תהיה באופן של "המשכה מלמעלה למטה" – היא בהתאם לשורש נשמתו ב"קו החסד", ואילו דעת חזקיה אחיו היא להיפך, שהגאולה העתידה תהיה בדרך של "העלאה מלמטה למעלה" – בהתאם לשורש נשמתו ב"קו הגבורה"²⁵⁶), נסיבות חייהם (ולדוגמא, "נחום איש גס זו" ראה בגלוי את הטוב שבב"ב דבר – מפני שבדורו האירה האלוקות בגילוי (יחסית לדור המאוחר יותר); משא"כ תלמידו רבי עקיבא, לא ראה את הטוב שבכל דבר אלא רק את תוצאותיו הטובות – היות שבדורו נתגבר חושך הגלות²⁵⁷), תכונותיהם (כגון הלל "איש החסד", מדבר ומדגיש את ענין ה"אהבת ישראל" הבלתי מוגבלת, שנובעת מצד שורש נשמתו של יהודי; לעומת זאת, רבי עקיבא שכל ענינו הוא תורה, הדגיש את הענין ד"אהבת ישראל" כפי שהיא מדודה ומוגבלת לפי מדידות והגבלות התורה²⁵⁸), וכיו"ב.

יחוסם

סוג הייחוס וחשיבותו

באופן כללי קיימים שלושה סוגים של יחוס: דרגת ההורים בתורה, בחכמה ובקדושה; מקומו הכללי בתוך כלל ישראל (שכא בירושה מאבותיו) – כהן, לוי או ישראל; והאם הוא בנם של ישראלים מדורי דורות או שהוא גר או בן גרים.

יחוסו של אדם משפיע על כשרונותיו (ולדוגמא, מדת חכמתו המיוחדת של רבי אלעזר בן עזריה, באה אליו בירושה מאבותיו)²⁵⁹, ועל עבודתו את ה' (ולדוגמא, רבי עקיבא שהיה

(252) ראה לקו"ש חל"ה ע' 223 ואילך. ראה ערך רב נחמן ורב יצחק, ע' 670-669.

(253) ראה שיחות קודש ש"פ קרח תשמ"א, סע"ד ואילך. ראה ערך רבי אלעזר (בן) חסמא, ע' 178-177.

(254) ראה לקו"ש ח"ה ע' 192-193. ראה ערך רבי אפרים מקשאה ורבי מאיר, ע' 191.

(255) ראה ערך רבי עקיבא וחביריו, ע' 726-731. ושם נסמן.

(256) ראה לקו"ת ראה כז, ד, וביתר ביאור בלקו"ש ח"ד ע' 1073. ראה ערך רבי חייא ובניו, ע' 319-318.

(257) ראה לקו"ש ח"ב ע' 393 ואילך. ח"ט ע' 75. ראה ערך נחום איש גס זו ורבי עקיבא, ע' 661-659.

(258) ראה לקו"ש ח"ז ע' 221 ואילך. ראה ערך הלל ורבי עקיבא, ע' 295-294.

(259) ראה לקו"ש ח"ז י' 125-123. ראה ערך רבי אלעזר בן עזריה, ע' 157-156, כללים ג' וד'.

בן גרים – עבודתו היתה בקו התשובה²⁶⁰ ועל הנהגותיו (ולדוגמא, רבי ישמעאל שהיה כהן – סייע לכהנים)²⁶¹; כמו"כ יש לו השפעה על מאמריו (כגון מאמר רבי עקיבא – שהיה בן גרים – "חביב אדם" (כולל אומות העולם) שנברא בצלם"²⁶²) והשקפותיו (כגון רבי עקיבא, שבהיותו בן גרים, יכול היה לראות בירידה הכי גדולה את תכלית העילוי שיצמח על-ידה)²⁶³.

השפעת הייחוס

הרבי מבחין בין מעלת הכחות הרוחניים שמקבל "כהן" או "לוי" בירושה מהוריו, לכחות של "ישראל": "כהנים" ו"לויים" הם מוכשרים מתולדתם לעמוד לשרת לפני ה', ולכן סלולה הדרך בשבילם (באופן יחסי) להגיע לדרגות נעלות בעבודת ה'; משא"כ אדם שהוא "ישראל" אין לו סיוע מיוחד זה מלמעלה, והישגי עבודתו הם בכחות עצמו²⁶⁴.

מצד שני, בכמה מקומות הרבי מסביר אודות גרים או בני גרים, שלפי ערך גודל הירידה לפני הגיור, כן הוא גודל העלייה אח"כ²⁶⁵.

*

נתבאר לעיל שה"ייחוס" יכול להשפיע על כשרונות האדם, וכיניהם כח החכמה. באחת משיחותיו, מביא הרבי, מעשה מתנא שקיבל כח החכמה מאבותיו במדה מיוחדת – שבמיעוט זמן השיג מה שלאחרים נדרש זמן רב כדי להשיג²⁶⁶.

*

דובר לעיל שה"ייחוס" משפיע על עבודתו והנהגת האדם. בפרטיות יותר, ישנם אופני עבודה והנהגה שבאים ב"דרך הישר" מירשת אבות (ולדוגמא סדר העבודה של שבט לוי, ש"הובדל לעמוד לשרת לפני ה'"), וישנם אופני עבודה והנהגה שמושפעים בדרך עקיפה מהייחוס, שכן יחוסו של האדם משפיע רבות על קורות חייו, ומעמיד אותו באתגרים ומצבים שונים (ולדוגמא, גר – שמתגבר על ריחוקו מה' ומתורתו) שגורמים לעיצוב השקפותיו בענינים יסודיים (כגון הסתכלותו על היחס בין טוב לרע, או עדיפות ההווה לגבי העתיד, ושאלות-חיים נוספות שבדוגמת אלו), ואופן השקפתו משפיע כמובן על אופן עבודתו והנהגתו²⁶⁷.

(260) ראה ערך רבי עקיבא ורבי ישמעאל, ע' 738-742, ושם נסמן.

(261) ראה לקו"ש ח"ז ע' 17 הע' 11. ובכ"מ. ראה ערך רבי ישמעאל ע' 590-591.

(262) ראה ערך רבי עקיבא, ע' 690-697, ועוד כו"כ דוגמאות שם, ושם נסמן.

(263) ראה ערך רבי עקיבא וחביריו, ע' 726-731. ושם נסמן.

(264) ראה לקו"ש ח"ז ע' 361-362.

(265) ראה תו"מ התוועדיות תשד"מ ח"א, ע' 427. ראה ערך רבי מאיר, ע' 625. ערך ר"ע, ע' 693, כלל ו, וש"נ.

(266) ראה לקו"ש ח"ז י' 123-124. ראה ערך רבי אלעזר בן עזריה, ע' 156, כלל ג'.

(267) ראה כללות ערך רבי עקיבא וחביריו, ע' 719-732.

*

במקום אחד, הרבי מסביר שהיחוס של כהן, לוי או ישראל, מסמל את לבושי הנפש, שהם: מחשבה (- כהן), דיבור (- לוי) ומעשה (- ישראל)²⁶⁸.

דרבם הייחודית בעבודת ה'

לגבי המראה הגשמי של בני אדם, אמרו חז"ל, ש"אין אחד דומה לחבירו"²⁶⁹. כן הוא הדבר גם בנוגע לעבודת הכורא של התנאים והאמוראים, שלכל אחד מהם היתה דרך עבודה יחודית שהתאפיין בה:

היו כאלו שעבודתם היתה עבודת הצדיקים (כגון רבי ישמעאל)²⁷⁰. לעומת זאת, היו אחרים שעבודתם היתה בקו התשובה (כגון רבי עקיבא)²⁷¹; חלקם תיקנו ענינים בלתי רצויים בדרך של דחייה ושבירה (כגון רבי אלעזר ברבי שמעון - בחיי אביו), וחלקם תיקנו ע"י פעולה חיובית (כגון רבי שמעון - אביו של רבי אלעזר)²⁷²; יש שעיקר עבודתם היתה בקו של "סור מרע" (כגון בית-שמאי), ויש שעיקר עבודתם היה בקו של "עשה טוב" (כגון בית-הלל)²⁷³; אצל חלקם עיקר העבודה היה עבודת הלב והרגש (כגון רבי), ואצל אחרים עיקר העבודה היה עבודת המוח ולימוד התורה (כגון רבי אלעזר ברבי שמעון)²⁷⁴, ועוד ועוד.

עבודתם הייחודית של התנאים והאמוראים קשורה לשורש נשמתם (ולדוגמא, בית-הלל עיקר עבודתם היה בקו של "עשה טוב" - מפני ששורש נשמתם הוא ב"חסד", ובית שמאי עיקר עבודתם היה בקו של "סור מרע" - מחמת ששורש נשמתם הוא ב"גבורה")²⁷⁵, יחוסם (כגון עבודת רבי ישמעאל להמשיך קדושה בגדרי העולם, נבעה מיחוסו, שהיה כהן ש"קדוש (בטבעו) לאלקיו" - עבודת הצדיקים; לעומת זאת, רבי עקיבא שהיה בן גרים, עמד בתנועה של מסירת-נפש לצאת מגדרי העולם)²⁷⁶, מאורעות חייהם (ולדוגמא, רבי נתן הבבלי, נולד בבבל שהוא מקום שמעורב בו טוב ורע, ולאחרי-זה עלה לארץ ישראל, ובהתאם לכך, עבודתו היתה לפעול על התחתון ביותר ולהעלותו למעלה מעלה²⁷⁷). כמו"כ היו תכונות נוספות שהשפיעו על אופן עבודתם.

(268) לקו"ש חל"ט ע' 180-183. ראה ערך רבי אלעזר בן עזריה, רבי יהושע (ועוד), ע' 161-163.

(269) סנהדרין לז, א.

(270) ראה ערך רבי עקיבא ורבי ישמעאל, ע' 738-742, ושם נסמן.

(271) ראה ערך רבי עקיבא ורבי ישמעאל - שם.

(272) ראה ערך רבי אלעזר ברבי שמעון, ע' 169-171, ושם נסמן.

(273) ראה ערך ב"ש ובי"ה, ע' 197-198, מקורות מס' 3 ו-4, ושם נסמן.

(274) ראה 'רשימת המנורה' סי' ע' ואילך. ראה ערך רבי יהודה הנשיא ורבי אלעזר ברבי שמעון, ע' 430-431.

(275) ראה בית-שמאי ובית-הלל, ע' 194-205, ושם נסמן.

(276) ראה לקו"ש ח"ו ע' 126 הע' 35. חט"ז ע' 413 ובהע' 39. ערך ר"ע ורבי ישמעאל, ע' 738-739, מקור מס' 1.

(277) ראה רשימות חוברת כו (רשימה ב'), ס"ב. ראה ערך רבי נתן הבבלי, ע' 680-681.

פעמים רבות עבודתם מרומזת בשמם (ולדוגמא, השמות רבי "א-ליעזר", רבי "י-הושע" ורבי "א-ליעזר בן עזריה", שכלולים בהם השמות הקדושים – מראים, שבעלי השמות היו קשורים ומסורים בכל מציאותם להקב"ה)²⁷⁸.

לפעמים ניתן ללמוד על אופן עבודתם מהוראתם לאחרים, שהרי התנאים והאמוראים היו (כפשוט) בבחינת "נאה דורש ונאה מקיים"²⁷⁹ – שקיימו בעצמם מה שהורו לאחרים לעשות (כגון אבא שאול, שלימד לאחרים שאין להם להסתפק במעלותיהם הטבעיות, אלא עליהם תמיד לשאוף להתעלות ולרכוש מעלות נוספות, וכן עשה בעצמו, שלא הסתפק במעלתו הטבעית – זכרון, שהיא מעלת ה"בקיאות", אלא השתדל להתעלות ולהגיע גם למעלת ה"חריפות"²⁸⁰).

הנהגותיהם הקדושות

הרבי מציין ומדגיש בכמה מקומות את הנהגותיהם הקדושות והנעלות של התנאים והאמוראים שבהן נתייחדו. כמובן, הנהגות אלו באות לידי ביטוי בתורתם (כגון רבי עקיבא, שנוהג היה ללמד זכות על ישראל, ואף הטריח את עצמו ונסע למקומות נדחים כדי למצוא לימוד זכות על ישראל, וענין זה משתקף פעמים רבות בתורתו²⁸¹), ושייכות לתכונות נפשם (כגון רבי יוסי הכהן, שהצטיין ב"אהבת ישראל", וכפי שרואים במאמרו "יהי ממון חביבך חביב עליך כשלך"²⁸² – שנזהר בממון חבירו, הגם שאינו שוה פרוטה, ותכונה זו נבעה מיחוסו – כהונתו²⁸³), ומרומזות בשמותיהם (כגון רבן גמליאל, ששמו הוא מלשון "גמל" (גמילות חסדים), והיה "איש החסד"²⁸⁴).

נציין מספר דוגמאות של הנהגות קדושות שהצטיינו בהן התנאים והאמוראים: בענין המצוות – חיבובן ביותר²⁸⁵ ורזיונות בקיומן²⁸⁶; ביחס לבני אדם – כגון הידור מיוחד בכיבוד ב"אדם²⁸⁷, לימוד סניגוריא על איש מישראל בכדי להצילו מדינה של גיהנם²⁸⁸ או נסיעה למרחקים כדי למצוא זכות על ישראל²⁸⁹; בעבודת הנפש – זהירות יתירה בדיבור²⁹⁰ או

(278) ראה רשימות חוברת לח, ס"ח. ראה ערך רבי אליעזר, רבי יהושע, ראב"ע (ועוד), ע' 125

(279) חגיגה יד, ב.

(280) ראה סה"ש תשנ"ב ע' 419. ראה ערך אבא שאול, ע' 86.

(281) ראה שיחות קודש ש"פ ראה תשל"ה, ס"ו. ראה ערך ר"ע, ע' 697-696, כלל יב. ע' 705-704, מקור מס' 2.

(282) אבות פ"ב מ"ב.

(283) ראה שיחות קודש ש"פ מטו"מ תש"מ, ס"ס. ראה ערך רבי יוסי הכהן, ע' 552-551.

(284) ראה שיחות קודש ליל שמח"ת, תשל"ו, סל"ב. ראה ערך רבן גמליאל, ע' 266-265.

(285) ראה לקו"ש ח"ה ע' 81 הע' 35 ו-36. שם ע' 318 הע' 51. ראה ערך רבן גמליאל, ע' 268.

(286) ראה תו"מ התוועדויות חנ"ח ע' 77-78. ראה ערך רב אדא בר אבהו ורבי זירא, ע' 97-95.

(287) ראה סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 563 הע' 111. ראה ערך רבי אליעזר, ע' 109.

(288) ראה תו"מ התוועדויות תשמ"ב ח"ג ע' 1457. ראה ערך רבי יוחנן, ע' 477-476, כלל ב'.

(289) נסמן לעיל הע' 281.

(290) ראה יומא ט, ב. לקו"ש חט"ז ע' 442 הע' 60. ראה ערך ריש לקיש, ע' 785.

להיות חדרור עם הענין של "שויתי"²⁹¹ ה' לנגדי תמיד"²⁹².

מעלותיהם

הרבי מתאר ומסביר מעלות שונות שניחנו בהן התנאים ואמוראים – בחכמה, ביחוס, במנהיגות ובעשירות²⁹³, דביקותם באלקות ומסירת נפשם²⁹⁴, השפעתם על בני דורם, גודל צדקתם²⁹⁵, זיכוך גופם²⁹⁶, ועוד.

מעלותיהם של התנאים והאמוראים באות לידי ביטוי (כפשוט) בתורתם. (ולדוגמא, רבי יוסי שהצטיין במדת הבינה – מתאר את יתרון ה"נבון" על ה"חכם")²⁹⁷, ומרומזות לפעמים באופן גלוי בשמם (כגון השם "שמעון" שהוא מלשון הבנה והשגה, ומורה על שלימות הבנתו והשגתו בתורה²⁹⁸) או תוארם (כגון רבי אלעזר ה"מודעי" – מורה על מעלת ידיעתו בתורה ובתחומים נוספים²⁹⁹).

מדותיהם הנעלות

כהקדמה לנושא זה, נפתח בדבריו הקדושים של ר' חיים ויטאל³⁰⁰ אודות גודל חשיבותן של המדות הטובות, וזה לשונו: המדות ... הן כסא ויסוד ושורש אל הנפש העליונה השכלית, אשר בה תלויין תרי"ג מצות התורה ... ולפיכך אין המדות מכלל התרי"ג מצוות, ואמנם הן הכנות עיקריות אל תרי"ג המצוות בקיומן או בכיטולן.

ובהמשך דבריו כותב: וְהֵבֵן זֶה מֵאֵד, כִּי לְהִיּוֹתָם [הַמְדוּת] עֵיקָרִים וְיִסּוּדוֹת, לֹא נִימְנוּ בְּכֹלל תְּרִי"ג הַמְצוּוֹת הַתְּלוּיֹת בְּנֶפֶשׁ הַשְּׂכֵלִית. וְנִמְצָא כִּי יוֹתֵר צָרִיךְ לִיְזַהֵר מִמְדוֹת הַרְעוּת יוֹתֵר מִן קִיּוּם הַמְצוּוֹת-עֲשֵׂה וְלֹא-תַעֲשֶׂה, כִּי בְהִיּוֹתוֹ בְּעַל מְדוֹת טוֹבוֹת – בְּנֶקֶל יִקְיִים כֹּל הַמְצוּוֹת.

בתורת הרבי, מתוארות כמה וכמה מדות טובות של התנאים והאמוראים, כגון מדת

291) תהלים טז, ח.

292) תר"מ התועדויות תשמ"ב ח"ב ע' 523. ראה ערך רב שמואל בר שילת, ע' 794.

293) ראה לדוגמא, ערך רבי אלעזר בן עזריה, ע' 157-155, וש"נ. ערך רבי אלעזר המודעי, ע' 175, וש"נ. ערך בן זומא, ע' 252-253, וש"נ.

294) ראה לדוגמא, רשימות חוברת לח, ס"ח. ראה ערך רבי אליעזר, רבי יהושע, ראב"ע (ועוד), ע' 125.

295) ראה לדוגמא, רשימת המנורה ספ"ו. ראה ערך רבי יהודה הנשיא ורבי אלעזר ברבי שמעון, ע' 433-431.

296) ראה לדוגמא, רשימות חוברת י' ע' 273 ואילך. ראה ערך רב חייא ורב, ע' 326-323. רשימות חוברת קטז. שם, חוברת קיז, סעי' יח. ראה ערך רבי מאיר ורבי עקיבא, ע' 643-642.

297) לקו"ש חל"ד ע' 14-11. ראה ערך רבי יוסי, ע' 517.

298) תר"מ התועדויות ח"ג ע' 284-283. ראה ערך רבי שמעון בן יהודה, רבי שמעון בן יוחאי ורבי שמעון בן מנסיא, ע' 864-863.

299) התועדויות תשמ"ז ח"ד ע' 184-183. ראה ערך רבי אלעזר המודעי, ע' 175.

300) שערי קדושה ח"א ש"ב.

הענוה³⁰¹, מדת החסד³⁰², "אהבת ישראל"³⁰³, מדת האמת³⁰⁴, וכיו"ב.

כפי שהוא בשאר מעלותיהם של התנאים והאמוראים – מדותיהם הנעלות מתבטאות בתורתם (כגון ר' ישמעאל שהצטיין ב"אהבת ישראל" – היה אומר "והוי מקבל את כל האדם בשמחה", שבזה מתבטא היחס והכבוד הפנימי שרוחש האדם כלפי זולתו³⁰⁵), ומרומזות בשמם (כרבן גמליאל, ששמו הוא מלשון "גמל", כנ"ל³⁰⁶).

*

סיכום: ישנם "גופא דאורייתא ונשמתא דאורייתא". את החלק הגלוי של יסודי תורה שבעל-פה: מאמרי המשנה, השקו"ט שבתלמוד, מדרשי חכמים, והדיון בהלכה במשך הדורות מכנה הזהר הקדוש "גופא דאורייתא". והם הבסיס להנהגת היהודי בחיי היום יום. "נשמתא דאורייתא" היא גילוי המהות הרוחנית והקדושה של התורה, ונמצאת בעיקר במדרש, ספרי הקבלה וספרי חסידות.

כשם שגוף האדם נעשה לדבר חי ע"י קישור ושילוב האברים, באמצעות פעימת הלב המוביל את רוח החיים לכל חלקי הגוף; ולמהות רוחנית נעלית ע"י השראת הנשמה בתוכו – כך ה"גופא דאורייתא" מתעלה למדריגה נעלית ו"חיי" באופן חדש ע"י הבנת הקשר (חוט השני) בין כל פרטי ("אבריי") הסוגיא; וכמו"כ ע"י הכרת בעלי המאמרים דתושבע"פ והשגת השייכות בין תנאי חייהם ועבודתם ומאמריהם – שהם (בעלי המאמרים) הם רוח החיים של הסוגיות. אמנם, גילוי המהות הרוחנית והקדושה של התורה הוא ע"י החדרת ה"נשמתא דאורייתא", ע"י הסברת סודי התורה הטמונים בשורש נשמתם, משמעות שמותיהם, עבודתם, וכיו"ב, וכן בדיוקי הסוגיא, והוראות החיים היוצאות ממנה.

זוהי המטרה העיקרית של ספר זה – להציג לפני קהל שוחרי התורה דרך חדשנית זו, שמביאה רוח חיים מיוחדת והבנה עמוקה מסוג חדש בסוגיות הש"ס, מדרש (וזהר), שבלעדה גם ה"גופא דאורייתא" אינו בשלימות.

מבנה הספר

הספר נבנה, נערך וסודר בהתאם לייעודו, להוות כלי-עזר להבנת משנתו הרחבה של הרבי, על כמאתים תנאים ואמוראים שמפוזרים על פני הש"ס כולו:

(301) ראה לדוגמא, ערך רבי אליעזר בן יעקב, ע' 136-137, וש"נ.

(302) ראה לדוגמא, שיחות קודש ליל שמח"ת, תשל"ו, סל"ב. ראה ערך רבן גמליאל, ע' 265-266.

(303) ראה לדוגמא, ערך ר"ע, ע' 704-709, וש"נ. לקו"ש ח"י"ז ע' 221 ואילך. ראה ערך הלל ור"ע, ע' 294-295.

(304) ראה לדוגמא, ערך רבי עקיבא ורבי ישמעאל, ע' 738, וש"נ.

(305) ראה תו"מ התועדויות חנ"ב ע' 373. ראה ערך רבי ישמעאל, ע' 591.

(306) ראה ערך רבן גמליאל, ע' 265-266.

הערכים מסודרים לפי שמות התנאים ואמוראים, על-פי סדר הא"ב. התנאים ואמוראים מופיעים כאן כיחידים, או כקבוצות (כאשר כו"כ מהתנאים ואמוראים אוחזים בדעה אחת או שישנה מחלוקת ביניהם, שאז העדפנו להביאם יחד, כדי שנוכל לקבל תמונה שלימה. בדרך כלל סידרנו אותם כפי סדר הופעתם בסוגיא).

כאן המקום להעיר, שיש צורך בשימת לב מיוחדת לזהותם המדוייקת של התנאים או האמוראים, כדי להבין בשלימות את שיטתם ואישיותם, ובלעדי זאת עלולים לילך בדרך עקלתון, לערב אנשים ושיטות שונות ואפילו מנוגדות ולהסיק מסקנות שגויות. באופן כללי ישנם ב' סוגי טעויות נפוצות: לעתים, מזהים תנא או אמורא אחד כמספר זהויות שונות – כשנקרא בכמה אופנים או שמות (כגון רבי, שמכונה גם "רבי יהודה הנשיא" או "רבינו הקדוש"; או רבי אליעזר שמופיע לפעמים בכינויו "רבי אליעזר הגדול" או בשמו המלא "רבי אליעזר בן הורקנוס"), ולאידך, לפעמים מזהים כו"כ תנאים או אמוראים בעלי שם משותף, כתנא או אמורא אחד (כגון רבי יצחק (כשמובא באופן סתמי, ללא הזכרת שם אבותיו או כינויו), ששם זה משותף לכמה וכמה תנאים ואמוראים: ולדוגמא, רבי יצחק בן אחא שהוא "סתם רבי יצחק דשמעתא" או רבי יצחק בן פנחס שהוא "סתם רבי יצחק דאגדתא", וכיו"ב).

בכל ערך מופיע: א) כלל או כללים בשיטת הלימוד של התנא או האמורא, או בתכונותיו – שנלקטו מתוך ספריו של הרבי, ב) מקורות וראיות לכללים אלו מדברי חז"ל, בתלמוד בבלי, תלמוד ירושלמי, מדרשי אגדה, מדרשי הלכה ובזוהר, ג) תמצית ביאורי הרבי – שמבאר את המקורות הנ"ל ע"פ הכללים והיסודות האלו.

בערכם העיקרי של כל תנא או אמורא או קבוצת חכמים (כגון אנשי כנסת הגדולה) מופיע בשולי הגליון תיאור קצר של דברי ימי חייהם ומדותיהם. והוא כדי לתת רקע כללי על רבותיהם, חבריהם, תלמידיהם, קורות חייהם וזמנם – שמשפיעים במדה מסויימת ולפעמים במדה גדולה, על תורתם ועבודתם, ומוסיפים בהירות בזה.

היות שכו"כ תנאים ואמוראים קשה לקבוע בדיוק זמנם בדברי ימי ישראל, ולפעמים שנויה היא במחלוקת, וכן יש חילוקי דיעות בקביעת סוף זמן דור אחד והתחלת הדור השני, השתדלנו לסמוך על ה"ברי סמכא" בענינים אלו ועל המסתבר לפי סדר קבלת המסורה מרב לתלמיד ומדור לדור, ושגיאות מי יבין.

הכללים

בחלק מהמקומות, הרבי מציין מפורשות שביאורו הוא כלל ויסוד בתורת התנא או האמורא הנידון, (כגון עדיפות ה"כח" או ה"פועל" – במחלוקת רבות שבין בית-שמאי לבית-הלל; או עדיפות ההווה או העתיד – במחלוקת רבי יהודה ורבי מאיר); ברם, ע"פ הרוב, הרבי אינו מציין זאת, אך המעיין בביאורים אלו יראה בבירור שהם מהווים כלל מקיף בשיטת הלימוד או תכונת הנפש ואישיותו של התנא או האמורא.

וזאת למודעי, שחיבור זה עוסק רק בענינים יסודיים וכפ"י בתכונות התנאים והאמוראים ובשיטת לימודם (שהרבי מחדש או מבאר, מבהיר או מרחיב בביאורי קודמיו), ולא בענינים פרטיים ונקודתיים (ולדוגמא, שיטת הלימוד של תנא או אמורא – כשניתן ליישמה וללמוד ממנה להבנת דבריו במקומות אחרים; או ציון שורש נשמתו בספירות העליונות – שהוא יסוד מקיף החודר בכל תכונותיו; כמו"כ הביאור על דרך החסידות במהות עבודת ה' היחודית שלו, הוא ג"כ יסוד מקיף בחייו הרוחניים. וכן הוא בכל התחומים שבספר זה, שכל אחד מהם הוא יסוד בתורתו ותכונותיו של התנא או האמורא הנידון).

כמו"כ לא הובאו בחיבורנו ביאורים על סוגיות בודדות, אם קשה למצוא בהם כלל שניתן ליישמו לסוגיות אחרות (על-אף שבוודאי כל מאמריהם קשורים הם זל"ז ולעולמו הפנימי של התנא והאמורא), הגם שכל ביאור קובע הוא ברכה לעצמו, אך כאמור, אין זה מטרת חיבורנו.

באופן כללי, לא הבאנו יסודות שמפורשים בש"ס, אלא-אם-כן הרבי מבאר ומרחיבם, שאז הבאנו את תמצית דברי קודשו (ולדוגמא, דרגת לימודו של רשב"י – תורתו אומנותו), שאע"פ שהוא דבר ידוע ומפורסם, עם-כל-זאת הרבי מבאר ענין זה לפרטיו ומנחיל לנו עומק חדש בזה).

הגם שהשתדלנו בחיבורנו זה לשמור כמה שיותר על לשון הרב, אך במקומות רבים נאלצנו לגבש או לנסח את הכללים כהבנתנו ובסגנונו (ולדוגמא, כאשר הכללים אינם מפורשים בשיחה, או שהדברים נאמרו באריכות, ועלה הצורך לתמצת אותם לכלל קצור), וזה כמובן על אחריות המלקט.

לפעמים הרבי מקשר בפירושו הענינים השונים (התת-פרקים) שבאותו ערך (כגון שורש נשמתו, הנהגתו, שיטתו בלימוד וכו'). אמנם לפעמים הרבי אינו מקשר ביניהם, אעפ"כ כשהקשר נראה בבירור (לענ"ד) הצגנו הדברים באופן של "מענין לענין, באותו ענין", שנקודת הבנה אחת מביאה לנקודת הבנה השניה, והוא "בדרך אפשר" ו"תן לחכם – ויחכם עוד", ויש לסמוך על הבנת הקורא אם יש דברים בגו.

המקורות

במדור זה מובאים קטעים מתלמוד בבלי, תלמוד ירושלמי, מדרשי הלכה, מדרשי אגדה וזהר, השייכים לכללים שלפנינו. בדרך כלל, המקורות מובאים ע"פ סדר הופעתם בש"ס ומדרשים, למעט מספר מקומות ששינינו את הסדר כדי להקל בהבנת הענין.

המשניות במסכת אבות שהובאו כאן הינן לפי נוסחתו המדוייקת והמזוקקת של אדמו"ר הזקן, שהובאה בסידורו, ולכן ישנם כמה וכמה שינויים בנוסח ובחלוקת המשניות מהנוסח הנפוץ.

בחלק מהשיחות, הרבי מבסס את ביאורו על מקור אחד, ושאר המקורות מובאים שם רק בתור ראייה, לחזק את דבריו. בחיבורנו הבאנו את כל המקורות, ובתוספת הסבר על כל אחד ואחד מהם (במקרה הצורך).

כדי להקל על הקורא, הוספנו תרגום חופשי מארמית ללשון הקודש על כמה מקטעי הגמרא, מדרשים וזהר.

ביאורי הרבי

במדור זה מופיע ביאור מתומצת מתוך תורת רבינו על המקורות המובאים, שמעניק לנו הבנה עמוקה יותר בסוגיא. הביאור בנוי על הכלל או הכללים שהובאו לפני המקורות. לפעמים, ביאורי הרבי מיוסדים הם על תורת גדולי הדורות (אלא שבאו לידי הרחבה בתורתו): בתחום הנגלה, כגון ר' יוסף רוזין, המכונה הגאון מרוגאטשוב, ור' יוסף ענגיל, ובתחום החסידות – מאמרי רבותינו נשיאינו, תורת אביו וספרים אחרים.

בספר זה הובאו הסברי הרבי על שיטות התנאים ואמוראים שבמשנה, גמרא, מדרש וזהר, ועל-אף השוני שבין חיבורים אלו בסגנון, בכללים ובהגדרות, עכ"ז כינסנו אותם יחד מכיון שמדובר על אותם אנשים.

דבר הרגיל הוא, שהרבי מבאר כמה ביאורים על ענין אחד, בגמרא, מדרש או זהר, ובחלק מהמקומות מביאם רק "בדרך אפשר"³⁰⁷. בחיבורנו זה השתדלנו לכנס את כל הביאורים.

יגענו רבות לתמצת את הביאורים, ולהביא רק את נקודת הביאור ולא את כל האריכות. לפעמים בחרנו בחלק קטן מתוך ביאור רחב ועמוק על סוגיא מסויימת, שהוא הקטע הבלעדי שנוגע לעניינו. (ולדוגמא, בחלק מביאורי הרבי על פירוש רש"י על התורה – הביאור על טעם הבאת שם בעל המאמר בפירוש רש"י (שהוא לתרץ קושיא שמתעוררת אצל "תלמיד ממולח") מופיע בסעיף אחד בלבד, אולם בחיבור זה התמקדנו דוקא בקטע הנ"ל, מפני שייכותו לעניינו, ולא בשאר הדיוקים שעל פירוש רש"י).

חזקה עלינו תשוקתנו לסקור בפני הקורא באופן כללי ויסודי את משנתו הרחבה של הרבי, בענין התנאים ואמוראים, ומחמת גודל ההיקף של החומר, הנה קצרה היריעה מלהכיל את כל ה"לומדות" והשקו"ט, ריבוי הדיוקים וכל העמקות שבתורתו של הרבי על הסוגיות השונות, ונאלצנו להסתפק בתמצית הדברים; מה-גם שמתוך ריבוי הדברים אפשר לאבד את נקודת המבט הכללית, שהיא עיקר הכוונה בחיבור זה, ונאמנים אנו בזה לדברי חז"ל "לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה"³⁰⁸. והרוצה לרוות צמאוננו ב"מים חיים" של תורת הרבי – עליו לעיין במקור דברי קודשו, ושם ימצא מרפא לנפשו.

(307) ראה לדוגמא, לקו"ש ח"י"ז ע' 33 הע' 80. ח"י"ח ע' 108 הע' 39.

(308) פסחים ג, ב.

מאידיך, במקומות רבים דברי הרבי הם בקיצור נמרץ, והקורא צריך להתייגע ולהעמיק בהם כדי להבינם על בוריים, ולכן במקומות אלו השתדלנו להסביר את דברי קודשו (כפי הבנתנו, ועד כמה שיד שכלנו מגעת, ו"שגיאות מי יבין")³⁰⁹.

*

כאשר תנאים ואמוראים מסויימים נחלקים ביניהם בכמה וכמה מקומות באותה נקודה, יש שהרבי מבאר ה"צריכותא" של כל פלוגתא ופלוגתא – החידוש שבה, שלכן אין ללומדה מהפלוגתות האחרות. לפעמים פרטי ה"צריכותא" מפוזרים הם על פני כמה שיחות, או שחלקם מופיעים בגוף השיחה, ומקצתם בהערות ובשולי הגליון, ולכן כדי להקל על הקורא כינסנו את כל פרטי ה"צריכותא" למקום אחד.

*

ו"תן לחכם ויחכם עוד" – להעמיק בהסברים אלו, ולקשר את הכללים וההסברים שעל אותו תנא או אמורא זה לזה, וכמו"כ ליישם את היסודות והכללים – שהרבי מבארם על סוגיא אחת או כמה סוגיות – למקומות נוספים בתלמוד בבלי, תלמוד ירושלמי, מדרש וזהר, וגם לקשר את הביאורים שנאמרו על ה"רב" עם הביאורים שנאמרו על תלמידיו, ולמצוא את הקשר בין מאורעות חיים שאירעו בבית-אב אחד³¹⁰ וכו'.

*

חלק מביאורי הרבי על התנאים ואמוראים מיסודים על כתבי אביו, הרה"ג הרה"ח והמקובל מוהר"ר לוי יצחק שניאורסאהן, על הזהר, תנ"ך, המשנה וגמרא, מאמרי חז"ל וספר התניא. הלכך לחביבותא דמילתא בחרנו ללקט מתוך כתביו הקדושים כמה נקודות על התנאים ואמוראים (ואנשים אחרים מאותה תקופה), וכמו כן על מקומות המוזכרים בש"ס וזהר, והם מופיעים בסוף הספר ב"מדור ר' לוי יצחק".

היות שדבריו, שיסודתם בהורי קודש, בסודות ורזי תורת הקבלה, עמוקים ורחבים עד למאד, לכן הבאנו בקיצור רק מספר ענינים השייכים למשמעות שמותם ובחינתם (והקשר ביניהם) של עמודי התורה-שבעל-פה, וגם בהם (בדרך כלל) לא ירדנו לפרטי פרטים אלא רק באופן של "נקודה" בלבד.

במקצת מקומות הוספנו הסבר מתומצת, כדי להקל על הקורא בהבנת הענין ולמנוע ממנו הטירחא לעיין במקור הדברים. אמנם הרוצה לעיין ולהעמיק בענינים אלו, עליו לעיין במקורות המצוינים. ברוב המקומות ציינו המקורות בספרי הקבלה שר' לוי יצחק סמך עליהם והביאם על אתר.

ולהעיר, שבחינתם של כמה וכמה תנאים ואמוראים מבוארים בתורתו בכמה אופנים:

309) ראה לדוגמא, ערך בית-שמאי ובית-הלל – שיטתם בלימוד, ע' 208-206.
310) ראה תו"מ התועדויות תשמ"ב ח"ג ע' 1342. 1386. 1401. ח"ד ע' 1924.

לפעמים ביאורים אלו עוסקים בדרגות שונות בנפש התנא ואמורא, ולדוגמא, בחי' אחת היא במדריגת המוחין, והשניה – במדריגת המדות. זאת אומרת שביאורים שונים אלו מתארים יחדיו את ה"קומה שלימה" של תכונות המוחין והמדות של התנא או אמורא. ויש שביאורים אלו אינם עולים בקנה אחד, ו"שבעים פנים לתורה", ובכל מקום הדברים מוסברים בהתאם להנידון שם.

*

הספר נדפס ברשות ובאישור הנהלת הוצאת הספרים – קה"ת, ועל כך תודתנו נתונה להם.

הספר נלקט, סוכם ונערך ע"י הרב פסח שי' פישמאן. תודה מיוחדת נתונה לזוגתי החשובה נוות ביתי, "מנשים באהל תבורך", על עידודה ותמיכתה באופן נפלא במשך כמה וכמה שנים להוצאת ספר זה, ותבורך על כך מן השמים בכל מילי דמיטב בגשמיות וברוחניות.

תודתנו נתונה לרב שמואל שי' מן על מסירותו המופלאה להגהת הסוגיות ועריכת סגנון הלשון.

ותודתנו נתונה מקרב ולב עמוק לכל המסייעים בהוצאת ספר זה לאור-עולם, על הדרכתם ועזרתם, ועל שלא "מנעו בר" מאתנו בטרחתם בגופם, בממונם ובנפשם כדי לזכות את הרבים. יעמדו כולם על הברכה.

*

ומאחר ש"שגיאות מי יבין", ובפרט שדברי קודשו של כ"ק אדמו"ר זי"ע ואביו הרה"ג הרה"ח והמקובל מוהר"ר לוי יצחק שניאורסאהן עמוקים הם עד למאד, לכן אם חלה איזה טעות בנכתב, אתכם הסליחה. ובקשתנו שטוחה לפני המעיינים, לשלוח אל המו"ל מקורות נוספים בתורת רבינו שלא הובאו בספר זה, וגם הערות, תיקונים והארות – על מנת לזכות את הרבים ולתקן את הדרוש תיקון, אי"ה במהדורות הבאות.

*

ויה"ר שנזכה בקרוב ממש לקיום היעוד "הקיצו ורננו שוכני עפר" בביאת משיח צדקנו, ובתוכם כל התנאים ואמוראים, כל הראשונים והאחרונים, בעלי תורת הנגלה ובעלי תורת הנסתר – שאז יתבררו ויתלבנו שיטותיהם בנגלה דתורה ובנסתר דתורה, ובשניהם יחדיו, ויתחווורו הוראותיהם בעבודת ה', ונזכה לקיום היעוד "תורה חדשה מאתי תצא", במהרה בימינו, אמן.

תנאים ואמוראים

רבי אבא - רבי ישמעאל

אופן לימודם • בחינתם • גלגול נשמתם • הנהגתם • השקפתם
יחוסם • מאורעות חייהם • מדותיהם • מעלותם • מקום מגורם
עבודתם • פסקי הדין שלהם • הרב ותלמידיו • שיטותיהם
שורש נשמתם • שמותם • תוארם • תפקידם

רבי אבא

שמו / בחינתו

- (א) השם "אבא" הוא מלשון "אב".
 (ב) רבי אבא שייך לבחי' החכמה שלמעלה מהבנה והשגה.
 (ג) זה מרומזו בענין ולשון "אב", כי אין הבן מקיים ציווי האב מצד הבנתו והשגתו, אלא באופן שלמעלה מהבנה והשגה (כי מורא האב על הבן).
 עיי"ע רב שמעיה ורבי אבא, ע' 898-900.

רבי אבא (שבזוהר)

שמו / בחינתו

- (א) (1) השם "אבא" הוא מלשון "אב", דוגמת השם "אברהם" שהוא נוטריקון "אב המון וגו'".
 (2) בחי' רבי אבא היא ע"ד אברהם אבינו, המורה על המשכה ממקום נעלה ביותר, שכל הנעלם מכל רעיון.
 ראה ערך רבי אבא, רבי חייא ורבי יוסי, ע' 79-81.
 (ב) (1) רבי אבא הוא בחי' ג' ספירות הראשונות שהם חכמה, בינה ודעת.
 (2) בפרטיות הוא בחי' החכמה.

רבי אבא - אמורא בדור השני-שלישי. נולד בבבל, והיה תלמיד המובהק של רב הונא ורב יהודה. זכה ללמוד עוד בצעירותו אצל רבותיהם רב ושמואל. אח"כ עלה לארץ ישראל והיה תלמידו של רבי יוחנן ותלמיד תלמידיו. אח"כ כשמלך רבי אמי נתעלה והיה מגדולי הדור, עד שאמרו עליו "רבותינו שבארץ ישראל". היה חברו של רבי זירא. הרבה במסעות לבבל והביא לשם מתורת ארץ ישראל, ובחזרתו לארץ ישראל הביא להם מתורת בבל. נסע לבבל גם לרגל מסחרו, היה עשיר, והאריך ימים.

רבי אבא שבזוהר - ב"שם הגדולים' (לחיד"א) אות א ס"ק א מביא בשם הספר כנפי יונה (ח"ג ס"ו סב) שרבי אבא שבזוהר הוא האמורא המפורסם "רב". וכ"כ ה'חוות יאיר' (סי' קנ"ב) בשם הרמ"ע. החיד"א שם מסיים במילים "אם קבלה - נקבל, שהענין קשה מאד", כלומר שמצד הסברא הענין מוקשה. עיי"ש. אך בלקוטי לוי"צ ח"א ע' קיח כותב בפשיטות שרבי אבא הוא "רב".

ג) השם "אבא" שייך לספירת החכמה¹.

זח"ג קעו, א: רבי אבא פתח: "הנחמדים מזהב ומפז רב, ומתוקים מדבש ונפת צופים"², כמה עלאין פתגמי אורייתא, כמה יקירין אינון, תאיבין אינון לעילא, תאיבין אינון לכלא.

(תרגום חופשי: רבי אבא פתח: "הנחמדים מזהב ומפז רב, ומתוקים מדבש ונפת צופים", כמה נעלים הם דברי תורה, כמה יקרים הם, תאובים הם למעלה, נחמדים הם לכל).

רח"ו מבאר שכל ביטוי במעלת התורה כאן הוא מדריגה אחרת: "עלאין" הוא "בסוד תורה דאצילות הנקראת תורה דלעילא", "יקירין" הוא "בסוד תורה דבריאה", "תאיבין אינון לעילא" הוא "בסוד תורה דיצירה", ו"תאיבין אינון לכלא" הוא "בסוד תורה דעשיה"³.

מכיון שבחינתו של רבי אבא היא ספירת החכמה, לכן הוא דורש בתחילה אודות בחי' התורה שבעולם האצילות, כי בעולם האצילות מאיר בחי' החכמה⁴.

ד) באופן אחר⁵: רבי אבא הוא בחי' הבינה⁶.

זח"ב כ, א: רבי אבא הוה אזיל באורחא (היה הולך בדרך) ... פתח ואמר "דודי לי ואני לו הרועה בשושנים"⁷, מי גרם לי ש"אני לדודי ודודי לי"⁸ וכו'.

מבואר בלקוטי לוי"צ שמכיון שרבי אבא הוא בחי' בינה⁹, לכן אמר תורה על הפסוק "אני לדודי ודודי לי", שהר"ת שלו הוא "אלול", כי "אלול" הוא בגימטריא בינה (67)¹⁰.

ראה גם ערך רבי שמעון, רבי אבא (ועוד), ע' 861-862.

ה) רבי אבא שייך ל"קו השמאל", ולכן שייך הוא גם לבחי' הוד (שהיא בקו השמאל).

ראה גם ערך רבי אלעזר ברבי שמעון ורבי אבא, ע' 174.

ראה גם ערך רבי שמעון, רבי אבא (ועוד), ע' 859-862.

לימוד התורה

תורתו היתה אומנותו.

עיי"ע רבי אלעזר ברבי שמעון ורבי אבא, ע' 17483.

(1) לקוטי לוי"צ לזח"ב ע' לח. תו"מ התוועדויות תשמ"ה ח"ד, ע' 2424.

(2) תהלים יט, יא.

(3) הגהותיו על גליון הזוהר שלו (שם).

(4) תו"מ, שם.

(5) כן הוא ברוב המקומות.

(6) 'נצוצי אורות' ריש האדר"ר. לקוטי לוי"צ, שם. תו"מ שם, ע' 2497.

(7) שה"ש ב, טז.

(8) שה"ש ו, ג.

(9) וכן הוא ברוב המקומות בלקוטי לוי"צ.

(10) תו"מ שם, ע' 2497.

השקפתו: מציאות העולם והאומות

לפי רבי אבא כל מציאות העולם והאומות היא לסייע לקיום התומ"צ של ישראל, ועי"ז יש לאו"ה מעין מעלת התורה ומעלת ישראל¹¹.

זח"א קסא, א: תא חזי: כתיב "וענתה בי צדקתי ביום מחר וגו'"¹², דהא איהו לא עבד בגין דיטול מדיליה למגנא אלא כולא בקושטא ושלימו דרעותא, ולא עוד אלא דאיהו נטיל רשו מלבן, ועל דא כתיב "נחשתי ויברכני ה' בגללך"¹³, כמה חרשין וזינין עבד לבן, ובחין מזליה בגיניה דיעקב, והוה אשכח בגיניה דיעקב מאה עאנא כל ירחא, ומאה אמרין, ומאה עזין – יתיר על עאניה.

ר' אבא אמר אלף עאנין, ואלף אמרין, ואלף עזין הוה מייתי ליה יעקב יתיר בכל ירחא וירחא, הדא הוא דכתיב "כי מעט אשר היה לך לפני ויפרוץ לרוב, ויברך ה' אותך לרגלי"¹⁴, וברכתא דלעילא לאו איהו פחות מאלף מכל זינא וזינא, מעאנין אלף אשתכח, מאמרין אלף אשתכח, מעזין אלף אשתכח, על כל מה דשריא ברכתא דלעילא, לא פחות מאלף – עד דבגיניה דיעקב אסתלק לבן לכמה עותרא.

(תרגום חופשי: בא וראה: כתוב בפסוק "וענתה בי צדקתי ביום מחר וגו'"¹⁵, שהרי יעקב לא עשה כדי לקחת משהו מלבן בחנם, אלא הכל לקח באמת (בצדק) ובשלימות הרצון של לבן, ולא עוד אלא שקיבל רשות מלבן, ועל זה כתוב "נחשתי ויברכני ה' בגללך"¹⁶, כי כמה כשפים ומיני בחינות עשה לבן ובחן את מזלו אם הוא מצליח בזכותו של יעקב, והיה מוצא בזכותו של יעקב מאה צאן בכל חודש, ומאה כבשים, ומאה עזים – יותר על צאנו (שהיה לו זה מכבר).

רבי אבא אמר: אלף צאן, ואלף כבשים, ואלף עזים היה מביא לו יעקב יותר (על צאנו) בכל חודש וחודש, ועל זה נאמר "כי מעט אשר היה לך לפני ויפרוץ לרוב, ויברך ה' אותך לרגלי"¹⁷, והברכה של מעלה אינה פחותה מאלף מכל מין ומין, מהצאן נמצאו אלף (יתרים), מהכבשים נמצאו אלף (יתרים), מהעזים נמצאו אלף (יתרים), כי על כל מה ששורה הברכה של מעלה, אינה פחותה מאלף, עד שבזכותו של יעקב נתעלה לבן להיות בריבוי עושר).

מבואר בחסידות, שענין הברכה הוא שממשיך ומברך למתברך ההשפעה משורשו ומקורו

(11) לק"ש ח"כ ע' 142-139.

(12) בראשית ל, לג.

(13) שם פסוק כז.

(14) שם פסוק ל.

(15) שם פסוק לג.

(16) שם פסוק כז.

(17) שם פסוק ל.

של המתברך (משא"כ תפילה פועלת רצון חדש אצל הקב"ה להשפיע טוב על המתפלל)¹⁸.
 למ"ד הראשון בזהר, הברכה בצאן לבן היתה משורש ומקור לבן (רק שנמשכה למטה בזכות יעקב). ומכיון שהוא מאומות העולם, שמצד עצמם שייכים הם רק להנהגה טבעית, והשלימות שיכולים להגיע אליה היא שלימות הטבע שמתבטאת במספר מאה (עשר פעמים עשר)¹⁹ לכן נתרבה צאנו במספר מאה.

דיעה זו סוברת שה' ברא את העולם ואת אומות העולם כמציאות בפני עצמה, והם רק אמצעי לקיום התומ"צ של ישראל. ומכיון שהם רק אמצעי ומעין הכשרה "בשביל התורה ובשביל ישראל"²⁰, הרי ע"ד שאין להכשר מצוה המעלה של המצוה עצמה (וכגון מכשירי מילה שאינם דוחים את השבת כבמצות מילה עצמה²¹), כמו"כ אין להאומות שייכות לחשיבות והמעלה של התורה וישראל. לפי דיעה זו, לבן היה מציאות נפרדת מיעקב אבינו, ויעקב היה רק סיבה צדדית לביאת הברכה, ולכן נמשכה הברכה בצאן רק כפי שורשו של לבן.

לפי רבי אבא הברכה בצאן לבן היתה משורשו ומדריגתו של יעקב אבינו, והוא השפיע את הברכה ללבן ("ויברך ה' אותך ארג"י"). והנה יהודים מצד עצמם שייכים הם להנהגה ניסית שלמעלה מן העולם, ושלימות יעקב (יהודי) היא שלימות שלמעלה מן הטבע שמתבטאת במספר אלף (שהוא אותיות "פלא", ולכן בכ"מ משתמשים במספר אלף בהשאלה לבטא ריבוי מופלג²²), לכן צאן לבן נתרבה במספר אלף.

רבי אבא סובר שכל מציאותה של הבריאה ואומות העולם היא "בשביל התורה ובשביל ישראל"²³, עד שהבריאה היא כאילו פרט של התורה וישראל, וכלשון חז"ל "לא נבראו אלא לשמשני"²⁴. לדעתו, כשממלאים האומות את תפקידם, יש לבריאה ולאומות העולם מעין החשיבות דהתורה וישראל. ומכיון שתפקידו של לבן היה לסייע ליעקב, לכן היה לו שייכות אליו, ונמשכה ברכת ה' בצאנו כפי שורשו של יעקב שהוא למעלה מן הטבע, המתבטא במספר אלף²⁵.

(18) לקו"ת ראה יט, א. ובכ"מ.

(19) ראה חגיגה ט, ב. תניא פט"ו.

(20) ראה פירש"י בראשית א, א.

(21) ראה שבת קל, א מחלוקת חכמים ור"א בזה. ולהלכה נפסק כחכמים שאינם דוחים את השבת. ראה שו"ע

או"ח סשל"א ס"ו, ובשו"ע הרב שם ס"ז.

(22) ראה לקו"ש חיי"ט ע' 19-18. ובכ"מ.

(23) ראה פירש"י בראשית שם.

(24) קידושין פב, א.

(25) לקו"ש ח"כ ע' 136 ואילך.

רבי אבא, רבי חייא ורבי יוסי

שמותם / בחינתם / מעלתם

(א) 1) השם "אבא" הוא מלשון "אב", דוגמת השם "אברהם" שהוא נוטריקון "אב" המון וגו'².

(2) בחי' רבי אבא היא ע"ד אברהם אבינו, המורה על המשכה ממקום נעלה ביותר³.

(ב) 1) השם "חייא" ("חיים") יש לו שייכות ליעקב אבינו, כי "יעקב⁴ אבינו לא מת"⁵.

(2) בחי' רבי חייא היא ע"ד יעקב, המורה על המשכה החודרת בכל הפרטים⁶.

(ג) 1) השם "יוסי" הוא כמספר "אלקים"⁷, שיש לו שייכות ללאה, כמרומו בזה ש"אלקים" הוא אותיות "מי לאה", ולאה היא מבחי' שם אלקים⁸.

(2) בחי' רבי יוסי היא ע"ד לאה, המורה על ענין ההמשכה כמעשה בפועל⁹.

זח"א קנה, ב: רבי שמעון נפק לקרייתא. אזדמן ליה רבי אבא, ורבי חייא, ורבי יוסי. כיון דחמא לון, אמר, חדתותי דאורייתא אצטריך הכא. יתבו תלתא אלין (ס"א יומין), כד בעא למיזל פתח כל חד וחד קרא.

רבי אבא פתח ואמר: "וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו וגו' שא נא עיניך וראה וגו'"¹⁰ ... זקף ליה קודשא-בריך-הוא על ארעא דישראל, ואחמי ליה דאיהי קשירא בסטרי דעלמא, והוה חמי כולא. כגוונא דא מאן דחמי ליה לר' שמעון - כל עלמא חמי, חדותא דעילא ותתא.

פתח רבי חייא ואמר: "הארץ אשר אתה שוכב עליה, לך אתננה ולזרעך"¹¹ ... באינן ארבע אמיין כפיל ליה קודשא-בריך-הוא כל ארעא דישראל, אשתכח ההוא אתר כללא דכל

(1) בראשית יז, ה.

(2) לקוטי לוי"צ ח"א ע' קיח. תו"מ התוועדויות תשמ"ג ח"א, ע' 540.

(3) תו"מ שם, ע' 549.

(4) תענית ה, ב.

(5) לקוטי לוי"צ, שם. תו"מ, שם.

(6) תו"מ שם, ע' 549.

(7) פירש"י סנהדרין נו, א, ד"ה בכל יום. זח"ג רכג, א.

(8) לקוטי לוי"צ, שם. תו"מ, שם.

(9) תו"מ שם, ע' 549.

(10) בראשית יג, יד.

(11) בראשית כח, יג.

ארעא. ומה ההוא אתר איהו כללא דכל ארעא – ר' שמעון דאיהו בוצינא דכל ארעא, על-אחת-כמה-וכמה דשקיל ככל עלמא.

פתח ר' יוסי ואמר: "הפעם אודה את ה'"¹² ... יהודה איהו ברא רביעאה לכורסייא, ואיהו אשלים לכורסייא, ובגין כך יהודה בלחודוי תיקונא דכורסייא, וסמכא דכולהו סמכין – ר"ש דנהיר כל עלמא באורייתא, וכמה בוצינין נהריין בגיניה, על-אחת-כמה-וכמה.

(תרגום חופשי: רבי שמעון יצא לכפר. נודמנו לו רבי אבא ורבי חייא ורבי יוסי. כיון שראה אותם, אמר, חידושי תורה צריכים לחדש כאן. ישבו שלושה אלו (ס"א ימים). כשרצה ללכת, החל כל אחד לפרש פסוק.

רבי אבא פתח ואמר: "וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו וגו' שא נא עיניך וראה וגו'"¹³ ... הגביה אותו הקב"ה על ארץ ישראל והראה לו שהיא קשורה בארבע רוחות העולם, וראה את כולה. כעין זה, מי שרואה את רבי שמעון – רואה את כל העולם, השמחה שלמעלה ולמטה.

פתח רבי חייא ואמר: "הארץ אשר אתה שוכב עליה, לך אתננה ולזרעך"¹⁴ ... באותן ארבע אמות קיפל הקב"ה את כל ארץ ישראל, נמצא שאותו מקום הוא כללות כל הארץ. [ואם כן נלמד בק"ו:] ומה אם אותו מקום הוא כללות הארץ – רבי שמעון שהוא מאור כל הארץ, על-אחת-כמה-וכמה שהוא שקול ככל העולם.

פתח רבי יוסי ואמר: "הפעם אודה את ה'"¹⁵ ... יהודה הוא הבן הרביעי של הכסא, והוא משלים את הכסא, ועל כן יהודה לבד הוא תיקון הכסא, ותומך של כל התומכים – רבי שמעון המאיר את כל העולם בתורתו, וכמה מאורות מאירים על-ידו, על-אחת-כמה-וכמה). בלקוטי לוי"צ מבואר שרבי אבא שייך לאברהם, כי אברהם הוא הנוטריקון של "אב המון וכו'"¹⁶, וכן "אבא" הוא מלשון "אב". ועוד, אברהם נקרא "האדם"¹⁷ הגדול בענקים"¹⁸, ורבי אבא הוא "רב" הנקרא "אבא אריכא".

אודות רבי חייא, מציין אביו של הרבי ללקו"ת¹⁹ שמבואר שם השייכות בין רבי חייא ליעקב, כי ביעקב אבינו נאמר "שרית עם אלקים"²⁰ (פי' שאין צריך למלאכים), וכן רבי

(12) בראשית כט, לה.

(13) בראשית יג, יד.

(14) בראשית כח, יג.

(15) בראשית כט, לה.

(16) בראשית יז, ה.

(17) יהושע יד, טו.

(18) ב"ר יד, ו.

(19) ראה כז, ד.

(20) בראשית לב, כט.

חייא לא היה צריך למלאכים להעלות את תפילותיו²¹. ועוד נקרא "חייא" (מלשון "חיים") ע"ד "יעקב אבינו לא מת"²².

רבי יוסי שייך ללאה, כי הגימטריא של "יוסי" הוא כמספר "אלקים", ולאה היא מבחי' שם אלקים, ואלקים הוא אותיות "מי לאה". עיי"ש עוד כמה טעמים ע"ד הסוד.

ומסיים שמספרם של "אברהם", "יעקב" ו"לאה" ביחד הוא בגימטריא "שמעון", ולכן דרשו פסוקים אלו בשבחיו של רבי שמעון.

כללות ענין אמירת שבחים הוא כדי לעורר גילוי והמשכת הענין שעליו נאמר השבח, וכן אמירת שבחי הרשב"י ע"י החכמים היה כדי לעוררו שיגלה להם עניני פנימיות התורה. כל אחד דרש הפסוקים כפי בחינתו, רבי אבא על הפסוק דאברהם – כיון שהוא היה ע"ד אברהם, רבי חייא על הפסוק דיעקב – כיון שהוא היה ע"ד יעקב, ורבי יוסי על הפסוק דלאה – כיון שהוא היה ע"ד לאה.

ועוד, שלימות התהליך של המשכת ענין פנימיות התורה למטה הוא ע"י שלושת החכמים יחדיו, היינו: א) רבי אבא דרש הפסוק דאברהם, שהיה "אב רם", שהוא שכל הנעלם מכל רעיון, כי הוא (רבי אבא) שייך להמשכת שכל ממקום נעלה. ב) רבי חייא דרש הפסוק דיעקב, שענינו הוא י' עקב, המורה על המשכת החכמה המרומזת בנקודת האות יו"ד בכל הפרטים, עד לבחי' עקב, כי רבי חייא ענינו הוא המשכה בפרטים. ג) רבי יוסי דרש הפסוק דלאה, כי על ידה נפעל ענין ההולדה בפועל, כי הוא שייך למעשה בפועל²³.

(21) ב"מ פה, ב.

(22) תענית ה, ב.

(23) לקוטי לוי"צ, שם. תו"מ שם, ע' 540. ע' 549.

אבא שאול

שמו

השם "אבא שאול" מרמז למצב הגלות, שה"אבא" – הרומז על הקב"ה – נמצא (כביכול) במקום אחר (מבניו) וצריכים "להשאיל" אותו (כביכול) משם¹.

(1) יומא יד, ב: לא ייטיב את הנרות (רש"י: שבעתן) ואחר-כך יקטיר, אלא יקטיר (רש"י: באמצע) ואחר-כך ייטיב (רש"י: יגמור הטבת שתיים). אבא שאול אומר: מטיב (רש"י: את כולם קודם להקטרת) ואחר-כך מקטיר (רש"י: ומפסיק ביניהם בדם התמיד).

(2) שם לג, א: אבי מסדר מערכה משמיה (בשם) דגמרא (רש"י: דכוליה ישיבה דרכנן דבי מדרשא), ואליבא (ולשיטת) דאבא שאול ... והטבת שתי נרות קודמת לקטורת.

בפנימיות הענינים, "קטורת" ו"הטבת והדלקת הנרות" הם שני סוגים בעבודת האדם. קטורת הוא מלשון התקשרות והתחברות, וזה מורה על ההתקשרות והתחברות דבנ"י עם הקב"ה שמצד עצם הנשמה – בחינת היחידה, שמאחדת בתכלית עם עצמותו ומהותו ית'. הנרות מרמזים על נשמות ישראל כמ"ש "נר הוי" נשמת אדם"², והטבת והדלקת הנרות דנשמות ישראל היא ע"י התורה והמצוות כמ"ש "נר מצוה ותורה אור"³, וכמו"כ על ידן מאירים גם את העולם.

ועפ"ז אפשר לבאר מה שהקטרת הקטורת היתה בזמן הטבת והדלקת הנרות – ששלימות ההתקשרות וההתחברות שמצד היחידה (עבודת הקטורת) נמשכת ע"י הנרות בכל מדריגות הנשמה ("נר ה' נשמת אדם"⁴), ועד לכוחותיה הפנימיים, ועד שמאירה גם בעולם. ענין זה מודגש ביותר לדעת חכמים, שהקטרת הקטורת היא באמצע הטבת הנרות (לאחר הטבת חמש נרות וקודמת להטבת שתי נרות) היינו שנמשך בנרות (כחות הנפש) הקישור והחיבור דקטורת (עצם הנשמה).

עפ"ז יובן מדוע אומרים בכל יום בסדר התפילה את הסדר שסידר אביי בשם אבא שאול, שהטבת כל שבעת הנרות היא לפני הקטרת הקטורת, אף שההלכה כחכמים – כי אביי בשם אבא שאול מתאר את סדר העבודה שבזמן הגלות.

בזמן הגלות, עצם הנשמה נמצאת בהעלם ואינה פועלת על הכוחות הגלויים ועל העולם,

אבא שאול – תנא בדור השני. קרוב לומר שהיה תלמיד רבי יוחנן בן זכאי. כנראה זכה לראות את בית המקדש. האריך ימים, עד שהיה גם בדורו של רבי עקיבא.

(1) סה"ש תשנ"ב, ע' 419.

(2) משלי כ, כז.

(3) שם ו, כג.

(4) שם כ, כז.

ולכן אי אפשר להזכיר את עבודת הקטורת קודם הטבת שתי נרות, אלא מזכירים את הטבת שתי הנרות לפני הקטורת, ועבודת הקטורת היא עבודה בפני עצמה – שמורה על עבודת "עצם הנשמה" כמו שהיא בפני עצמה (שהו"ע ה"מסירת נפש") – דעת אבא שאול. וזה מרומז בשמו – "אבא שאול", דמשום שבני" בזמן הגלות הם כ"בנים שגלו מעל שולחן אביהם"⁵, והרי אביהם נמצא במקום אחר, לכן צריכים "להשאילו" ולהביאו (כביכול) ממקום אחר⁶.

שמו / בחינתו / מעלתו

(א) השם "אבא" רומז על בחי' החכמה, והשם "שאול" על בחי' היסוד, ומדריגתו היא חכמה שבו"א – "יסוד אבא שביסוד ו"א".

(ב) מעלתו המיוחדת של אבא שאול היא ענין הזכרון שלמעלה משכחה (כי זכרון הוא מבחי' החכמה, "יסוד אבא", וזו היתה מדריגתו בנ"ל)⁷.

(1) מדות פ"ב מ"ה: וארבע לשכות היו בארבע מקצעותיה (של עזרת הנשים) ... מערבית דרומית, אמר רבי אליעזר בן יעקב: שכחתי מה היתה משמשת. אבא שאול אומר: שם היו נותנין יין ושמן, היא היתה נקראת לשכת בית שמניה.

(2) מדות פ"ה מ"ד: שבדרום (העזרה) ... לשכת העץ. אמר רבי אליעזר בן יעקב: שכחתי מה היתה משמשת. אבא שאול אומר, לשכת כהן גדול.

(3) מנחות פ"ח מ"ג: תקועה – אלפא לשמן (ראשון ומובחר לשמנים, הרע"ב). אבא שאול אומר: שניה לה (לתקועה) רגב בעבר הירדן.

הת"ק במס' מנחות ואבא שאול נחלקו אם יש לשמן של רגב שבעבר הירדן ערך לשמן של תקוע שבארץ ישראל או לא. שלפי ת"ק אין להם ערך זל"ז, ולכן אינו מזכיר רגב שבעבר הירדן. ולפי אבא שאול המזכירו, יש להם ערך זל"ז.

על פי חסידות, שמן מרמז על הביטול של יהודי להקב"ה. אמנם יש הבדל יסודי בין הביטול שבן אדם יכול להשיג בכח עצמו – "ביטול היש", ובין הביטול שבא מלמעלה מאת הקב"ה – שהוא ביטול בתכלית, "ביטול במציאות".

שני מיני ביטול אלה מתייחסים לארץ ישראל וחוף לארץ. ארץ ישראל (שבה האלקות מאירה מלמעלה בגילוי, ובאופן של "ראיה") היא מקום מוכשר להגיע ל"ביטול במציאות", משא"כ בחוף לארץ (שהאלקות שם היא בהעלם, וגם הגילוי אור שנמשך ע"י האדם הוא מוגבל ואין בכחו לפעול ביטול נעלה זה) א"א להשיג דרגת ביטול זה כי אם "ביטול היש".

עבר הירדן, מצד עצמה שייכת היא לחוף לארץ ואינה חלק מארץ ישראל ולכן הביטול שבה הוא "ביטול היש" בלבד, אך לאחר הסכמת הקב"ה לבקשת בני גד ובני ראובן "יותן

(5) ברכות ג, סע"א.

(6) סה"ש תשנ"ב, שם.

(7) תורת לוי"צ לש"ס, ע' רפג ואילך. לקו"ש חכ"ד, ע' 20 ואילך. התועדויות תשמ"ב ח"ד, ע' 1959.

את הארץ הזאת לאחוזתה" – נמשכה בה קדושה. ובה נחלקו ת"ק ואבא שאול – לאיזה דרגת ביטול ניתן להגיע לאחר המשכת הקדושה בה:

לפי שיטת ת"ק, אין ערך בין השמן (הביטול) של ארץ ישראל ובין השמן (הביטול) של עבר הירדן – כי הביטול שבעבר הירדן הוא רק "ביטול היש", ולכן אין רגב שבעבר הירדן "שניה לה". טעם הדבר הוא, קדושת עבר הירדן נפעלה ע"י בני בני גר ובני ראובן), ומאחר שהמשכתה היא מצד האדם, אין בכחה לפעול עליו "ביטול במציאות".

ואילו אבא שאול סובר, שאכן אפשר לדמות את השמן (הביטול) של עבר הירדן לשמן (הביטול) של ארץ ישראל, משום שגם בעבר הירדן ניתן להגיע ל"ביטול במציאות"; אלא שאעפ"כ אינה כמותה ממש אלא שניה היא לה. טעם הדבר הוא, הקדושה שבעבר הירדן נמשכה ע"י הקב"ה (ע"י שהסכים לבקשת בני גר ובני ראובן) ולא מצד בני"י – כמו ארץ ישראל עצמה, ורק שקדמה לזה בקשתם; אלא שאעפ"כ היא דרגת אלקות השייכת לנבראים (ולכן יכלו לבקש ולעורר המשכת קדושה זו, עכ"פ בדרך "גרם") ועל כן אין בכחה להביא לדרגת הביטול של ארץ ישראל.

ע"פ כ"ז, מובנת המשנה במס' מדות, דשם מובא, שאבא שאול זכר את שם הלשכה הרביעית – בית שמניה, משא"כ ראב"י שכח את שמה:

הטעם ששכחו את שם הלשכה, כי הלשכה היתה במדרגה ששייך בה ענין השכחה (מדות – "יסוד ז"א"). ולכן נתנו בלשכה שמן, ויתרה מזו, שם הלשכה היה ע"ש השמן (ולא ע"ש היין שהיה ג"כ שם) – כדי לשלול את ענין השכחה, כי "שמן מחזיר את הזכרון"⁸.

הטעם שאבא שאול דוקא זכר את השם של לשכת השמנים הוא, כי אבא שאול היה במדרגה כזו שאין שייך בה ענין השכחה (ע"ד שמן ש"מחזיר הזכרון") – "יסוד אבא שביסוד ז"א", שמצד החכמה – "יסוד אבא", לא שייך ענין השכחה.

אולם יש לדייק בדברי אבא שאול, ש"שם היו נותנים יין ושמן": דלכאורה מדוע שמו יין בלשכה זו (ועד שמזכיר ענין זה בפירושו), מהו מוסיף על פעולת השמן – ענין הזכרון, ואדרבה הרי היין גורם לשכחה?

ומתוך, שבזה מודגש שהמשכת ה"זכרון" (המדרגה שלמעלה משכחה – שמן) היתה במקום השכחה שהיא הלשכה שבה היו נותנים יין שהוא דבר המשכח.

וזהו הקשר לשיטתו בענין השמן ש"שניה לה (לתקועה) רגב בעבר הירדן" (שהמשך את הביטול במציאות גם במקום שמצד-עצמו הוא בגדר מציאות, ושייך בו רק ביטול היש) – כי ענין השכחה הוא מצד גרדי הנבראים (מציאות) ששייך בהם שינוי, וע"י ביטול המציאות (שמצד בחינת החכמה) נמשך ענין הזכרון שלמעלה מגדרי הנבראים בתוך הנבראים עצמם, וזהו מה שנמשך בלשכת שמניה, שמצ"ע היא מציאות ושייכת לשכחה – ענין הזכרון הבא מצד הביטול דחכמה⁹.

(8) הוריות יג, ב.

(9) לקו"ש, שם.

לימוד התורה / עבודתו

(א) הגם שהיתה לו מעלת הזכרון, בכל זאת חיפש והשתדל להגיע למעלת ההתרחבות בלימוד.

(ב) וכן התייגע להתעלות למעלות נוספות חוץ ממעלותיו הטבעיות¹⁰.

אבות פ"ב מ"ט: חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי ... הוא היה מונה שבחם: רבי אליעזר בן הורקנוס – בור סוד שאינו מאבד טיפה ... ורבי אלעזר בן ערך – כמעין המתגבר ... הוא היה אומר: אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה – מכריע את כולם. אבא שאול אומר משמו: אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס אף עמהם, ואלעזר בן ערך בכף שניה – מכריע את כולם.

ביארנו לעיל, שמעלת אבא שאול היתה בענין הזכרון. ולכאורה אינו מובן, דאם מעלתו של אבא שאול היתה בענין ה"זכרון" – שהוא מעלת רבי אליעזר בן הורקנוס (בור סוד שאינו מאבד טיפה), מדוע הדגיש את מעלתו של רבי אלעזר בן ערך – כמעין המתגבר?

אלא שאבא שאול בא ללמד, שאף שמעלתו הטבעית היתה – ענין הזכרון, בכ"ז חיפש והשתדל להגיע לדרגת "מעייין המתגבר" (רע"ב: לבו רחב ומוסיף פלפול וסברות מדעתו), היינו שלא הסתפק במעלתו הטבעית – ענין הזכרון ומעלת הבקיאות בתורה, אלא שאף להגיע גם למעלת כמעייין המתגבר – מעלת החריפות "עוקר הרים", ועד שזו היתה אצלו המעלה העיקרית אליה שאף והשתדל להגיע¹¹.

(ג) אבא שאול היה במעלת המדריגה בדורו, וגם לימוד תורתו היה באופן היותר נעלה¹².

נדה כד, ב: אבא שאול, ארוך בדורו הוה.

אבא שאול היה גבה קומה באופן מיוחד, כפשוטו בגשמיות. אבל כיון שחיי הצדיק אינם חיים גשמיים אלא חיים רוחניים, "שהם אמונת ה' ואהבתו ויראתו"¹³, צריך לומר שקומתו בגשמיות מורה על היותו גבוה במדריגה מאנשי דורו, ומצד זה היה ביכולתו לירד ולהשפיע גם על אלה שנמצאים למטה ממדריגתו. וכמו"כ בלימוד התורה היה גדול במדריגה מאנשי דורו, וכמו שמצינו שרבי אליעזר בן יעקב (שמשתו קב ונקי) היה צריך לתורתו של אבא שאול, למה היו משמשות הלשכות שבביהמ"ק (מובא לעיל מדות פ"ב מ"ה, ופ"ה מ"ד)¹⁴.

(10) התוועדויות תשמ"ב, ח"ד ע' 1977.

(11) סה"ש תשנ"ב, שם.

(12) רשימת המנורה סע"י עז. שיחות קודש ש"פ דברים תשל"ו, ס"ה.

(13) אגה"ק ס"ו זך.

(14) רשימת המנורה, שם. שיחות קודש, שם.